

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ŞEHİRCİLİK ANABİLİM DALI

KENTSEL TASARIM YÜKSEK LİSANS TEZİ

**GELENEKSEL NİĞDE EVLERİ MEKANSAL ARAŞTIRMASI VE KALE
BÖLGESİ ÖRNEK ALANINDA KONUT YERLEŞİMİ VE
TİPOLOJİ-MORFOLOJİ İLİŞKİSİ**

Korcan Özbek

(MİMAR)

Danışman: Prof.Dr.Gülşen Özaydın

İSTANBUL-2010

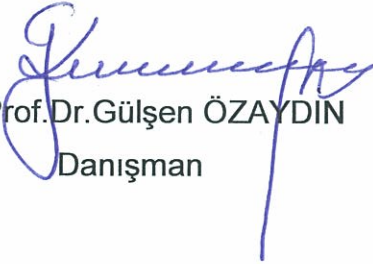
T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

GELENEKSEL NİĞDE EVLERİ MEKANSAL ARAŞTIRMASI VE KALE
BÖLGESİ ÖRNEK ALANINDA KONUT YERLEŞİMİ
VE TİPOLOJİ -MORFOLOJİ İLİŞKİSİ

M.KORCAN ÖZBEK

Y.LİSANS TEZİ
ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA ANABİLİM DALI

Bu Tez ..../...../2010... tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Gülşen ÖZAYDIN
Danışman

Prof. Dr. Güzin KONUK

Yrd. Doç. Dr. Ayşe Derin ÖNCEL

GİRİŞ	I
SUMMARY.....	IV
ŞEKİL LİSTESİ	VII
FOTOĞRAF LİSTESİ.....	IX
1. BÖLÜM: KENTSEL MORFOLOJİ KAVRAMINA BAKIŞ	1
1.1. Kentsel Morfoloji Kavramının Tanımı.....	1
1.2. Kentsel Morfoloji Okulları.....	3
1.2.1. İtalyan Okulu	3
1.2.2. İngiliz Okulu	4
1.2.3. Fransız Okulu	4
1.3. Kentsel Morfoloji Bileşenleri.....	5
1.3.1. Tip ve Tipoloji Kavramı	5
1.3.1.1 Sanayileşme Dönemi ve Öncesi Tip Anlayışı.....	7
1.3.1.2. Tip ve Standart Nesne İlişkisi.....	8
1.3.2. Morfolojik-Tipolojik Çalışmalar ve Yöntemler	9
1.3.2.1. Castex ve Panerai'ye göre Tipolojinin Yöntemi.....	10
1.4. Kentsel Morfoloji Yer İlişkisi	13
1.4.1. Kentsel Dokunun Morfolojik Okumadaki Yeri	15
1.4.2. Bina Tipinin Morfolojik Okumalardaki Yeri	16
1.5. BÖLÜM SONUCU	20
2. BÖLÜM ANADOLU KONUTU OLUŞUM EVRELERİ-PLAN TİPLERİ VE BÖLGESEL FARKLILIKLAR.....	22
2.1. Anadolu Konutu Oluşum ve Gelişim Evreleri	23
2.2. Anadolu Konutu Yerleşmeleri Biçimlenmesi	26
2.3. Anadolu Konut Mimarisinde Bölgesel Farklılıklar.....	27
2.3.1. Sosyo Kültürel Yapıya Göre Anadolu Konutu.....	28
2.3.1.1.ÖzgünAnadoluSentezine Varılan Bölge.....	29
2.3.1.1.1. Batı-Kuzeybatı Bölgesi.....	29
2.3.1.1.2. Doğu Karadeniz Bölgesi.....	30
2.3.1.1.3. Konya Bölgesi.....	30
2.3.1.1.4. İstanbul Bölgesi.....	30
2.3.1.2. Geçiş Bölgesi.....	31

2.3.1.2.1. Bodrum Bölgesi.....	31
2.3.1.2.2. Kayseri Bölgesi.....	31
2.3.1.2.3. Doğu Anadolu Orta Bölge.....	33
2.3.1.2.4. Doğu Anadolu Kuzey Bölge.....	33
2.3.1.2.5. Güney Doğu Anadolu Bölgesi.....	33
2.4. Anadolu Konutunun Mekansal Özellikleri	34
2.4.1. Anadolu Konutunda Avlu ve Bahçe Kurgusu	34
2.4.2. Odalar.....	35
2.4.3. Anadolu Konutunda Çok Katlılık.....	36
2.4.4. Sofa - Plan Şeması.....	37
2.4.4.1. Sofasız Plan Tipleri.....	38
2.4.4.2. Dış Sofalı Plan Tipleri.....	39
2.4.4.3. İç Sofalı Plan Tipleri.....	41
2.4.4.4. Orta Sofalı Plan Tipleri.....	41
2.5. BÖLÜM SONUCU	43
3. BÖLÜM NİĞDE KENTİ MEKANSAL OLUŞUM EVRELERİ VE GELENEKSEL NİĞDE EVİ	45
3.1. Tarih İçinde Niğde'nin Kentsel Gelişimi	45
3.1.1. Osmanlı Öncesi Döneminde Kentsel Gelişim.....	46
3.1.2. Osmanlı Döneminde Kentsel Gelişim	50
3.1.3. Cumhuriyet Dönemi ve Günümüzde Kentsel Gelişim.....	55
3.2. Niğde Evleri'nde Mekan Örgütlenmesi.....	63
3.2.1. Yapım Sistemleri	64
3.2.2. Odalar.....	66
3.2.3. Sofa	66
3.3. Avlulu Evler.....	67
3.3.1. İç Sofalı Tipler.....	69
3.3.1.1. Nuriye Kadioğlu Evi.....	69
3.3.1.2. Rasih Özbek Evi.....	73
3.3.2. Dış Sofalı Tipler	80
3.3.2.1. Aşağı Kayabaşı Mahallesi Kadioğlu Sok. No:6.....	80
3.3.3. Sofasız tipler	84

3.3.4.	Cephe Düzeni.....	84
3.4.	Avlusuz Evler.....	85
3.4.1.	Aşağı Kayabaşı Mahallesi, Kadioğlu sok. no:38.....	86
3.4.2.	Merkez Sok. no:1.....	89
3.5.	BÖLÜM SONUCU	92
4.	BÖLÜM NİĞDE KALE VE ALAADDİN MAHALLELERİ ÖRNEĞİNDE GELENEKSEL NİĞDE EVLERİ'NDE TİPOLOJİ-MORFOLOJİ İLİŞKİSİ.....	94
4.1.	Kale Mahallesinin Kent İçindeki Konumu.....	94
4.2.	Kale ve Alaaddin Mahalleleri Bölgesi Yapısal Bileşenleri	97
4.2.1.	Alaadin ve Kale Mahalleleri Yerleşim Bölgesinin Topolojik Yapısı	97
4.2.2.	Alaadin ve Kale Mahalleleri Yerleşim Bölgesinin	
	Tipolojik Yapısı	100
4.2.3.	Alaadin ve Kale Mahalleleri Yerleşim Bölgesinin	
	Morfolojik Yapısı	101
4.3.	Kale ve Alaaddin Mahalleleri Yerleşim Bölgesinde Rölöveleri Alınan Geleneksel Niğde Evleri Örnekleri.....	104
4.3.1.	Avlulu Dış Sofalı Ev Örnekleri	108
4.3.2.	Avlulu İç Sofalı Ev Örnekleri	116
4.3.3.	Avlulu Sofasız Ev Örnekleri	128
4.3.4.	Avlusuz Ev Örnekleri	136
4.3.5.	Farklı Plan Tiplerine Ait Özellikler Gösteren Ev Örnekleri	141
5.	SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	145
6.	KAYNAKÇA	151

GİRİŞ

Anadolu'da on bin yılı aşkındır katmanlaşarak oluşmuş yerleşmeler, hem kültürel hem de fiziksel boyutta izlerini günümüze kadar taşımıştır. Türk Evi olgusu bu anlamda mimarisinin özneliğini koruyan ve farklı coğrafyalarda dahi ortak mekansal kurgusunu kaybetmeyen tipolojisiyle etkin bir formdur. Plan ve cephe tasarımındaki oran ve dengenin kent morfolojisiyle bütünleşen etkisi çok güçlüdür. Farklı iklim koşullarından dolayı malzeme açısından farklılaşan strüktürel yapısı, geleneksel Türk kültürünün ortak dilinden dolayı planlarda çok farklılık göstermez.

Geleneksel Türk Evi'nin oluşumu ve yapısal özellikleri önemli bir mimari mirastır. Anadolu birçok farklı sosyal ve kültürel yapıyı yüzyıllar boyunca bünyesinde barındırmış ve bunların getirisi olarak çok zengin kültürel ve yapısal izleri arkasında bırakmıştır. Kendi içinde dönüşerek ve sosyal yaşam biçimlerinin farklılaşmasıyla şekil değiştirerek gelişen Türk Evi Anadolu'nun her noktasında ve Osmanlı dönemiyle birlikte sınırlarını aşarak farklı yapım sistemleri ve plan şemalarıyla karşımıza çıkmıştır.

Anadolu içinde yer almış olan Anadolu konutu tipolojik özellikleri ve biraraya gelerek oluşturdukları kentsel doku, morfolojik açıdan önemli bir etki yaratmaktadır. Tezin incelemeye çalıştığı Kayseri bölgesi olarak da adlandırabileceğimiz İç Anadolu Bölgesi Anadolu konutu yapısal gelişiminde bu bir araya gelişlerin ortaya çıkardığı yapısal kurgu özellikle ele alınmaya çalışılmıştır. Sosyo kültürel etkinin içe kapalı bir yaşam şeklini ortaya çıkardığı Anadolu konutu'da kamusal alanla olan ilişki dolaylı olarak sağlanmaya çalışılmıştır. Geleneksel dünyanın yaşayış şeklinin anlayışı içinde olan kentsel büyüme kurgusu Anadolu evinde kendi içinde bir denge ile eklemlenmelerle oluşmuştur ve Niğde evlerinde bu yapısal genişleme çok net görülebilmektedir. Anadolu kenti konut dokusu ilişkilerin, biçimlerin ve parsel düzenlerinin sokağın yönü ile belirlendiği geleneksel Batı kentinden

farklı olarak evlerin içten dışa doğru gelişmesi gibi özellikler ortaya koymuştur. Tek yapı bazında Anadolu evinin plan şemasını oluşturan oda, sofa, avlu, bahçe gibi elemanların birbirlerine eklenerek özel alandan kamusal alana doğru oluşturdıkları kademelenme ve evlerin yan yana geliş biçimleriyle oluşturdıkları morfolojik dokunun karakteri Niğde özelinde aranmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda tezde izlenen ilk adım tipik Anadolu Evi plan öğelerinin Niğde evinde aranarak farklı tiplerin bina ölçeğinde ortaya çıkarılmaya çalışılmasıdır. Genel olarak Niğde evlerinin, yapısal, mekansal özellikleri ve Anadolu evi içindeki yeri karşılaştırmalı olarak anlatılacaktır. Tezde geleneksel Niğde evinin temel özellikleri ayıklanmaya çalışılmıştır. Çünkü tipik Anadolu evi plan şemasından çok farklı bir yapı sergilemediği gözükmemektedir. Ancak eski dönem uygarlıklarının izleri bu evlerde okunabilmektedir. Niğde'nin iç Anadolu sert ikliminde konuşlanmış olması, evlerin yönlenmesini belirlemiş ve taş malzemenin kullanılmasından dolayı plan şemasını da doğal olarak etkilemiştir.

Mekan örgütlenmesi açısından farklılık gösteren plan tiplerine sahip geleneksel evlerin her tip için günümüze kadar göreceli olarak daha iyi korunmuş ve kendi plan tipine sahip evler içinden bunları en iyi anlatan örnekler seçilmiştir. Böylece kentsel ölçeğe geçmeden evvel "Geleneksel Niğde Evi'nin" tüm özellikleri ile anlaşılması amaçlanmaktadır.

Bundan sonra, tezde ikinci adım olarak geleneksel Niğde evinin bir üst ölçekle (komşu ev-sokak-meydan ve mahalle) kurduğu ilişki ve ortaya çıkan kent morfolojisinin kendine has özellikleri incelenecektir. Kabaca özetlemek gerekirse tezde amaçlanan; Niğde kenti örneği üzerinden geleneksel Türk Evi'nin kamusal alan-özel alan bağlamında kurduğu ilişkinin araştırılmasıdır.

Günümüz Niğde'sinde görülen olgu kültürel mirasın hızla yok olmasıdır. Niğde'ye hâkim olan malzemenin taş olması nedeniyle tamamen strüktürel güçlerinden dolayı ayakta kalabilmiş yapılar, kent bağlamından kopuk olarak var olmaya çalışmaktadırlar. O yüzden Niğde'de geleneksel dokunun kentsel

bütünlük içinde aranması zordur. Kentsel kurgu 'modern' adı altındaki yanlış yapılaşma süreciyle gelenekseli içinde eritmiştir. Niğde'nin ilk yerleşim alanı olan Alaaddin ve Kale Mahalleleri günümüz Niğde'sinde sit alanı olma özelliğinden dolayı göreceli olarak geleneksel dokunun en iyi okunabildiği mahallelerdir. Ayrıca bu bölge tarihi kalesi, camileri ve hem geçmişte hem de günümüzde taşıdığı ticaret işleviyle geleneksel Türk Kentindeki mahalle olgusunun ilişkilerini taşımaktadır. Bu açıdan örneklem alanı olarak seçilmiştir.

SUMMARY

In Anatolia, settlements which had been evolved by layering for about 10.000 years, carried their spatial and cultural traces until today. From this start Traditional Turkish House is an effective typological form which never loses its spatial structure, protects its architectural subjectivity even though in different geographies. Balance and proportion between plan and façade design, have a very strong integration impact with urban morphology. Different climate situations which differentiates its structural base from an angle of material side, doesn't occur any differences in plans because of common language of cultures.

Evaluation of Turkish house and its structural character are an important heritage. Anatolian had sheltered many different social and cultural structure in its self for centuries and because of them too many cultural and structural traces has left behind. Turkish House what has transformed in its self and differentiates and develops by transforming of social living types coming in front of us with their different plan types and building skills in every part of Anatolian and Ottoman time.

Traditional Turkish House in Anatolia, with their typological properties and with urban tissue they make by standing together make an important impact from morphological angle. These articulations of houses and the structural system spatially indicate of the main issue of this research in Kayseri region. Because of the socio-cultural impact that causes an inner side living types in Turkish House, relations with public spaces were an indirect relations. Urban developing system which was in the ratio of traditional world, resulted with balance and articulation in Turkish House and these structural enlarging can be seen in Niğde also. Turkish urban tissue, comparing to western cities with their relations, forms and street shape that create house space,

Develop from inside through outside. In one house scale, elements like room, sofa, courtyard and garden that creates Turkish House by articulation with themselves from private space to public space and their graded position and their morphological tissue will be investigate in Niğde region. In this point first step will be held in research ; general Turkish plan elements will be compare with Niğde House and put up different types of Niğde House. Generally structural and spatial properties of Niğde House and their meanings in traditional Turkish House types will try to be explained. Base elements of traditional Niğde Houses are going to be explained. Niğde houses don't represent different terms than Turkish house. But traces of old time civilizations can be seen in these houses. Hard climate system of Niğde naturally had effected the position of houses and material chooses.

From the angel of space organization, best traditional house examples that protected themselves in good conditions and have a spatial plan types were chosen. So before passing to urban scale best spatial properties of traditional Niğde Houses will be explained.

As for the second step in research, relationship that Niğde house makes with upper scale like neighbor, house-street-square will be explained. And also special properties of urban morphology will be explained. Aim of this research is to look for the relationship of traditional Niğde House in conjunctions from private and public space.

In today's Niğde what we see is destroying of cultural heritage. Traditional buildings that could survive just because of their structural power try to sustain their evaluations lonely in "modern" life. That's why it's really hard to look for to traditional tissue in Niğde. Urban system has melted the traditional one in the name of modern.

First settlement areas like Alaaddin and Kale neighborhoods are best protected areas for traditional urban tissue because of being site areas.

Beside, this area explains typical Turkish neighborhood with it's historical Cami, castle and trade functions that came from past. That's why this area is chosen as research area.

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1 Della Signoria Meydanı İtalya(Kyn:Italy in Color)	2
Şekil 2 Nesnenin Konuta Dönüşümü (Kyn: A.Petruciolli, sf:20)	6
Şekil 3 Birleşim şekilleri (Castex ve Panerai,sf:111)	12
Şekil 4 Avlulu Ev Tipolojisi (A.petruciolli)	19
Şekil 5 18.y.y da Niğde Kenti (Çizen: K.Özbek).....	25
Şekil 6 Malzeme ve yapım teknolojisi açısından bölgesel farklılıklar	28
Şekil 7 sofasız plan tipi	38
Şekil 8 Dış sofalı plan tipi	39
Şekil 9 İç sofalı plan tipi	41
Şekil 10 Orta sofalı plan tipi	41
Şekil 11 Rahmaniye Camii Planı(Ky.M.Özkarıcı)	47
Şekil 12 Sur İçi Planı (Çizen K.Özbek).....	47
Şekil 13 Alaaddin Cami (Ky.M.Özkarıcı).....	47
Şekil 14SungurBeyCamii Restitüsyonu(Kyn.A.Gabriel)	48
Şekil 15 Sungur Bey CamiiPlanı (Ky.M.Özkarıcı)	48
Şekil 16 Sur Dışı Yerleşim Planı (Çizen: K.Özbek).....	49
Şekil 17Hüdavend Hatun Türbesi Planı	50
Şekil 18 Gündoğdu Türbesi Planı	50
Şekil 19 Ak Medrese plan ve perspektif (Kyn.A.Gabriel).....	51
Şekil 20 Dışarı Camii Planı (Kyn. A.Gabriel) Dışarı Camii Kuzey Cephesi51	
Şekil 21Sokullu Mehmet Paşa Bedesteni(Kyn. A.Gabriel)	52
Şekil 22 Paşa Cami Planı	52
Şekil 23 Paşa Hamamı Planı.....	52
Şekil 24 Niğde'nin 19.yy.'daki durumu	54
Şekil 25 20.yy. Kent Planı (K.Özbek)	56
Şekil 26 Niğde Mahalle Bölünmeleri	58
Şekil 27 Kayseri Kültür ve Tabiat varlıklarını Koruma Kurulu Kararı	61
Şekil 28 Koruma Amaçlı İmar Planı	62

Şekil 29 Avlulu Ev Örneği (Kyn. G.Büyükmihçı).....	68
Şekil 30 Nuriye Kadioğlu Evi Cephe Görünümü (Çizen: Korcan Özbek)	71
Şekil 31 Nuriye Kadioğlu Evi.....	72
Şekil 32 Rasih Özbek Evi Planları.....	76
Şekil 33 Kadioğlu Sok.No:6	82
Şekil 34 Kadioğlu sok. no:38.....	88
Şekil 35 Merkez sok. no:1	90
Şekil 36 (eskiz K.Özbek) birleştirici bir mekandır.	92
Şekil 37 (eskiz K.Özbek).....	93
Şekil 38 (K.Özbek) Kale Mahallesinin Bölgesel Sınırları	95
Şekil 39 Topografya boyunca yer alan ve manzaraya dönük evler	96
Şekil 40 Doğal ve Yapay sınırlar(K.Özbek).....	98
Şekil 41 Alaaddin Cami ve konut bölgesi kesiti (K.Özbek).....	98
Şekil 42 (K.Özbek).....	99
Şekil 43 Merdivenli Yollardan Görünüm (K.Özbek).....	99
Şekil 44 Kale ve Alaaddin Mahalelerinde Röleveleri Alınan Evler.....	104
Şekil 45 Kale ve Alaaddin Mahalleleri Vaziyet Planı (K.Özbek)	105
Şekil 46 Kale ve Alaaddin Mahalleleri Plan Tipleri (K.Özbek)	105
Şekil 47 Kale ve Alaaddin Mahalleleri Mekansal Kullanım İlişkisi	107
Şekil 48 Konum ve Tipoloji İlişkisi	149

FOTOĞRAF LİSTESİ

Fotoğraf 1	Anadolu'da Farklılaşan Türk Evleri (sf.26) (Zafer Akdemir, Metin Keskin tarafından yapılan çalışma.)
Fotoğraf 2	Geleneksel Maraş Evi (sf.29)
Fotoğraf 3	20.yy.da Kent Merkezinin Batıdan Görünümü (sf.57) (Gabriel A.,a.g.e.)
Fotoğraf 4	20.yy.ortaları Kayabaşı Mahallesi'nin kent merkezinden görünümü. (sf.59) (Gabriel A.)
Fotoğraf 5	Kayabaşı mahallesinde geleneksel evlerin olduğu bir yapı adasının günümüzdeki durumu. (sf.60) (Özbek K.)
Fotoğraf 6	Kale Mahallesinde sıva yapılmış cephelerden bir örnek (sf.61) (Özbek K.)
Fotoğraf 7	Kale Mahallesinden Bir Konak Fotoğrafı (sf.65) (Özbek K.)
Fotoğraf 8	Niğde'de Türk Evi Oda Fotoğrafı (sf.66) (Özbek K.)
Fotoğraf 9	Niğde'de Türk Evi Sofa Fotoğrafları (sf.67) (Özbek K.)
Fotoğraf 10	Rasih Özbek Evi" Diğer binalarla olan ilişkisi (sf.77) (Özbek K.)
Fotoğraf 11	Rasih Özbek Evi Girişi (sf.77) (Özbek K.)
Fotoğraf 12	Rasih Özbek Evi" eskiden Niğde Evi olan otoparkdan bakış (sf.78) (Özbek K.)
Fotoğraf 13	Rasih Özbek Evin bahçesiyle ilişkisi (sf.78) (Özbek K.)
Fotoğraf 14	Rasih Özbek Evi Avlusundan Görünüşler (sf.79)

Fotoğraf 15	Kadioğlu Sokak No:6 Evinden Cephe Görünümleri (sf.83) (Özbek K.)
Fotoğraf 16	Kadioğlu Sokak No:6 Evine Cepheden bakış (sf.83) (Özbek K.)
Fotoğraf 17	Niğde Evi Çal Köşelere bir örnek (sf.85) (Özbek K.)
Fotoğraf 18	Kadioğlu SokakNo:38 Cephe Görünümü (sf.89) (Özbek K.)
Fotoğraf 19	Merkez Sokak No:1 Cephe Görünümleri (sf.91) (Özbek K.)
Fotoğraf 20	20.yy. başı Niğde Alaaddin Parkı Fotoğrafı (sf97) (Gabriel A.,a.g.e.)
Fotoğraf 21	20.yy.bası Kale'nin Doğudan Görünümü (sf.102) (Gabriel A.,a.g.e.)
Fotoğraf 22	Kale Mahallesinde avlu ve bahçelerin yanyana geliş şekilleri (sf.103) (Özbek K.)

---

1. BÖLÜM: KENTSEL MORFOLOJİ KAVRAMINA BAKIŞ

Kent bütünü dâhilinde dönemler boyunca oluşan fiziksel sürece bakılarak yapılan analizlerin, başka bir deyişle bütünü oluşturan yerleşim parçalarının oluşum evrelerinin incelenmesinin bütünü anlamada çok etkili olduğu görülmüştür. Bir mimari öğeden yerleşimin plan örgütlenmesine kadar geçirdiği değişim ve dönüşümler o mekanın nasıl bir kültürel, sosyal ve fiziksel süreçlerden geçtiğinin yansımalarını verir. Morfoloji kavramı bir biçimsel örgütlenme diyalektiğini karşımıza çıkarmaktadır. Bu bağlamda bu tez kapsamında da araştırmanın ana taşıyıcı ekseninin bu kentsel morfolojik analizler oluşturacaktır. Yerleşimin geleneksel dokusunun bütünü dâhilindeki binaların nasıl birbirleriyle etkileşimde oldukları, topografyanın mekansal çözümlerdeki etkisi ve oluşturdukları bütünün dinamikleri bu kavram etrafında anlatılacaktır. Bu yüzden Kentsel Morfoloji kavramının tarihsel süreçte nasıl oluştuğunu ve analiz yöntemlerinin çeşitleri ve özelliklerini belirtmek gerekmektedir.

1.1. Kentsel Morfoloji Kavramının Tanımı

Kentsel yerleşim alanları ile ilgili yapılan çalışmalarda, bu sistemlerin oluşum nedenleri ve mekansal formları incelenmiştir. Kentsel morfoloji bu bağlamda araştırmalarını yapar. Özellikle kentsel coğrafya çalışmaları için morfolojik çalışmalar öncelikli bir yer tutmaktadır. Kentsel morfoloji çalışmalarını yapmak için birden fazla bileşene ihtiyaç vardır. Bu bileşenler o yerleşimin özelliklerini belirleyen kentsel cephe sistemleri, yerleşimin açık ve kapalı alanlarının yoğunluğu, yerleşimin plan tipolojisi, sokak örüntüleri, blok büyüklükleri, birleşmişlik, sınırlar, parçalar, düğüm noktaları, süreklilik, alansal ilişkiler ve mekansal oranlardır. Bu bileşenler ve fonksiyonlarının zaman içindeki gelişimleri birlikte ele alınır. Kentsel morfoloji araştırmalarında

parseller, yapılar, kullanım şekilleri, plan tipolojileri, kentsel peyzaj ele alınan konulardır.

Kentsel morfoloji, sokak örüntüleri, bina formları ve ölçekleri, yerleşim dokusu, ticaret, endüstri ve diğer kullanımlar gibi kentin içinde barındırdığı fiziksel elemanların çalışmasıdır. Burada araştırılması gereken noktalar, kentin formunun zaman içinde geçirdiği evreler ve diğer yerleşimlerle kurduğu ilişkidir. Bu alandaki bir diğer önemli nokta ise kentin fiziksel yapısının belirlediği sosyal yapıların çalışması ve bunun karşılığında, fiziksel formun ne tür bir sosyal yapı ürettiğinin anlaşılmasıdır.

Morfoloji fikrinin özü, büyük şair ve yazar Goethe (1790) tarafından Faust adlı şiirsel, felsefi oyunda bitki morfolojisi olarak ifade edilmiştir; terim ilk olarak biyofizik alanında kullanılmıştır. Daha sonraları, coğrafya, jeoloji, filoloji ve diğer alanlarda kullanılmıştır. Amerikan coğrafyasında, belirli bir çalışma alanı olan kentsel morfoloji referansını Lewis Mumford, James Wance ve Sam Bass Warner'dan alır. İngiltere'den Peter Hall ise bir diğer önemli figürdür.

Kentsel morfoloji ayrıca yapılanmış alanların strüktürel özelliklerini inceleyen bir kentsel doku çalışması olarak da ele alınır.

Kentsel morfoloji, bina ilişkileri ve bu ilişkilerin oluşturduğu insan yerleşimleri ile ilgilenir. Bu sosyal ve fiziksel ilişkiler,

Şekil 1 Della Signoria Meydanı İtalya(Kyn:Italy in Color)

Kentin fiziki yapısında süreklilik gösteren izler bırakırlar ve arazi bölümlenmesi, altyapı gelişmesi veya bina konstrüksiyonu gibi kent- yapı stoklarının geliştirilmesine ve oluşturulmasına fırsat tanırırlar. Bu izlerin mantığını analiz etmek veya oluşturmak, kentsel morfolojinin sorduğu temel sorudur.

Kentsel morfoloji genelde nesne merkezci değildir, bunun yerine kentsel sistemdeki veriler arasındaki ilişkileri ortaya çıkartır. Bu durumun dilsel olarak paralelliğini yapmak için bir sözlüğe ve o sözlüğün dizinine ihtiyaç duyulur. Böylece morfolojik teknikleri denemek için, kentin sıradan, belirgin olmayan alanları kullanılmalıdır. Böylece mimarlığın ötesine geçilir ve tüm yapılanmış alana ve o alanın örgütlenme mantığına bakılır.

Kentsel morfoloji çalışmaları fiziki çevrenin formu üzerine yapılan çalışmalardır. Zaman içerisinde kentin fiziksel yapısında gerek yoğunluk, gerek bina tipolojileri ve diğer fiziksel veriler üzerinden değişimler oluşur. Bu değişim yeni hayat şekillerinin gelişmesi üzerinden bakıldığında normaldir. Kentsel morfoloji araştırmaları geçmiş mekansal veriler üzerinden yerleşimin gelişim izlerini izleyerek sonuçlar çıkarır. Kentin zerine yerleştiği topografyanın ve konumunun kentin biçimlenmesi üzerinde büyük etkileri olduğunu ortaya çıkarmıştır.

1.2. Kentsel Morfoloji Okulları

Kentsel Morfoloji alışmaları yapan üç ekol vardır.

1. İtalyan Okulu
2. İngiliz Okulu
3. Fransız Okulu

1.2.1. İtalyan Okulu

İtalyan Okulu, Saverio Muratori'nin 1940 tarihli çalışmasına dayanır. Muratori, İtalyan kentleri için kentsel dokunun dizgesinde çalışan yeni mimarlığın temel bütünleşmesini sağlayan "operasyonsal bir tarih" geliştirmek istedi. Konut tipolojileri ve bunların kentsel mekan içindeki kurgularını incelemiştir. Kentsel mekanlara tarihsel gelişme ve kültürel bağlam içinde bakmıştır. Konut tipolojilerinin zaman içinde değişimini ve gelişimini incelemiştir. Bu bakış

açısıyla Stemmimng, Gianfranco Canigga gibi kenti, ekonomik politik güçlerin oluşturduğu, mantığın, elementlerin bir tipolojisi olarak gördüler.

1.2.2. İngiliz Okulu

İngiliz okulunda yapılan çalışmaların kökleri Alman okuluna dayanır. (Bobek,Hassinger, Schülüter, Geisler, Conzen) İngiliz okulu, “yerleşim-plan analizleri” tekniğini oluşturan MRG Conzen’a dayanır. Conzen için, yerleşim katmanlarını (tüm sistem ve yollarıyla), bina dokusunu ve tarih boyunca gelişen arazi kullanımını anlamak kentsel formunu anlamaktaki anahtar terimlerdi. JWR Whitehand gibi Conzen’i izleyenler, bu metotları uygulayarak, tarihi ve modern yerleşmelerin yönetiminin kullanımını da eklediler.

Conzen’in 1933 yılında İngiltere’ye iltica etmesiyle yapılan çalışmalar önemli yer tutmaktadır. Conzen çalışmalarında kentsel yerleşmelerin sistematik tipolojik analizlerini esas almış ve mekansal gelişmeleri inceleyen bir metot geliştirmiştir. Yapılan bu çalışmalar kentsel peyzaj olgusu üzerine gelişmiş ve kentsel mekanın üç boyutlu formu üzerinde durmuştur. Bu yapılan kentsel peyzaj analizleri üç katmanda oluşmuştur.

- a. Zemin kat kullanımı
- b. Çevrenin gelişimi
- c. Mekanın kullanımı

Conzen’in çalışmalarının en önemli başarısı kronolojik olarak yerleşmelerin haritalarını oluşturmasıdır.

1.2.3. Fransız Okulu

Fransız okulu ise İtalyan okulundan etkilenmiştir. Chastel ve Boudon’un yaptığı çalışmaların ana odağı önemli mimari yapıların kentsel doku içinde yerleşimleri ve bunların parsel bazındaki etkileridir.

Fransız Okulu, Versailles Mimarlık Okulu’na temellenir. Burada kentsel metotların analizleri ve buna bağlı mimarlık okulları için metodolojik bir çalışma ortaya çıkardılar. Birçok çalışma, sosyal deneyimleri sürdürebilmek

için, yapılı alanların özelliği üzerine kurgulandı; Yapılı alanlar ve sosyal dünya arasındaki ilişkiler birinin diğerini yapılandırması diyalektiği üzerine kurulmuştur.

1.3. Kentsel Morfoloji Bileşenleri

Genel anlamda kentsel morfolojinin Tipoloji, Topoloji olmak üzere iki önemli bileşeni vardır.

1.3.1. Tip ve Tipoloji Kavramı

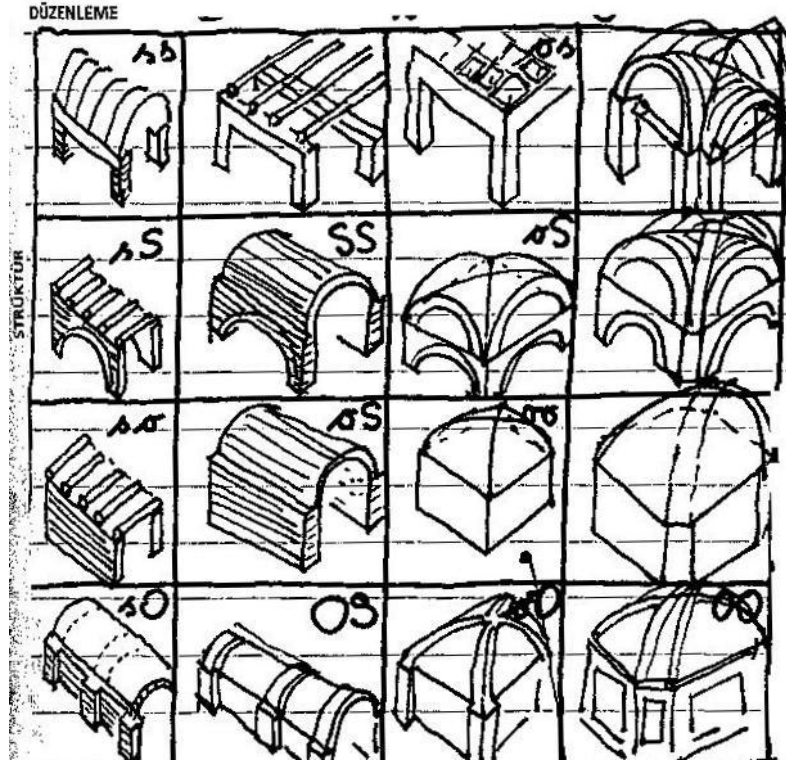
Kentsel mekanın gelişimi içerisinde oluşan ve değişen yapısal ve sosyal farklılıklar mekanın yeni örgütlenme şekillerini analiz ederken kentsel doku bileşenlerinin düzen bağlantılarını açıklayacak yöntemler oluşturulmasını gerektirmiştir. Tip olgusu ve devamında getirdiği Tipoloji, kentsel yapıyı ve içinde barındırdığı öğeleri çözümlenmede en belirleyici kavramlardır. Tip ve Tipoloji olgusu bu anlamda kentsel mekanın bünyesinde barındırdığı öğeleri tanımlar.

Tipolojinin çıkış noktası olan “tip” kavramı yunanca Typos’dan gelen ve ilk zamanlarda yazılı metinlerdeki harfleri tanımlayan “tipografik” anlatımlar olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda tip kavramına bakıldığında, çoğaltılabilen veya taklit edilebilen bir nesne tanımlaması yapılabilir. Mimarlık alanına giriş yaptığımızda ise tip düşüncesi belirli bir homojenlikte düzenli tekrarları veya tanımlanmış öğeleri çağrıştırmaktadır. Örneğin, Türk evi veya gotik düzendeki bir kilise dediğimizde aklımıza gelen tipolojik şemada o mimari düzenin içinde barındırdığı tipler gelmektedir. Panerai bunlara “*onaylanmış tipler*” demektedir (Panerai1979 sf:73) ve bunun anlamını belirli dönemdeki veya toplumdaki mimarların, yapımcıların mekansal düzenlemeler hakkında anlaşarak ürettikleri binaların toplumca onaylanarak sürekliliğini sağlaması olduğunu belirtmiştir.

Petruccioli'ye göre tip kavramı, “*Morfolojinin irdelenmesi veya işlevlerin sıradan bir sınıflandırması değil, kökleri tarihsel süreç ve toplumsal davranışa uzanan ürünlerde kendini gösteren evrensel bir kavramdır.*”¹

Tipin tarihsel süreçle ilişkisinin kurulması, onun tasarım sürecindeki tek doğru kullanımıdır; çünkü tip, ortak belleğin bir ifadesidir.

Petruccioli'ye göre “tip” düşüncesi süreç düşüncesinden ayrılamaz. Bu analiz çok doğrudur çünkü tipolojik bir çözümlenmede tarihsel arka planları okurken bunların süreç içinde nasıl değişim gösterdiklerini veya nasıl bir eklemleme gösterdiklerini okumak gereklidir. Tipolojik süreçte bir tipten bir sonraki tipe geçiş sırasındaki evrimi izlemek mümkündür. (Şekil 2)

Şekil 2 Nesnenin Konuta Dönüşümü (Kyn: A.Petruccioli, sf:20)

¹ Petruccioli A., Bellek Yitiminin Ardından Akdeniz İslam Dokusu, YEM Yay.İstanbul 2008, sf.20

1.3.1.1 Sanayileşme Dönemi ve Öncesi Tip Anlayışı

19.yy.ın ikinci yarısında başlayan endüstrileşme dönemi ile birlikte “hız” olgusu gündeme gelmiş büyüyen kentleşme sürecine ve nüfus artışına bağlı olarak hızlı, pratik seri üretime dayalı bina ve çevre üretimi başlamıştır. Yeni talepleri karşılamak için, geleneksel dünyanın usta ve mimarlarının gene geleneksel anlayıştaki yapı pratikleri bu dönemlerde daha sınırlı kalmış ve bunların yerine, modern dünya anlayışındaki kent soylu yeni mimarların mekân anlayışı öne çıkmıştı.

19.yy.’ın şehirleşme süreci aydınlanma sürecinin etkisinde olmuştur. Artan nüfusun gerektirdiği altyapı, ulaşım ve sağlık gibi hizmetlerin kent modellerine taşınması ortaçağ kentinden bambaşka bir kent tipi ortaya çıkarmıştır. Avrupa’da bu anlamda şehircilik hareketleri başlamıştır.

Sanayi devrimi öncesi geleneksel dünyanın usta-çırak ilişkileri bağlamında tekrar edilerek aktarılan mimari bilgiler Paneria’nın(1979 sf:73) dediği gibi “*örnek bir kod değeri*” taşıyarak tekrarlanır. Binaların üsluplarındaki kodlar bir kültür veya yerel özellikler ilişkileriyle iletilmişlerdir. Paneria’nın da üzerinde durduğu gibi XIX. yüzyıla kadar mimari üsluplar veya kentsel dokuların iletimi geleneksel bilgiler üzerinden yapılmıştır. Bu bağlamda bir kentsel yerleşim modeli de bir bina gibi, avlusu, bahçesi, duvarları, yolları, binaların eklemleme şekilleri üzerinden bir yerleşim tipolojisi oluşturur.

Geleneksel yerleşme modellerinde, binaları yapan ustalar gene yaptığı evlerde oturan, belli yapım biçimlerini bilen o kültürün betimlediği insanlardı. Yaşam şekillerine göre örgütledikleri yerleşimler zamanla eklemelenerek büyür ama binalar birbirlerinden koparılmayacak nesnelere olarak homojen ve dinamik yapıda devamlılığını sağlardı. Bu tipolojik yapı sanayi döneminde eş zamanlı bir kentsel doku modelinin oluşmasına neden olmuştur.

1.3.1.2. Tip ve Standart Nesne İlişkisi

Tip kavramı ile standart biçim arasındaki karşıtlık modernist dönemin belirgin özelliklerinden biridir. Standart belli bir matematiğe dayalı yer'den bağımsız bir norm belirleyicisidir. Örneğin binaların belli bir yükseklikte olması, nesnelere arası mesafelerin belirlenmişliği, kaldırım genişliği gibi öğeler sisteme diğer belirleyicileri katmadan tek başlarına katı birer durum sergilerler. Oysaki yer'den bağımsız biçimde ön kabulleri olan 'standart' anlayışı ile, hem yer'e bağlı hem de zamana ve kültüre bağlı olarak değişebilen 'tip' anlayışının bağdaşmayacağı kesindir.

Modern dünyada tip anlayışı gelenekselden farklı olarak "*çevrenin üretilmesi*" (Panerai,1979,sf:75) durumuna dönüşmüştür. Konutun modernleşmeyle birlikte aşırı tipleşmesi onu bir seri üretim nesnesine dönüştürür. Bu dönüşüm de konutu tüm kültürel ve sosyal bağlamından kopartarak bağımsız tek tip bir nesnenin ortaya çıkmasını sağlar. 1920'lerde Bruno Taut, Ernst May ve Gropius'un Almanya'daki uygulamaları bu tiplere örnektir.

Le Corbusier tip'in standartlaşmayla eşanlamlı olduğunu ve binaların kataloglardan seçilen bir ürüne dönüştüğünü yazmıştır.(Panerai,1979,sf:76)

Bir tip bir kentsel doku bağlamından koparıldığında bir katalog nesnesi, bir ürün haline dönüşür. Kentsel doku da aynı şekilde, kentsel çevresi dışında yani dokuyu oluşturan tüm yapılardan kopartılarak incelenemez. Kentsel dokunun incelenmesi bir art zamanlı tarihsel okumayı da gerektirir. Geçirdiği değişimler, büyümeler, eklemlenme şekilleri ile bir bütün olarak incelenmelidir. Kentsel tipoloji denilince bir tek dokuyu oluşturan yapılar bütünü değil, çevredeki tüm enstrümanlar; yollar, duvarlar, bölgeler bir örgütlü ilişki içinde ele alınarak tipolojik yapıyı oluşturur.

1.3.2 Morfolojik-Tipolojik Çalışmalar ve Yöntemler

Muratori'nin morfolojik araştırmaları bu bağlamda önemli veriler içermektedir; Kentsel biçimin, hem bütüncül bir yapı hem de belirli yerel biçimlenmeler topluluğu olarak nitelendirilmesi; *“kenti kavramaya kentsel büyüme olgusundan hareketle başlama düşüncesi; yapıyı tekil bir nesne olarak ele almayıp temel dayanağı olan ilk-tiplerin (archetype)ortaya çıkarılması anlayışı tip kavramını okumada yeni düzeyler oluşturmuştur.”*²

Muratori için tip; *“bina inşa eden ya da bir binayı yeniden kurgulayan kişinin zihinsel projesidir ve bu nedenle, bir ön temsil olarak planlama aşamasından önce gelir.”*³ Muratori'ye göre tip, bilimsel bir değerler dizisi değil bir kavramdır. Muratori araştırmalarında tip'i tarihin karmaşık ilişkileri ve dönüşümleri içinde ilişkilendirmiştir. Tarihsel ve toplumsal değişimlerin bellekte bir organizma olarak saklandığını düşünmüştür. Diğer bir deyişle yerleşimdeki değişimler, orada yaşayan toplumların sürekliliği boyunca bir çeşit bellek gibi saklanıp özünden kopmayan fizik mekân çözümlerine ulaşmışlardır.

*“ mimari tip, belli bir toplumun tipik gereksinimlerine cevap verebilmek için defalarca şekil değiştirme sonucunda o toplumun psikolojik ortamına, tüm temel insani özelliklerini özümseyecek derecede sıkı sıkıya yapışan bir çeşit mimarlık organizması ve dolayısıyla bir inşai organizmadır”*⁴

Buradan yola çıkılarak tek başına bir yapı olarak değil, tüm sınırlarıyla, bahçesi, avlusu, yolu, parseliyle, meydanla olan ilişkisiyle ele alınmalıdır. Parsel ise bir bütün olarak yerleşim sisteminin yapısını nasıl oluşturduğunu,

---

² Panerai P., *Beaubourg, Tipin Ölümü Ya da Dirilişi*, Türkçesi:Atilla Yücel,Çevre Dergisi, Sayı 6, 1979,İstanbul,sf.77

³ Panerai P.,*Beaubourg,Tipin Ölümü Ya da Dirilişi*, Türkçesi:Atilla Yücel,Çevre Dergisi, Sayı 6, 1979,İstanbul,sf.27

⁴ Panerai P.,*Beaubourg,Tipin Ölümü Ya da Dirilişi*, Türkçesi:Atilla Yücel,Çevre Dergisi, Sayı 6, 1979,İstanbul,sf.28

yapısal izleri ve art zamanlı okumalar sonucunda nasıl bir yapısal değişime uğradığını ve eklemleme ve büyüme şekilleri hakkında ipuçları verir.

1960'larda Aldo Rossi ve Muratori birlikte kentsel tipoloji üzerine çalışmalar yaparlar. Aymonimo'nun morfolojik çalışmalarındaki bazı örtülü yerleri açarak net ve uygulanmış pratikleri Venedik Mimarlık Okulunda anlatırlar. Kenti bir topluluk, bir bütün olarak anlatan; yollar, surlar, çevre çizgileri, meydanlar, anıtlar ve büyük donatılardan bahsederler.

Castex ve Panerai (1971,sf:110)'e göre "tip" düşüncesi bir örgütlenme içerisindeki akrabalığı, yakınlığı anlatır; yani bir tip oluşturan belirli sayıdaki bina arasındaki ortak çizgileri öne çıkarır. Bir tipten diğerine az sayıda çizgi değişir ve bu farklılaşma karakteristik bir çizgi dizisi oluşturur. Tipoloji işlevlerin çözümlenmesinden temellenmez, ancak daha sonra işlevlerin hangi düzeylerde uygun bir tiple buluştuklarını göstermeye olanak verir.

1.3.2.1. Castex ve Panerai'ye göre Tipolojinin Yöntemi

Tipolojinin saptanması üç evreyi içerir.

* Envanter

Bir kentsel mekânın içinde barındırdığı elemanların nasıl örgütlendiğine dair bilgiler edinmemizi sağlar. Castex ve Panerai bu çözümlemenin, daha doğrusu evrenin oluşturucu parçalarına ayrıştırılmasının bir evresi olduğunu belirtirler.

*"ya da düzey değiştirerek, aralarında belirli bağlantılar olan oluşturucu öğelerin ayrıştırılmasının evresidir; bu durumda öğe terimi ancak çözümlenme sırasında ayrımsanabilen, bu yüzden görece bir değeri olan, özerkliğe sahip, ama sadece daha geniş bir bütünün parçası olan ve varoluşu da o bütünün varlığına bağlı bir birim anlamını taşır."*⁵

---

⁵ Castex-Panerai, Kentsel Mekanın Yapısı Üzerine Notlar, Selçuk Batur İçin Mimarlık, Mimarlar Odası Yay., Haz.2005, çeviri A.Köksal, Ankara, sf.111

* **Öğelerin Karşılaştırılması**

Belirgin özellikler taşıyan formların bir bütün olarak düzenlenmesi isteği, dizgeleştirmeyi gerekli kılar. Böylece öğeler tipler halinde sınıflandırılabilir ve tipler karşılaştırılabilir.

* **Tiplerin Kümelenmesi**

Belirli bir biçimde tiplerin kümelenmesi, kendisinden türedikleri az sayıda modelin düşünülmesini sağlar. Bazı kez işleyişleri karmaşık olan bu türemelerin incelenmesi, değişik tiplerin mantığını tanımaya olanak verir.(rasyonel-biçimsel oluşum)

* **Binaların Tipolojisi**

Bir kentsel dokuda binaların tipolojik özellikleri o yerleşimin kimlik yapısı hakkında çok önemli veriler taşımaktadır. Binaların tipolojik bağlamda incelenmesi kentsel morfoloji çalışmalarında çok önemli ter tutarlar.

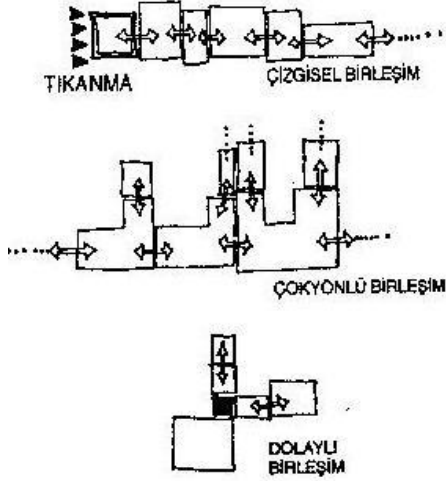
* **Kamusal Mekanla İlişki**

Bina dokusunun kamusal alanla olan ilişkisinin şekli sosyal ilişkileri de tanımlar. Castex'e göre bu ilişkiler doğrudan ya da dolaylıdır.

* **Bina- Bina İlişkisi (öğe/öge)**

Kentsel morfoloji çalışmalarında daha öncede belirtildiği gibi bina ilişkileri, yerleşimin oluşum yapısını belirler. Binalar arasındaki ilişkilerin çeşitlilikleri bu tanımlamayı yapmak bağlamında önem taşımaktadır.

Bağlayan veya ayıran bir öge var veya yoktur; binalar arası ilişki yoktur(tıkanmış dizge)/Çizgiseldir/Çok yönlüdür.

Şekil 3 Birleşim şekilleri (Castex ve Panerai,sf:111)

* Dağıtıcı Özellikler

Bina Burada pek çok parçanın, gövdenin kanadın kümelenmesinin bir sonucu olarak düşünülmüştür. Kümelenmenin örgütlendiği düzenleyici bir öge vardır. Örneğin; baskın öge, binanın ana gövdesi, dağıtıcı öge, avlu, galeri vs.

* Cephelerin Düzeni

- Türdeş / karma cepheler
- Ayrıştırılabilir / ayrıştırılmaz (hem yatayda hem düşeyde)
- Değiştirilebilir/ donmuş
- Açık / kapalı cepheler

* Yolların Tipolojisi

Yolların fiziksel oluşum ve değişim değerleri üzerinden ele alınır.

- Ulaşım ile ilişkili yollar
- Ulaşım ile ilişkili olmayan yollar
- Süreklilik sağlayan yollar

- Süreklilik sağlamayan yollar (bir bölücü öğeyle belirtilmiş veya çıkmaz sokaklar)

Yolların kentte neye hizmet ettikleri ve fizik yapı olarak sahip oldukları farklar tipolojik çözümlenmelerde önem taşımaktadır. Yolların binalarla olan ilişkileri, bütünleşik yapıya sahip olmaları, sürekli veya süreksiz olmaları önemli olduğu gibi, yolların kesişmeleriyle ortaya çıkan kavşak biçimlenmeleri (haç, T,L şekli gibi), açılı kesişimler gibi yapılar da insan-bina-yol ilişkisi analizlerinde önemli yer tutarlar.

* Meydanların Tipolojisi

Meydanların yollarla kurdukları ilişkiye göre gösterdikleri tipolojik yapıları vardır; Ayrı (kapalı meydan) /bitişik /boyunca /boydan boya /geçilmiş /bağlantıların konumu.

Meydanın kendi fiziksel yapısının oluşturduğu tipolojiler vardır;

- Geometrik/Kuralsız
- Eksenellik/Merkezsellik
- Tek hacim/Baskın hacim+eklentiler

Tamamlanmış çevre duvarı/Tamamlanmamış çevre duvarı;çevre duvarların değeri(portikler)

1.4. Kentsel Morfoloji Yer İlişkisi

“Mekan ve yaşam antik dönemlerden beri Genius Loci olarak ifade edilen, bütündeki elementleri sağlamaktadır. Mekan, sonra yaşamın, dünyanın bütüncül manifestosudur ve enstrümental bir sanat olarak mimarlık ise mekanın sanatıdır.” (Norberg Schultz 1971)

Norberg Schultz'un bir diğer vurgusu Genius Loci'nin çingene kavramı veya mekanın ruhu üzerinedir. Bu kavram mekanın özünü veya mekanın karakterini tanımlayan doğumdan ölüme kadar insanı veya mekana eşlik

ettiğine inanılan “Genius’u veya koruyucu ruhu açıklar. Bu kavram olmak istenileni belirler ve insanın yer tuttuğu, doğal dünyadaki ilişkilerimizi anlamayı ve geliştirmeyi sağlar. Böylece mekanın karakterindeki farklılıkları anlarız. Mekanın özellikleri, anlamca deneyimlediğimiz dünyada varolan doğal mekanların özelliklerini anlamayı sağlar.

Genius Loci kavramının işaret ettiği gibi, İnsan yapımı mekan, doğal yapıdan, fiziksel çevrenin anlamından ve doğadan anladıklarımızla bütünleşerek oluşmalıdır. İnsan yapımı mekanın doğal dünyayı soyut göstermeyecek yasaları olmalıdır. Bütün bunlar, mekanı anlamamızı sembolize eden karakter olarak yansımali ve öyle anlaşılmalıdır ayrıca insan yapımı mekanlar yerel kültürü ve tarzları belirginleştirmelidir. (Norberg-Schulz, 1979).

İnsan yapımı mekan ayrıca değişimin ve mükemmelliğin yasaları olan zamanın malzemelerini de içermelidir. Zaman ritim ve yönlendirme gibi mekansal özelliklerin kullanımıyla tariflenebilir ama zaman ayrıca devamlılığı ve fonksiyonu da içeren bir çevre olarak da tanımlanmalıdır. Zamanla oluşan değişimler, Genius Loci mantığını içermelidirler ve mekan yaratmaya izin veren yerin yerel kalitesi yeni metotlar olarak kullanılmalıdır. Tasarım, tarih ve zamanla değişen bina formlarının mükemmelce çözüldüğü yere göre değişen bir zaman ötesi olgusu olarak kavranmalıdır. (Norberg-Schulz, 1979).

Genius Loci kavramı yerel mimari eserlerin öneminde daha iyi vurgulanabilir.

1. Yapıların topografyaya itinalı yerleşimi
2. Yerel kimliksel özelliklerin tasarımda dikkate alınması
3. Işık-gölge kalitesine önem verilmesi
4. Yerel malzemelerin kullanımı
5. Kültürel ihtiyaç ve formlar ile uyum sağlanması
6. Formlar arasında uyum ve aynı zamanda dokularda değişkenlik

“Genius Loci kavramı bu açılımlardan sonra mekansal karakterin gelecekte nasıl biçimleneceğine ilişkin araştırmalar olarak tanımlanır. Kavramın bu tanımı ile sadece doğal karakterlerin değil aynı zamanda mekansal karakterlerin de değerlendirilmesi gerekliliği üzerinde durulmalıdır. (Karaman, 1997)”

1.4.1. Kentsel Dokunun Morfolojik Okumadaki Yeri

Yerleşim çevrelerinin bütünsel algısı morfolojik analizler bağlamında önemli bir yer tutarlar. Yerleşimi oluşturan öznel doku, o yerleşime ait olanı ya da diğer bir deyişle, kendi içindeki dinamikleri verir.

Yerleşim dokusunu oluşturan yollar, meydanlar, binalar gibi tüm nesnelere, bir araya gelerek bir anlamlar bütünü sunarlar. Bu durum morfolojik okumaların özünü oluşturur. Yerleşimin eş zamanlı ve art zamanlı okunmaları, dokuda meydana gelmiş olan değişiklikler ve binaların tipolojik özellikleri, kentsel dokunun fizik yapısına dair ipuçlarını verir.

Geleneksel yerleşmelerde bu okumaları yapmak çok önemlidir. Çünkü dönemler boyunca değişen sosyal gereksinimler ve teknolojiler yerleşimleri şekillendirmiş ve morfolojik okumalarda bizlere dönemlerin izlerini anlatmıştır. Geleneksel dünyanın rasyonel yapısı, yerleşimi oluşturan tüm nesnelere fiziksel oluşumunda etkilidirler. Topografya, sosyo-kültürel şekiller, yapı teknolojileri gibi etkenler bu oluşumlarda etkin bir görev almaktadır. Meydanların oluşum nedenleri, açık-kapalı mekanlar, avlulu evler gibi mekansal örgütlenmelerin neden ve sonuç ilişkileri bu morfolojik analizlerle ortaya çıkmaktadır. Tezin içeriği dâhilinde de ele alınan bu kentsel analizler Niğde Kale Mahallesi kentsel dokusunun özgülüğünden ve onu besleyen alt ölçekler olan binaların tipolojik okumaları sonucunda incelenecektir.

1.4.2. Bina Tipinin Morfolojik Okumalardaki Yeri

Yukarıdaki bölümlerde “tip”, bir grup bina özelliğinin belirli bir zaman ve belirli bir yerdeki organik sentezi olarak tanımlanmıştı. Tip diye adlandırdığımız binanın belli kodları olduğundan bu kodlara bağlı olarak defalarca tekrarlanabilir olması doğru, ama yerleşimi oluşturması için yetersiz bir koşuldur. Bir yerleşim biriminde bu tipler birbirine benzer kodlar taşıyan, çevreyle ilişki kurabilen homojen bir çeşitliliği sağlamalıdır.

Bir yerleşimi oluşturan bina tiplerinin tipolojik evrimine baktığımızda, yerleşim çevresinin geçirdiği değişimden daha hızlı ve daha fazla değişime uğradığını görürüz. Hiyerarşik düzlemde üst yapıyı temsil eden bütün, değişime daha çok direnir. Yani bina tipleri değişirken, parsel izleri, sokaklar, sınırlar yerleşimin ortak morfolojisini hatırlatacak izler taşırlar.

Bir kent modelinin morfolojik anlamdaki analizinde tek başına okunan binanın yerleşim bağlamıyla ilişkisinin kurulması gereklidir. Bina tipinin morfolojik okumadaki yeri çok önemlidir. Çünkü Petruccioli'ye göre en küçük ölçekten başlamak iki nedenden dolayı en iyisidir. Bu nedenleri, bina ölçeğine olan yakınlığımız ve bölgesel ölçeğin fazlasıyla karmaşık olması olarak açıklar.

“...Bu nedenle, yapıllı çevreyi en basit ve somut düzeyden okumaya başlamak ve ters biçimdeki okumayı da- bölgeden binaya- bir doğrulama aracı olarak elde tutmak daha akıllıca olur.”⁶

Binayı her zaman yerleşim strüktürünü oluşturan karmaşık bir nesne olarak ele almak gerekir. Binalar arasındaki ilişkiler, birbirlerine olan mesafeleri, nasıl yollarla bağlandıkları, yerleşimin fiziksel yapısının anlaşılması dışında nasıl bir kültürel-sosyal yapıya sahip olduğunu da gösterir. Bu sosyal ilişkileri okumada yerleşimin ölçeği de önemlidir, geleneksel yerleşmelerde bu ilişkileri okumak daha kolaydır. Anadolu Türk Kent dokusunda binaların

---

⁶ Petruccioli A., Bellek Yitiminin Ardından Akdeniz İslam Dokusu, YEM Yay.İstanbul 2008,sf.63

kurgusu, mimari tipleri gibi özellikleri Türk Kenti hakkında bize bilgileri vermektedir.

Geleneksel bina tipolojisi gündelik yaşamın getirilerini cevaplayan bir mimarlık ürünüdür. Mekanın fonksiyonlarının her parçası gündelik hayatın bir ihtiyacını karşılamak için tasarlanmıştır. Avlu, ahır, depo gibi işlevler geleneksel yaşam tarzının ve kültürün gereksinimleridir.

Niğde Kale içi Mahallesinde yapılan okumalarda binaların tipolojik özelliklerine baktığımızda karşımıza ,avlulu ev tipolojisinin çıktığını göreceğiz. Anadolu kenti geleneksel dokusunda önemli yer tutan bu tipin özel bir mimari özelliğe sahip olduğu belirtilmelidir. Bu yüzden bu bölümde Avlulu ev tipinden özellikle bahsetmekteyiz.

“Üst düzey bir mimari eylem, çevrili alan yalnızca belli bir yerle özel bir ilişki kurmakla kalmaz, aynı zamanda bir insan grubunun doğa ve evrenle olan ilişkisini ifade ettiği ilkedir. Buna ek olarak, çevrili alan o şeyin biçimidir; dış dünyaya kendini nasıl sunduğuna kendini nasıl açtığına ilişkin bir biçim.”⁷

Avlulu ev tipolojik süreç içinde dünyanın birçok yerinde olduğu gibi Anadolu’da da kendisini önemli bir mimari gösterge olarak sunmuştur. İlk hücre denilen temel basit konutun merkezi planının etrafını saran duvarla çevrili bir merkez alan olarak kendini göstermektedir. Bu tarz temel hücrelerin yan yana gelişleriyle eklenilen avlulu evler tipolojisi geleneksel Türk kent dokusunun belirleyici bir öznesidir.

Avlulu evin birçok kültürdeki anlamı üzerine yazılar vardır. Örneğin bir Arap evinin avlusunun cennet bahçesini andırdığı söylenmiştir. (Petruccioli 2008) Avlulu ev tipi aslında Mısır-Sümer uygarlığından Akdeniz’e Anadolu’ya ve yukarı Indus vadisine kadar çeşitli bölgelerde bağımsız olarak gelişen o yere ait bir konut tipi olmuştur.

---

⁷ Petruccioli A., Bellek Yitiminin Ardından Akdeniz İslam Dokusu, YEM Yay.İstanbul 2008,sf.70

“Kapalı ve güçlendirilmiş avlulu ev, bu nedenle, bronz çağına kadar uzanan kültürel birçok kökenlilik ürünüdür ve Akdeniz havzası’nda klasik atrium ve pastas evi biçiminde varlığını sürdürmüştür”⁸

Avlulu evlerin tipolojik yapılarında belli bir yerleşimle kurulan sıkı hiyerarşi yoktur. Parselin boyu ve derinliğine göre avlu yer değiştirebilir. Avlunun yolla olan ilişkisi direkt veya dolaylı olabilir. Petruccioli bu avlulu ev tipolojisinde yapılanmış alanın yerleşimle değil bizatihi kendisiyle ilişkiye geçtiğini avlunun iç ile dış arasında bir aracı rolü oynadığını ve plan dağılımını yönettiğinden bahseder. Avlulu evlerin dışarıyla ilişkisi yoktur hatta konutun aydınlanması avludan gelen ışık üzerinden olur.

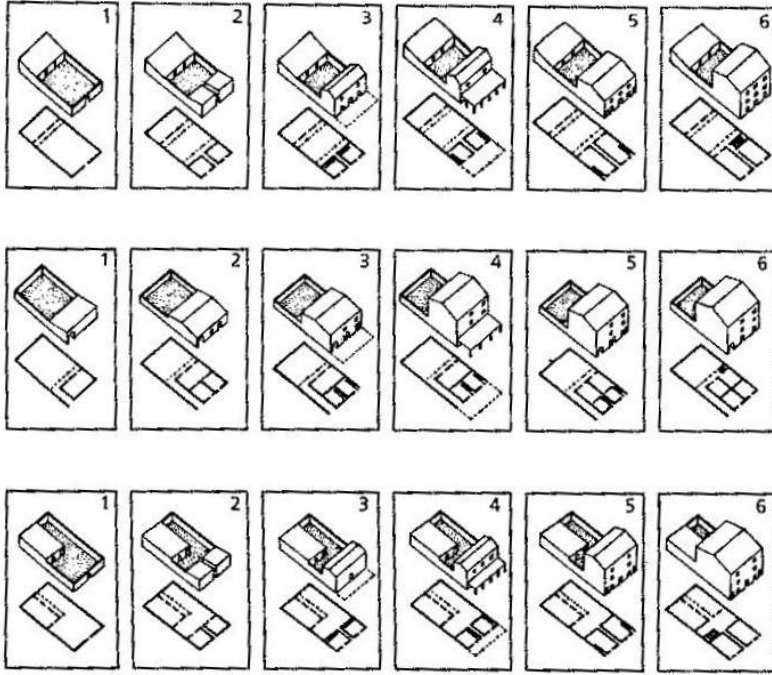
“Avlulu eve sadece üç olası giriş seçeneği vardır. Birinci durumda, bina yola paralel ve bitişik olduğundan giriş bina biriminin içinden olur ve binanın dağılımsal olanaklarını kısıtlamamak için en uzak uca itilir. Diğer iki durumda ise bina ya yolun karşısında ya da ona diktir ve giriş boş tarafın ortasında yer alır.”⁹

Şekilde en basit avlu biçiminin giderek daha çok bölümü kapatıldığında dereceli dönüşümü gösterilmektedir. Bu durum dış mekanda bir zamanlar gerçekleşen eylemlerin iç mekana taşındığını göstergesidir. Bu süreç oda eklenmeleriyle gerçekleşir. Bu odalar bir portikle birleştirilir, iki tarafı örtülü bir geçişle bütünleştirilir ve süreç, merkez çevresinde sarmalayan bir avlunun oluşumuyla sona erer. (Şekil 4)

---

⁸ Petruccioli A., Bellek Yitiminin Ardından Akdeniz İslam Dokusu, YEM Yay.İstanbul 2008,sf.70

⁹ Petruccioli A., Bellek Yitiminin Ardından Akdeniz İslam Dokusu, YEM Yay.İstanbul 2008,sf.72

26. B1, B2, B3 serileri taberna sürecini betimler: B1,2'de evin temel hücrelerinin parselin dış tarafında kopyalanmasıyla iki dükkân elde edilir. Taberna, sokak boyunca uzanan sıra evi oluşturana kadar özerk biçimde gelişir; yalıtılmış bir temel hücre gibi davranır: Ancak bundan sonra, bir merdivenin eklenmesiyle yüksekliğini ikiye katlayabilir (B1,3) ve daha sonra bir sıra ev dokusunun embriyosunu oluşturmak üzere yana doğru büyür (B2 ve B3) ve mümkün olan yerde, sokağa bir portik ile taşarak cephesini ikiye katlar (B1,2,3,4). Süreç, özgün parselin içine doğru artarak devam eder (B5) ve taberna'laşan sıralar apartmanlara dönüşür (B6).

Şekil 4 Avlulu Ev Tipolojisi (A.petrucioli)

1.5. BÖLÜM SONUCU

Bu bölümde kentsel morfoloji kavramının açıklanması bağlamında kentsel yerleşim alanları ile ilgili çalışmalardan bahsedilmiştir. Kentsel morfoloji mekansal formları inceler. Bu incelemeler için kentsel yerleşimi oluşturan tüm nesnelere ihtiyaç duyulmaktadır. Kentsel cepheler, açık ve kapalı alanlar, bina tipolojisi, sokak örüntüleri gibi bileşenlerin analizleri bu morfolojik analizlerde kullanılır. Morfolojik analizlerde yerleşimin zaman içinde geçirmiş olduğu dönemler ve diğer yerleşimlerle kurduğu ilişki önemli yer tutar. Bu araştırma sürecinde doğal olarak yerleşim biriminin ve sosyal yapının karşılıklı olarak birbirlerini zaman içinde nasıl ürettikleri ve dönüştürdükleri anlaşılır.

Kentsel morfoloji, kentsel dinamiklerin ürünleri olan insan yerleşimleri ile ilgilenir. Analizlerle ortaya çıkan geçmişten gelen izlerin mantığını anlamak veya oluşturmak morfolojik araştırmaların varmak istediği hedeftir. Morfolojide, yerleşimdeki nesnelere kendilerinden çok birbirleriyle kurdukları ilişkiyi anlamak esastır.

Kentsel morfoloji çalışmalarını oluşturan İtalyan Ekolü, Muratori'nin 1940 tarihli çalışmalarına dayanır. Çalışmalarında konut tipolojileri ve bunların kentsel mekan içindeki biraraya gelişlerini incelemiştir. Kentsel mekanlara tarihsel gelişme ve kültürel bağlam içinde bakmıştır.

İngiliz ekolü Conzen'a dayanır. Conzen için, yerleşim katmanlarını bina dokusunu ve tarih boyunca gelişen arazi kullanımını anlamak önemlidir. Bu bağlamda Conzen'in çalışmalarının en önemli başarısı kronolojik olarak yerleşmelerin haritalarını oluşturmasıdır.

Fransız Okulu, yapı alanları ve sosyal dünya arasındaki ilişkiler birinin diğerini yapılandırması diyalektiği üzerine kurulmuştur.

Morfolojik çalışmaların özü tip ve tipoloji kavramları üzerine kurulmuştur. Tip olgusu ve devamında getirdiği Tipoloji, kentsel yapıyı ve içinde barındırdığı öğeleri çözümlenmede en belirleyici kavramlardır. Tip ve Tipoloji olgusu bu anlamda kentsel mekanın bünyesinde barındırdığı öğeleri tanımlar. Tipin

tarihsel süreçle ilişkisinin kurulması, onun tasarım sürecindeki tek doğru kullanımınıdır; çünkü tip, ortak belleğin bir ifadesidir.

Bir tip bir kentsel doku bağlamından koparıldığında bir katalog nesnesi, bir ürün haline dönüşür. Kentsel doku da aynı şekilde, kentsel çevresi dışında yani dokuyu oluşturan tüm yapılardan kopartılarak incelenemez. Kentsel dokunun incelenmesi, bir art zamanlı tarihsel okumayı da gerektirir. Geçirdiği değişimler, büyümeler, eklemeler şekilleri ile bir bütün olarak incelenmelidir. Kentsel tipoloji denilince bir tek dokuyu oluşturan yapılar bütünü değil, çevredeki tüm enstrümanlar; yollar, duvarlar, doğal ve yapay sınırlar akla gelmelidir.

Yerleşim çevrelerinin bütünsel algısı morfolojik analizler bağlamında önemli bir yer tutarlar. Yerleşimi oluşturan öznel doku, o yerleşime ait olanı ya da diğer bir deyişle, kendi içindeki dinamikleri verir.

Yerleşim dokusunu oluşturan yollar, meydanlar, binalar gibi tüm elemanlar, bir araya gelerek bir anlamlar bütünü sunarlar. Bu durum morfolojik okumaların özünü oluşturur.

Bir yerleşimi oluşturan bina tiplerinin tipolojik evrimine baktığımızda, yerleşim çevresinin geçirdiği değişimden daha hızlı ve daha fazla değişime uğradığını görürüz. Yani bina tipleri değişirken, parsel izleri, sokaklar, sınırlar yerleşimin ortak morfolojisini hatırlatacak izler taşırlar.

Bu tezin de ana konularından biri olan geleneksel bina tipolojisi gündelik yaşamın getirilerini cevaplayan bir mimarlık ürünüdür. Mekanın fonksiyonlarının her parçası gündelik hayatın bir ihtiyacını karşılamak için tasarlanmıştır. Avlu, ahır, depo gibi işlevler geleneksel yaşam tarzının ve kültürün gereksinimleridir.

İkinci bölümde bu anlatımlardan yola çıkılarak Anadolu kentinin oluşum evrelerinden bahsedilecektir. Çok önemli yapısal farklılıklara sahip olan Anadolu yerleşim bölgesi, fiziki ve sosyal yapıların çok farklı olabildiği bir mozağe sahiptir ve bu anlamda bir sonraki bölümde Niğde özelinde yapılan çalışmanın anlaşılması için de önemli bir yer tutmaktadır.

2. BÖLÜM ANADOLU KONUTU OLUŞUM EVRELERİ-PLAN TIPLERİ VE BÖLGESEL FARKLILIKLAR

Anadolu Konutu oluşum evreleri bu bölümde Anadolu'nun birçok bölgesinde gördüğümüz Anadolu Evlerinin kendi içinde, coğrafik, kültürel anlamda gösterdikleri farklılıkların irdelenmesi şeklinde olacaktır. Anadolu Evi plan tipi öznesinde tipolojik benzerlikler gösterirken, malzeme farklılıkları ve etnik etkilenmelerden doğan zenginliği de bünyesinde barındırır. Bu durum da bölgesel farklılıkları oluşturur. Uğur Tanyeli bölgelere göre bir sınıflandırma yaparken önce Anadolu'yu konut mimarisinde ayırıcı özellik gösteren iki ana bölgeye (Özgün Anadolu Sentezine Varılan Bölge-Geçiş Bölgesi) ayırmış bölgenin kendi içindeki farklılıkları ise fiziksel etmenlerin (iklim ve malzeme temin olanakları)neden olduğu oluşumlar olarak değerlendirmiştir. (U.Tanyeli 1979) Bu ayırım üzerinden bölgesel farklılıklar anlatılacaktır.

Niğde Evi'nin öznel kurgusunun aranacağı bu bölümde net bir çerçeve çizilemese İç Anadolu bölgesinin izlerini taşıyan bir konut tipolojisinden söz edebilir. Niğde'nin tarihsel gelişimindeki farklı uygarlıkların izlerini Niğde'deki konut mimarisinde görmek mümkündür. Bu bağlamda bu bölümde kısaca Anadolu Evinin gösterdiği bölgesel farklılıklara ve tipolojik çeşitlenmelere bakılarak Niğde'nin yer aldığı bölgenin genel özellikleri incelenecektir.

2.1. Anadolu Konutu Oluşum ve Gelişim Evreleri

Anadolu konutunun kökenleri göçebelik dönemlerine kadar dayanır. Türklerin Anadolu'ya gelip yerleşmeden önceki düzenleri, göçebeliğin bütün özelliklerini taşır.

“Türklerin geçmişte yerleşik oldukları topraklar üzerinde edinmiş oldukları mimari geleneklerle, bu yeni coğrafya üzerinde karşılaşmış oldukları mimari geleneklerin yüzyıllar içerisinde kaynaşması sonucu bu gün genel olarak “Türk Evi” olarak adlandırılan olgu ortaya çıkmıştır. Anadolu’da yaratılan bu mimari gelenek özellikle Osmanlı devletinin siyasi genişlemesine koşut olarak farklı coğrafyalara (Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk, Makedonya, Bosna, Kırım) benimsetilerek yaygınlaştırılmıştır”¹⁰

Türker'in Anadolu'ya gelmeleri ve yerleşik düzene geçmeleri ile birlikte yaşam tarzlarını ve kültürel altyapılarını mekansal örgütlenme şekillerine yansıtmişlardır.

“Bu ortam içerisinde göçebelik kavramı İslam dünya görüşü ve Anadolu'nun verileriyle birleşerek, yeni bir yaşama kavramı ve biçimini ortaya çıkarmıştır.”¹¹

“Göçebe Türk'lerin Anadolu'ya yerleşmeleri kademe kademe olmuştur. Türklerin bir kesimi geleneklerine tümüyle bağlı kalmış ve çadırlarda yaşamışlardır. Çok uzun bir süre boyunca da sürekli yer değiştirerek bu yaşamı sürdürmüşlerdir. Yerleşme düzenine geçen toplulukların, bir kısmı

---

¹⁰ ELDEM S.H.,Türk Evi Osmanlı Dönemi,İstanbul 1984, sf.36

¹¹ Küçükerman Ö.,Mesken Türk Evi Kavramının Kökenleri, İDGSA Akademi Bülteni,1973 İst.,sf.14-16

toprağı işlemeye başlamışlardır. Bir kısım göçebe Türkler ise, antik ya da eski yerleşmelerin bulunduğu bölgelere yerleşmişlerdir. Çevredeki rasgele toprak parçalarını bölüp kullanmışlardır. Kendi içlerinde çoğalmaya bölünmeye başlamış ve mahalleler oluşmuştur.”¹²

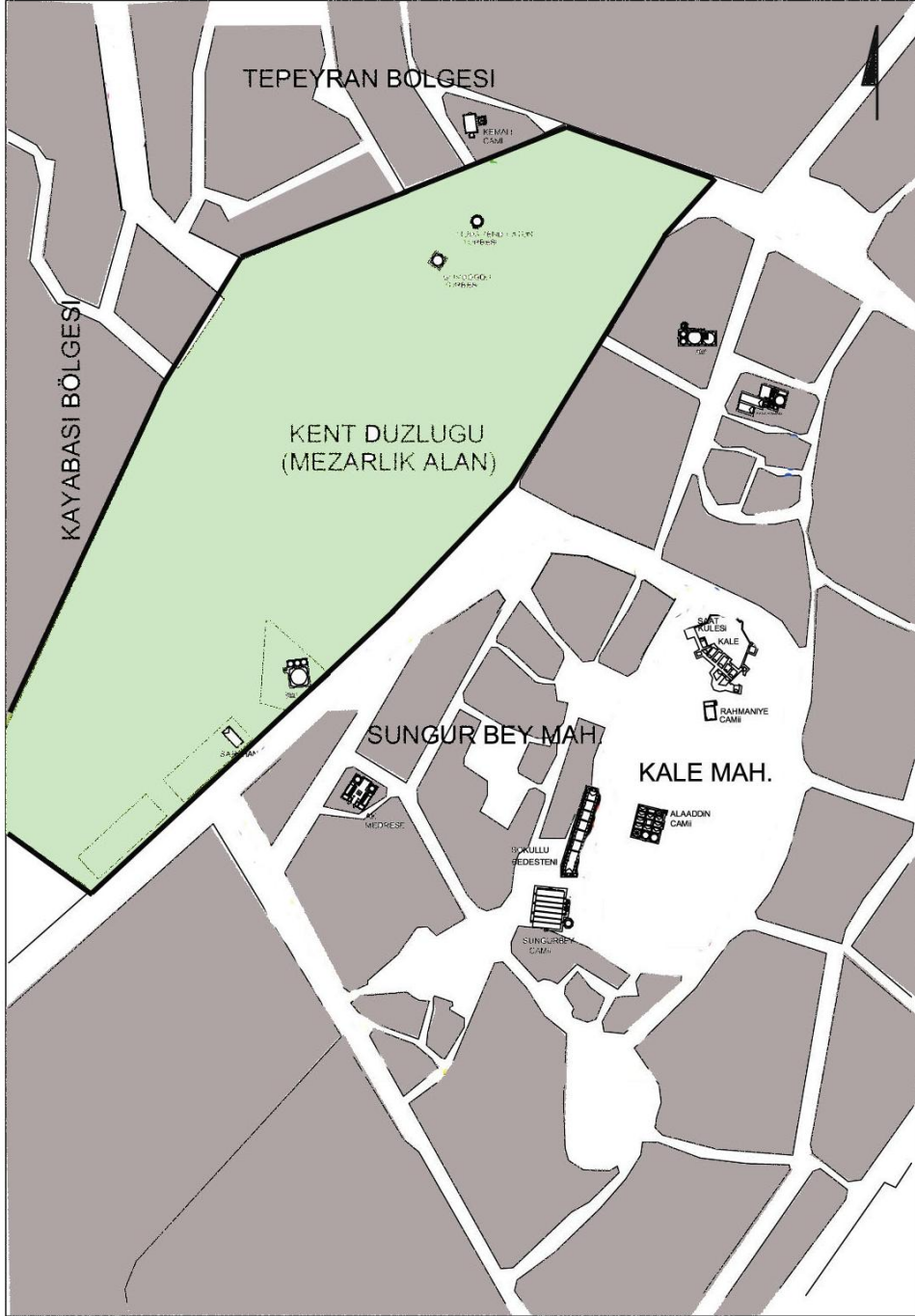
Geleneksel Türk Kent kurgusuna bakıldığında, sınırları kesin olmayan daha yaygın bir kentsel sistem ile karşılaşılır. Bu dağınık yerleşim Avrupa kentlerinden önemli bir farkı ortaya koyar. Ortaçağ kentinde görülen ışınsal, tek merkezden doğan gelişim Türk Kentinde görülmez. Halka halka bir büyüme rasyoneline sahip değildir. Tam tersine çok fazla simge mekanlarla, (Cami-Çarşı-Ticaret merkezi vs.) kent bölümlere ayrılmıştır. Gene Türk Kentinde Avrupa kentinde görülen idari sistemin yol strüktürü veya meydan tasarımı yoktur. O yüzden Türk Kentinde daha rasgele bir yerleşim düzeni ve organik yol dokusu okunur. Mezarlıklar, bostanlar, türbeler gibi büyük açıklığa sahip mekanlar bu anlamda kentin açık alan sistemini oluşturur ve Avrupa Kentinden farklı olarak Kent düzeninde önemli bir yer tutarlar. Çünkü Kent sisteminin bir devamı haline gelmişlerdir. Niğde Kentinde de Cumhuriyet Dönemine kadar kentin tek büyük kentsel açıklığı, kentin merkezinde yer alan mezarlık bölgesi olmuştur.

Şekil 5)

---

¹² Küçükerman Ö. a.g.e.,sf.16

Şekil 5 18.y.y da Niğde Kenti (Çizen: K.Özbek)

Bazen bir çeşme ya da bir dinsel merkezin bulunduğu meydanı çevreleyen sokaklarla oluşan mahalleler yerleşmenin özelliğini yansıtır. Sokaklar topoğrafik özelliklere uyar ve genellikle insanla beraber yüklü bir hayvanın geçebileceği ölçektir. Bazı yerleşmelerde sokak üzerine taşan saçaklar kapalı, samimi ve değişken perspektifli mekân etkileri oluştururlar. Bu organik sokakları bölgesel özelliklere göre bazen ahşap payandalı ya da taş konsollu çıkmaları ile yapı kütleleri, bazen de yüksek bahçe ya da avlu duvarları sınırlar.

Osmanlı konut tipolojisindeki en belirgin bir diğer özellik ise bir önceki dönemdeki batı mimarisinde kendini gösteren yığma sistem taşıyıcı özelliği, ahşap iskelet olarak karşımıza çıkar. Batı mimarisinde kendini gösteren bitişik nizam, dar parseller ve ızgara doku, Osmanlı'da serbest düzen, geniş parsel ve organik doku olarak karşımıza çıkar. Osmanlı konutu'nun bu farklı özellikleri, kendi kültürel ve sosyal özelliklerinin ve kent ortamının yansımalarıdır.

2.3. Anadolu Konut Mimarisinde Bölgesel Farklılıklar

“Geleneksel Türk evleri, Akşehir’de, Kayseri’de, Kula’da, Safranbolu’da, Birgi’de yahut Bulgaristan’da Filibe’de, Yugoslavya’da Saraybosna’da, Priştine’de, Yunanistan’da Kesriye’de de olsalar, farklı üslupta ve malzeme ile inşa edilmiş bile olsalar, aralarında daima ortak karakter ve nitelikler göstermektedirler.”¹³

“Bu nedenle, geleneksel Türk Evi Osmanlı devletinin fethettiği sınırlar içinde 500 sene kadar geçerliliğini sürdürebilmiştir.”¹⁴

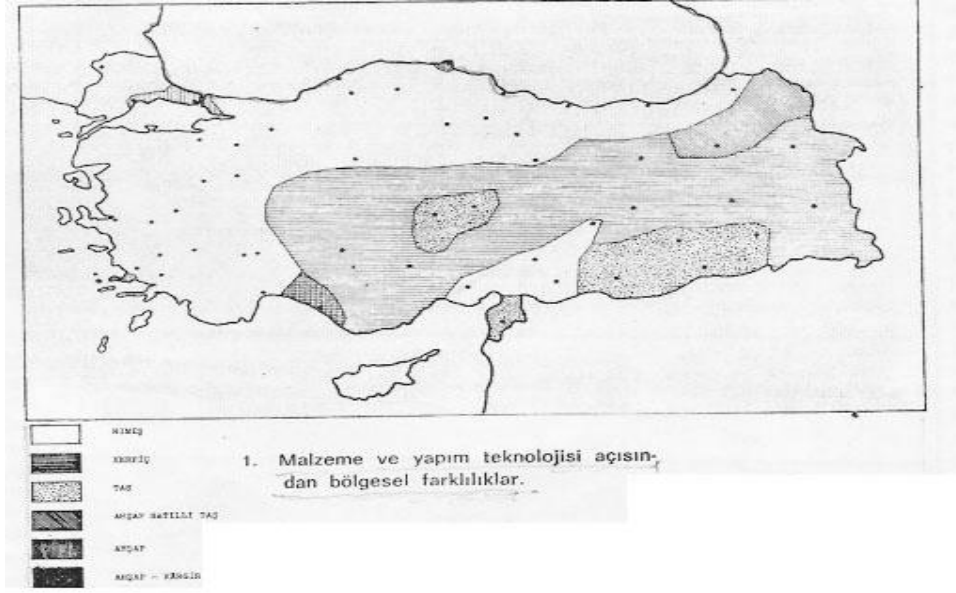
¹³ Mutlu A., 'Geleneksel Türk Evinde Mekan, Basılmamış, Y.M.B.İç Mekan Düzenleme Kürsüsü Konferansları, İDGSA, 1977.

¹⁴ Eldem S.H., 'Türk Evi Plan Tipleri, İTÜ Mim.Fak.1968 , sf.11

Anadolu konutu bulunduğu bölgenin malzeme temin olanakları ve iklimsel özelliklerine göre bazı farklılıklar göstermektedir. Ancak bu farklılıklar, yapı kabuğunu etkilemekte, Anadolu Evinde özü oluşturan mekan kurgusunu değiştirmemektedir.

Değişik bölgelerdeki Anadolu Evlerini farklı şekillerde sınıflamak mümkündür.

(Şekil 6)

Şekil 6 Malzeme ve yapım teknolojisi açısından bölgesel farklılıklar (Kyn: U.Tanyeli Anadolu Konut Mimarisinde Bölgesel Farklılıklar, syf 29, Yapı 1979/33)

2.3.1. Sosyo Kültürel Yapıya Göre Anadolu Konutu

Anadolu konutu da Anadolu Türk toplumu gibi bir sentez sonucu oluşmuş sayılır. Farklı sosyal yapılar farklı kültürel yaşam şekilleri mimari mekanda etkisini göstermektedir. Bu sosyal yapıyla ilişkili olarak coğrafi etkenler ve malzeme çeşitliliği de yapının strüktürel sistemini değiştirmiş ve mimari oluşumda etkisini göstermiştir.

“Anadolu’nun Avrupa-Asya bağlantısını sağlayan özel konumu, İpek ve Kral Yolları’nın Anadolu’dan geçmesi bu bölgeyi sürekli olarak dış etkilere açık tutmuştur. Böylece, mevcut geleneklerin dış kültürlerle etkilenmeleri sonucu bir Anadolu sentezi elde edilmiştir. Anadolu’nun coğrafi, iklimsel, topografik

ve kültürel özelliklerinin yanı sıra malzeme ve biçim zenginliği Anadolu Evi-Türk Evi'nin oluşumunu sağlamıştır. Etkenlerin bölgesel ve yöresel farklılıkları özgün çözümler getirilen değişik yorumlarla Anadolu-Türk Evi tarz olarak zenginleşmiştir.”¹⁵ Anadolu-Türk kenti tüm sosyal sınıfların aynı mahallede bir arada uyum içinde yaşadıkları homojen bir yapıya sahiptir. Kuruluş ilkesi aynı olduğu için zengin-yoksul konutu arasında belirgin bir fark görülmemektedir.

2.3.1.1. Özgün Anadolu Sentezine Varılan Bölge

Özgün Anadolu Sentezine Varılan Bölge; Batı-Kuzey Batı, Doğu Karadeniz, Konya ve İstanbul bölgelerini kapsamaktadır. *“Bu bölge genel olarak Türk Evi dediğimiz olguyu tüm özellikleri ile yansıtmaktadır. Anadolu konutu tıpkı Anadolu kültürü gibi çeşitli etkenlerin bileşimi sayılabilir. Bu bileşenler çeşitli yüzyıllar boyunca bugünkü Türk Evi dediğimiz konut şemasının ana ilkelerini oluşturmuşlardır. Sonuç olarak bu şema adeta standartlaşmıştır.”*¹⁶

2.3.1.1.1. Batı-Kuzeybatı Bölgesi

Bu bölgeye İstanbul dışında Marmara, Ege, Batı Karadeniz Bölgeleri, İç Anadolu'nun kuzey kesimleri girmektedir. Maraş (fotoğraf 2), Antep, Adana'yı da benzer özellikler gösterdiklerinden bu bölgenin içinde ele alabiliriz.

*“Bu bölgenin temel özelliği konutların kerpiç, ya da tuğla dolgulu Hımiş yapı teknolojisinde üretilmiş olmasıdır. Türk evinin temel özelliklerinden bir olan iç ve dışta zengin mekansal yaşantıyı en yetkin biçimde bu bölgede görüyoruz.”*¹⁷

Fotoğraf 2 Geleneksel Maraş Evi

¹⁵ Tanyeli U., Anadolu Konut Mimarisinde Bölgesel Farklılıklar, sf.33, Yapı Dergisi, 1979

¹⁶ Kazmaoğlu M., Tanyeli U., Anadolu Konut Mimarisinde Bölgesel Farklılıklar, Yapı, 1979/33

¹⁷ Kazmaoğlu M., Tanyeli U., Anadolu Konut Mimarisinde Bölgesel Farklılıklar, sf.35, Yapı, 1979/33

Renk kullanımında en çeşitli çözümlere Marmara bölgesinde rastlanır. Ege bölgesinde açık sofalı çözümler ağırlık taşımakta ve renk olarak beyaz tercih edilmektedir.”¹⁸

2.3.1.1.2. Doğu Karadeniz Bölgesi

“Doğu Karadeniz detayda farklılıklar gösterir. Dolgu boyutlarının küçüldüğü ve dolgu malzemesi olarak taş hatta çakıl kullanılabilirdiğini görüyoruz. Simetrik örnekler ve kapalı sofalar bu bölgede daha fazla bulunduğunu ve çoğu kesimlerde konstrüksiyonun örtülmeden bırakıldığı görülür.”¹⁹

2.3.1.1.3. Konya Bölgesi

“Bu bölgenin ana ayırıcı özelliği kerpiç kullanımınıdır. Bölge konutlarının biçimlenmesinde sert kara iklim koşullarının ve kerpicin tanıdığı olanakların rolü gözlemlenir. Bu bölgede avlulu ve tek katlı şemaların da kullanıldığı görülür. Genellikle düz ve toprak damdır.”²⁰

2.3.1.1.4. İstanbul Bölgesi

“İstanbul’un özellikle 19.yy.da Avrupa etkisi altında kalmış başşehir mimarisi ve onun etkisi altındaki eyaletlerde yapılan sivil mimari örneklerinde ahşap mimarisi gözlemlenir.”²¹

“Genellikle kapalı sofa tiplerinin egemen olduğu İstanbul, bu açıdan diğer bölgelerle farklılık taşımamaktadır. Bugün İstanbul evi diye tanımladığımız

---

¹⁸ Kazmaoğlu M.,Tanyeli U.,a.g.e.syf.35

¹⁹ Kazmaoğlu M.,Tanyeli U.,a.g.e.syf.35

²⁰ Kazmaoğlu M.,Tanyeli U.,a.g.e.syf.36

²¹ Doğan K., Türkiye’de malzeme koşullarına bağlı geleneksel konut mimarisi üzerinde gözlemler, Mimarlık Dergisi,1964,sf.10

evlerin çoğunda pencere alınlıkları, neoklasik söveler, palladiyen sütunlar gibi batı aktarmacılığı örnekleriyle karşılaşıyor.”²²

2.3.1.2. Geçiş Bölgesi

Buraya geçiş bölgesi denirken, temel olarak batıdakilerden daha çeşitli ve sentezleşmemiş, standartlaşmamış elemanlar görüldüğü anlatılmak istenmektedir. Bölge genel olarak ya dış etkileri ya da Anadolu'nun eski kültürlerinden devranılan gelenekleri oldukça saf olarak göstermektedir.

2.3.1.2.1. Bodrum Bölgesi

Taşla inşa edilip beyaza boyanan bu yapılar düz çatılı ve rasyonel ve prizmatik biçimlerde dir. Bodrum evleri genellikle ayırık düzende yapılırlar. Bahçe bu evlerde yüksek duvarlarla sokaktan ayrılarak, bir tür hayat haline getirilerek yapıyla bütünleştirilmiştir.

Bodrum'dan doğuya doğru uzanan kıyılarda taş mimarinin ilgi çekici özelliklerine, kübik, az pencereli beyaz konutlara rastlanır.

2.3.1.2.2. Kayseri Bölgesi

Bu bölgede taş malzemenin zenginliği, kesme taş işçiliğini ön plana çıkarmıştır.

“Kayseri bölgesinin konut biçimlenmesi açısından Türkiye'nin en ilginç bölgelerinden biri olduğunu söylemek yanlış olmaz. Konut detaylandırılmasında genellikle İran ve Mezopotamya geleneklerinin ve özellikle Selçuklu mimarisinin geniş etkileri gözlemlenmektedir.”²³

---

²² Kazmaoğlu M.,Tanyeli U.,a.g.e.syf.37

²³ Kazmaoğlu M.,Tanyeli U.,a.g.e.syf.38

Tercih edilen plan tipleri genellikle orta ve iç sofalı tiplerdir. Ayrıca avlulu plan tipleri de güneydoğu Anadolu evleri ile hem malzeme hem de prizmatik düz çatılı biçimi ile benzerlik göstermektedir.

“Kayseri Bölgesi Güney etkileri gösterse de, buradaki taş mimarinin yarattığı biçimlerde bölgenin kendi tarihi boyunca geliştirdiği biçim ve düzenlerin payı daha büyüktür. Niğde, Kayseri, Nevşehir ve Ürgüp de çok örneklerini bulabileceğimiz bu grubun, bu havalinin bütün yerleşmelerine kimlik kazandıran ve kökü çok eski olan taş kemer –tonoz tekniği ilgi çekicidir.”²⁴

“Kayseri ve Niğde evlerinin cephelerinde sıkça gördüğümüz ikiz sivri kemerler Selçuklu dönemi mimarisini yansıtan 1408 tarihli Ak medrese'nin cephesinde yer alan kemer sistemi ile büyük benzerlikler gösterir. Çıkmaları taşıyan taş konsolların yapısı ile süsleme unsuru olarak kullanılan aslan, ejder, insan ve çift başlı kuş figürleri yine aynı köklü geleneğin günün koşullarına göre yorumlanmasından başka bir şey değildir.”²⁵

Bahçelerin ya da avluların diğer bölgelerden daha itinalı ve yaşamla bütünleşecek biçimde tasarlanması ve su elemanına yer verilmesi bu bölge konutlarının diğer bir özelliğidir.

---

²⁴ Doğan Kuban., Mimarlık Dergisi, 1964, sf.4

²⁵ Altuncan M., Geleneksel Niğde Evleri, Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi, sf.62

2.3.1.2.3. Doğu Anadolu Orta Bölge

“Van’dan Kayseri’nin doğusuna kadar olan bölgenin ayırıcı özelliği kerpicin kullanılmasıdır. Kerpiç duvar ve ağaç kirişleme üzerinde düz dam bu bölgelerin yapı tekniğidir. Bu ilkel tasarım Anadolu’da çok ilgi çekici biçimler yaratmıştır.”²⁶

2.3.1.2.4. Doğu Anadolu Kuzey Bölge

En ayırıcı özelliği ahşap hatıllı mimarisidir. Soğuk iklimden dolayı pencere açıklıkları oldukça küçüktür ve çoğu evde yaşama bölümünde pencerenin bile olmadığı görülür.

2.3.1.2.5. Güneydoğu Anadolu Bölgesi

“Bölgenin en ayırıcı özelliği avlulu evleridir. Genelde alt kat üzerine hafif taşan bir üst kat içeride kapalı avluya açılan bir plan düzeni, mükemmel bir taş işçiliğinin ürünü ve iklim koşullarını az çok iyi yansıtan bir örneğini görürüz.”²⁷

Gaziantep, Maraş, Urfa, Diyarbakır gibi illerde daha anıtsal düz çatılı dışa kapalı bir konut stili gelişmiştir.

---

²⁶ Doğan Kuban.,a.g.e.,1964, sf.4

²⁷ K.Doğan,a.g.e., 1964,sf.4

2.4. Anadolu Konutunun Mekansal Özellikleri

Osmanlı devri konut dokusunun en önemli özelliği mahalleler biçiminde ayrılımlarıdır. Diğer önemli özelliği de konut dokusunun oluşturduğu sistem ile birlikte sokak dokusunun da bu parsellenme ve izleri takip ederek organik nizamda oluşmalarıdır.

“Osmanlı devri konut dokusu; ilişkilerin, tipolojik biçimlerin ve parsel düzeninin sokağın yönü ile belirlendiği sıkışık Batı kentinde olduğunun tam aksine, evden dışarıya doğru gelişmesine bağlı koşullanmalar ortaya konur.
“²⁸

Genel olarak; güneş ışığına ve manzaraya en uygun biçimde yönlenebilmek için parsel içinde bina serbest biçimde yerleşmektedir. Bu yönlendirmede bir diğer önemli faktör komşu parselle olan mahremiyet ilişkisidir. Her ne kadar yanyana parsellerin ortaya koyduğu sıkışık bir doku yerleşim düzenini oluşturuyor gibi gözükse de bahçe-avlu gibi yapı elemanları komşu parselle olan sınırı belirlemekte ve mahremiyeti sağlamaktadırlar. Parsel içinde serbest biçimde yer alan konut biçimlerinin tipolojik birleşiminden yerleşim dokusunun genel biçimi, sokak strüktürünü oluşturmaktadır.

2.4.1. Anadolu Konutunda Avlu ve Bahçe Kurgusu

Yukarıda genel açıklaması yapılan Anadolu evi'nin plan tipolojisine bakıldığında, diğer binalarla önemli bir arayüz olan avlu veya bahçenin ev planını saran ama merkezci yer tutmayan bir etkisi olduğu görülür. Sokak dokusunda bu avlu veya bahçe duvarları devamlılığı oluşturan bir yüzey olarak okunabilir. Türk kenti tipolojisinde bu avlu veya bahçeler genel yerleşim dokusunda doluluk boşluk oranını sağlayan ve diğer binaların

---

²⁸ Cerasi M.,Osmanlı Kenti Osmanlı İmparatorluğu'nda 18.19. yüzyıllarda Kent Uygarlığı ve Mimarisi,sf.156

eklemlenmesinde belirleyici bir sınır ve yüzey olarak başarılı bir tümel kurgunun oluşmasını sağlar.

“Batı zevkinden etkilenmiş birkaç konak dışında kent Yerleşim içindeki ev, hiçbir zaman bahçenin ortasında yer almazdı. Avluya veya bahçeye bütünlük sağlamak için etkili bir çare olarak bina kütlelerinin onların çevresinde yerleşmesi, pavyon anlayışını ve bina parçalarının bitişerek dizilmeleri anlayışını yüceltmiştir. Yerleşim modeli ise kent arazisinin aslında, az çok düz gidişatlı bahçeler olan parsellere bölünmesine dayanmaktadır.”²⁹

Sokaktan önce bahçeye veya avluya girilir. Avluyu merkez alan aile yaşamı ahırlar, banyolar ve tandır evi gibi öğelerle zenginleştirilmiştir. Yoğun yapılaşmanın izlendiği yerleşme bölgelerinde bile avludaki bitkisel kullanım ve avlu duvarından sokağa taşan bitkiler, doğaya verilen önemi ve gösterilen saygıyı yansıtmaktadır. Bu hacimleri birleştiren bir taş duvar avluyu sokaktan ayırır. Evin zemin katı ve avlu duvarı kesişir. Zemin katta servis hacimleri yer alırken üst kat yaşama mekanlarına ayrılmıştır. Zemin katta sokağa bakan duvar mahremiyet açısından olabildiğince sağır tutulurken avluya bakan duvarlarda pencereler açılarak avlu ve iç mekan arasındaki ilişki güçlendirilmiştir.

2.4.2. Odalar

Mekansal biçimlendirme açısından Türk Evi'nin temel özelliği odayı ana birim olarak ele almasıdır. Oda minimum amaçları mutlaka sağlamaktır. Bu koşulların başında planın kareye yakın bir dikdörtgen plan olmasıdır. Bunun başlıca nedeni tefrişin sabit elemanlarla yapılması ve bu elemanların da kesinlikle duvarlarla bitişik olarak konumlandırılmasıdır. Organik sokak dokusunun sınırlarına yerleşen zemin kat planına nazaran üst katta daha

---

²⁹ Cerasi M.,a.g.e.,sf.155

düzgün geometrik mekanlar elde edebilmek amacı ile üst katta çıkmalar yapılarak istenen oda formu her zaman sağlanmıştır.

İkinci temel özellik, odaların belli bir işlev ile diğerlerinden farklılaşmadan, diğer tüm odalar gibi, oturma, yemek yeme, yatma, yıkanma gibi farklı işlevlere cevap verecek nitelikte tasarlanmış olmasıdır. Odanın değişik işlevleri zaten çok olan taşınabilir eşya ile eylem süresince sağlanır. Eylem bitince eşya ortadan kaldırılır. Yataklar yüklük denilen dolaplar içinde durur, uyunacağı zaman yere serilir, sabah tekrar dolaba konur. Dolayısı ile odalar arasında büyük boyut farklılıkları da görülmektedir. Yalnızca bazı odalar, sokakla ilişkisi ve ayrıca misafir ağırlama işlevi nedeniyle daha özel bir konuma sahip olabilmekte ve diğerlerinden gerek boyut gerek süsleme bakımından diğer odalardan ayrılabilir.

2.4.3. Anadolu Konutunda Çok Katlılık

En az iki katlı olup üst kat yaşama katı olarak belirginleşir ve amaçlanan planı verir. Zemin kat sanki bir sur duvarıymış gibi sağır, yüksek ve kâgirdir. Üst kat çıkmalarla sokağa uzanır.

Başlangıçta tek katlı olan ancak, zaman içinde kat sayısı artan Türk evinde temel düzen üst kat için kullanılmıştır. Yani asıl kat hep en üst kat olmuştur. Üst kat plan şeması ve plan özellikleri açısından yörelere göre fazla değişkenlik göstermezken, geliştiği yer ve yapıya göre çözümlenen zemin kat planı daha değişkendir.

2.4.4. Sofa - Plan Şeması

Türk evinde 'oda' her ne kadar plan biçimlenmesinde temel birim olarak ele alınsa da sofa denilen özel alan, plan biçimlenmesi açısından son derece önemlidir. Bu alan ne yalnız bir sirkülasyon alanıdır ne de belirli bir işlev için tasarlanmıştır. Ama genellikle misafir ağırlama işlevi göz önünde bulundurulduğunda, sofa dış mekan ile iç mekan arasında yarı kamusal yarı özel bir alan olarak değerlendirilebilir.

“Evi oluşturan diğer öğelerden sofa Anadolu'nun farklı bölgelerinde farklı isimler almaktadır: Hayat, sergah, ev ortası, yazlık, sayvan, çardak, divanhane, nanay, tahtaboş, çağnışır vb. Odalar arasında sirkülasyonu sağlayan sofa aynı zamanda ortak yaşama mekanıdır ve oturma, dinlenme gibi pek çok işleve yanıt verir”³⁰

Avludan zemin katta yer alan sofaya ulaşılır. Evlerin zemin katları genelde depo, kiler, mutfak, ahır, ambar, arabalık, samanlık, hizmetçi odaları ve kimi evlerde taşlık olarak biçimlenmiştir. Servis hacimlerine ve üst kat odalara bu mekandan ulaşılır. Merdivenle çıkılan yer ana yaşama ve misafir ağırlama mekanı olan sofadır. Bazı durumlarda sofadan bir kaç basamak aşağıda bulunan ve seki altı denilen mekan, sofanın işlevi olan odalara dağılım işlevini yerine getirmekte, sofa ise tamamen oturma işlevine sahip olabilmektedir.

Sokakla ilişkiyi ve evin parsel içindeki konumunu yönlendiren ana eleman avlu iken kapalı mekan oluşumunun asıl belirleyicisi ise sofadır. Türk evinin odaları hem açık-serin hem de kapalı-iyi korunmuş bağımsız birimler olarak düşünülmüşse de her odanın sofa ya da avlu ile bağlantısı kurulmuştur. Sofa geçiş mekanı ile ev halkının toplandığı ve bazen konukların ağırlandığı sosyal bir mekan işlevini de görür.

---

³⁰ SÖZEN M. TANYELİ U.Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü,İstanbul.,sf.218

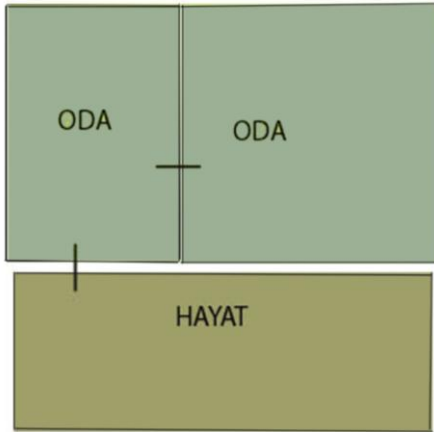
Plan şemaları içinde dış ve açık sofalı tipler, köşklü ve eyvanlı uygulamalarla dikkati çeker. Odaların birbirine bitişik olmasından çok, sofanın uzantılarıyla birbirinden ayrılarak özerklik kazanması plan şemalarının en özgün niteliğidir. Daha sonraki dönemlerde orta sofalı tip görülmeye başlar.

Oda, biçimi, büyüklüğü, nitelikleri pek az değişken bir yaşama birimidir. Odalar arası alan diyebileceğimiz sofa ise, her özelliğiyle değişkendir. Sofanın büyüklüğüne ve yerine göre farklı plan tipleri oluşabilmektedir.

S.H. Eldem'in plan özelliklerine göre yaptığı sınıflandırmaya göre Türk evleri başlıca dört gruba ayrılmıştır:

- 1 sofasız
- 2 dış sofalı
- 3 iç sofalı
- 4 orta sofalı plan tipleri.

2.4.4.1. Sofasız Plan Tipleri

Şekil 7 sofasız plan tipi

Yan yana dizilen odalardan oluşan bu evlerde odalar arası iletişim bir avlu vasıtası ile sağlanmıştır”³¹

“Bu ayırım, evlerde genel olarak “sofa” denilen ve evin içinde sirkülasyonu sağlayan mekanın yer ve şekline göre oluşturulmuştur. Plan tiplerinden en ilkeli olan Sofasız Tip özellikle iklimi sıcak bölgelerde yaygın olarak görülen en arkaik plan tipidir.

³¹ ELDEM S. H. ,Türk Evi Plan Tipleri, İstanbul,sf.25

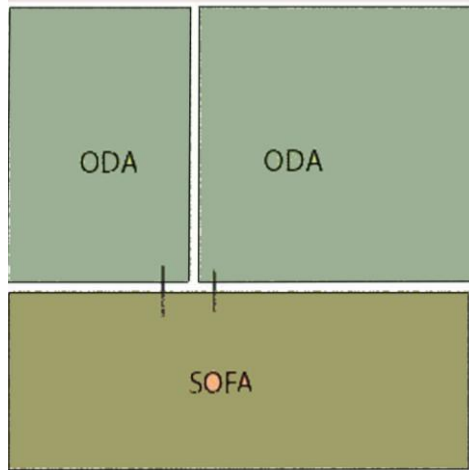
En ilkel konut tipi olan sofasız konutlarda (Şekil 7) odalar arası bağlantı, odalar önünde yer alan dış mekandan sağlanmaktadır. Bu konut tipi, genelde sıcak iklim kuşağında yer alan Doğu ve Güney Anadolu Bölgeleri'nde görülür. Bu tipte iki ya da üç oda avlu ile bütünleşmiştir.

Kimi zaman odalar arasında doğrudan avlu ile bağlantılı olan eyvanlar kullanılmıştır. Bu tipte avlu tamamen yapının bir parçası olarak şekillenmiştir.

*“Türk evinin en yalın durumudur. Odaların birbirleriyle bağlantıları için evin dışına çıkılır. Bu nedenle zorunlu durumlar dışında daha çok sıcak iklim bölgelerinde uygulanmıştır.”*³²

Daha çok Edirne, Kütahya ve Bursa'da örneklerine rastlanan; açık bir hayat gerisinde güneye yönelmiş iki-üç odadan oluşan ve sultan yapısı olarak adlandırılan konut tipi de bu gruba girer.

2.4.4.2. Dış Sofalı Plan Tipleri

Türk evinde eski ve çok güzel örnekleri olan bir tiptir, çeşitlemeleri çoktur, simetri az görülür. Sofa bir ya da üç cephesi duvarsız olarak dış dünyaya açıktır.

(Şekil 8)

Şekil 8 Dış sofalı plan tipi

“Dış Sofalı Tip oda aralarının basit bir sofa ile bir birine bağlandığı Hitit ve Helenistik dönem evleri ile de benzerlik kurulabilen ikinci aşamadır. Bazı bölgelerde sofa kapatılmışken, özellikle iklimin elverişli olduğu yörelerde

³² Küçükerman Ö, Kendi Mekan Arayışı İçinde Türk Evi, sf.102

*sofanın etrafı açık bırakılmıştır. Genel olarak sofa direkler üzerine oturan basit bir damla örtülmüştür*³³

Dış sofalı plan tipi, Türk'ün doğa içindeki yaşamının ya da başka bir deyişle çadırlı göçebe yaşamının yerleşik düzene çok iyi bir yansımasıdır. Sofa iyi havalarda ve özellikle yazın yoğun bir yaşama ve üretim alanıdır. Bu şemada her oda çadır, dışa açık sofa ise biraz denetim altına alınmış doğayı simgeler. Çoğunlukla sofanın iki dar ucu yan duvarların uzantısı ile kapanmıştır. Eyvanlar iki oda arasında kalan korunmuş mekânlardır. Çok sonraları ise sofa direkliği camekânla kapatılmıştır. En zengin örnekler köşklü, eyvanlı tiplerde karşımıza çıkar. Köşe sofalı tip yakın zamana kadar sofası dışa kapalı olarak yapıla gelmiştir. Bu tip 19. Yüzyıla kadar devam etmiştir.

Odalar arası ilişkiler üstü örtülü bir dış alan yardımı ile sağlanmıştır. Daha çok sıcak ve ılıman iklim bölgelerinde uygulanmıştır. Bütün odalar aynı yöne açılıyor ise dış sofalı plan şekli uygulanmıştır.

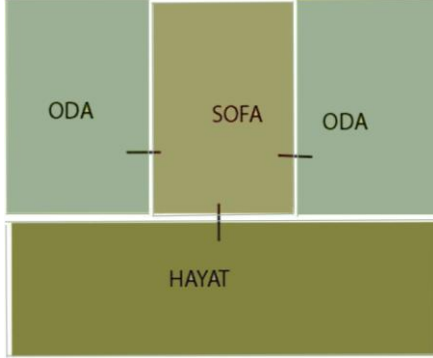
Oldukça sade olan planda simetri yoktur. Bu tipin görüldüğü yörelerde açık sofaya Ankara'da sergah, İzmir ve Ege Bölgesi'nde hanay, İç Anadolu'da ve özellikle Kütahya'da yazlık ve diğer bazı yörelerde sergi, sayvan, hayat, divanhane, tahtabaş ya da çardak, bu bölümün sergahın yanında biraz yükseltilmiş olan kısmına ise uykuluk denmektedir

---

³³ ELDEM S.H. Türk Evi Osmanlı Dönemi, sf.37

2.4.4.3. İç sofalı plan tipleri

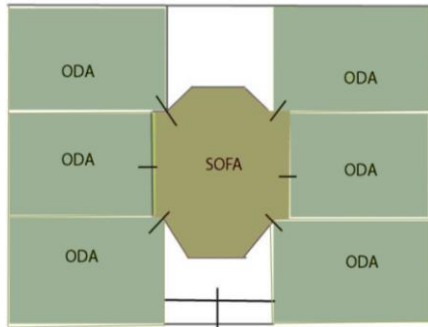
İç sofalı tipte bir yönde, simetri görülür. Odalar arasındaki ilişki bütünüyle yapı içinde gerçekleştirilmiştir. Daha çok, dış etkilere karşı korunmuş bir orta alan kurmayı gerektiren durumlarda uygulanmıştır.

(Şekil 9)

Şekil 9 İç sofalı plan tipi

“İç Sofalı Tip özellikle kentlerde yaygınlaşmıştır. Karnıyarık adı da verilen bu plan tipinde sofanın iki yanı oda sıraları ile çevrilmiştir. Önceleri sofa açıkken daha sonra cepheleri kapatılmıştır. Bu plan tipi Anadolu'nun özellikle kuzey kesimlerinde yaygınlaşmıştır”³⁴

2.4.4.4. Orta Sofalı Plan Tipleri

18. yüzyıldan itibaren belirginleşmiş, ancak 19. Yüzyılda yaygınlaşmıştır.

(Şekil 10)

Şekil 10 Orta sofalı plan tipi

“Orta Sofalı veya Merkezi Sofalı Tipteki evler daha çok İstanbul'da karşımıza çıkmaktadır. İstanbul dışında görülen bu tipteki evler İstanbul'dan taşraya gönderilen yöneticiler tarafından yaptırılmıştır.

³⁴ ELDEM S. H., Türk Evi Osmanlı Dönemi sf.37

Bu plan tipinde sofa evin merkezinde yer almış ve dört tarafı odalarla çevrilmiştir. Odalar genellikle dışarıya çıkıntılıdır. Ortadaki sofanın üzerinin kubbe ile örtülü olduğu örnekler mevcuttur. Sofaya bir ya da bir kaç yönden eyvanlar eklenerek aydınlanma ve ışıklandırma sağlanmıştır”³⁵

Kentlerin kalabalıklaşması, arsanın küçülmesi ve değer kazanması daha içe dönük ve sıkışık planlamaları gerektirmiştir. Daha rahat yaşama biçiminin arzulanması, tozdan, soğuktan kaçılması, sofa alanını da her zaman kullanma ihtiyacı, bu tipin tercih edilmesinin sosyal nedenleri arasındadır. Bu derli toplu plan, daha çok sayıda odaya yer veriyor, yan yana gelen odalar sayesinde duvarlar azalıyor ve ekonomi sağlanıyordu. Orta sofalı plan tipi, Orta Asya’dan beri kullanılan bir tip olup Anadolu Türk mimarisinde daha çok medrese, cami, köşk gibi yapı türlerinde uygulanmışken 18. Yüzyıldan itibaren önce büyük kentlerde yönetici evlerinde sonra da çevresinde tekrar uygulama alanı bulmuş bir ev tipidir. Orta sofalı tipte ise genellikle birbirine dik iki yönde simetri görülür.

“Yapıların tam ortasına çekilmiş sofa odaların birbiriyle bağlantısını sağlar. Soğuk iklim bölgelerinde uygulanmıştır”³⁶ Orta sofalı plan tipinde en az dört oda olur.

---

³⁵ ELDEM S.H., Türk Evi Plan Tipleri, İstanbul, sf.25

³⁶ Küçükerman Ö. Kendi Mekan Arayışı İçinde Türk Evi, sf.104

2.5. BÖLÜM SONUCU

Bu bölümde anlatılanlar ışığında Anadolu konutu olgusuna daha toparlayıcı bir noktadan bakıldığında, Anadolu konutunun kökenleri göçebelik dönemlerine kadar dayanır. Türklerin Anadolu'ya gelip yerleşmeden önceki düzenleri, göçebeliliğin bütün özelliklerini taşıdığını görürüz. Bu yerleşim Türk sosyal hayatındaki kültürel veriler nedeniyle, Türk yerleşmelerinin rasgele ve dağınık olması, yerleşim oluşturmadaki ihtiyaçların karşılanacağı bölgelerin seçilmesi ve geleneksel dünyanın getirisi olarak, planlı, bir kerede oluşan yerleşim dokusu yerine daha parçacıl gelişmelerle oluşmuştur. Geleneksel Türk Kent Dokusu yerleşmelerinde görülen bu olgu, bir kaç merkez etrafında –cami, çarşı-gelişen konut tipolojisi ve topografyanın olanaklarını kullanmalarıyla oluşmuştur. Türk Kenti'nde kullanılan malzeme, yapım şekilleri, Anadolu'daki ve Osmanlı etkisi altında kalmış çevre ülkelerdeki kültür, coğrafya ve bölgesel veriler gibi önemli etkenlerle özlerinde aynı kalan ama plan şemalarında farklılık gösteren Türk evi tipolojileri geliştirmişlerdir.

Anadolu Konutu'nun belirgin özelliklerinden biri olan mimari tip ile kent morfoloji arasında kurduğu bu ilişki; kamusal alan ile kurduğu ilişkide arayüz olarak kullandığı bahçe/avlu parseli tanımlayan bir iz niteliğine sahiptir ve içe dönük bir yaşam biçiminin sınırını belirler.

Anadolu Konutu genel olarak güneş ışığına ve manzaraya en uygun biçimde yönlenebilmek için parsel içinde serbest biçimde yerleşmektedir. Bu yönlendirmede bir diğer önemli faktör komşu parselle olan mahremiyet ilişkisidir. Müslümanlığın getirdiği mahremiyet olgusu parsellerin daha büyük ve yaşama mekanlarının birbirine bakmamaları ve sınır olarak genelde avlu ya da bahçeleri kullanmalarıyla oluşmuştur.

Bu anlamda avlu ya da bahçe önemli bir mimari eleman olarak Anadolu Konutu'nda tasarımı etkileyen bir faktör olmuştur. Sokaktan önce bahçeye

veya avluya girilir. Avluyu merkez alan aile yaşamı ıslak hacimler, tandır evi ve ahırlar gibi öğelerle zenginleştirilmiştir. Yoğun yapılaşmanın izlendiği yerleşme bölgelerinde bile avludaki bitkisel kullanım ve avlu duvarından sokağa taşan bitkiler, doğaya verilen önemi ve gösterilen saygıyı yansıtmaktadır. Bu hacimleri birleştiren bir taş duvar avluyu sokaktan ayırır. Zemin katta servis hacimleri yer alırken üst kat yaşama mekanlarına ayrılmıştır. Zemin katta sokağa bakan duvar mahremiyet açısından olabildiğince sağır tutulurken avluya bakan duvarlarda pencereler açılarak avlu ve iç mekan arasındaki ilişki güçlendirilmiştir.

Sokakla ilişkiyi ve evin parsel içindeki konumunu yönlendiren ana eleman avlu iken kapalı mekan oluşumunun asıl belirleyicisi ise sofadır. Anadolu Konutu'nun odaları hem açık-serin hem de kapalı-iyi korunmuş bağımsız birimler olarak düşünülmüşse de her odanın sofa ya da avlu ile bağlantısı kurulmuştur. Sofa geçiş mekanı ile ev halkının toplandığı ve bazen konukların ağırlandığı sosyal bir mekan işlevini de görür.

Oda, biçimi, büyüklüğü, nitelikleri pek az değişken bir yaşama birimidir. Odalar arası alan diyebileceğimiz sofa ise, her özelliğiyle değişkendir. Sofanın büyüklüğüne ve yerine göre farklı plan tipleri oluşabilmektedir. Bu bölümde açıklamaya çalıştığım plan tipleri, sofasız, dış sofalı, iç sofalı, orta sofalı plan tipleri olarak ayrılmaktadırlar.

Bölgesel farklılıklar açısından Anadolu Konutu özelliklerine bakıldığı zaman, coğrafya ve kültür ve malzeme temin olanaklarının bu farklılıkları büyük ölçüde etkilediği görülür. Ama Anadolu Konutu plan şeması her zaman net bir planimetri özetlemektedir.

3. BÖLÜM NİĞDE KENTİ MEKANSAL OLUŞUM EVRELERİ VE GELENEKSEL NİĞDE EVİ

Bu bölümde, önce Niğde'nin tarihsel süreçte mekansal oluşum evreleri kentin morfolojik gelişme sistemine göre anlatılacaktır. Niğde'nin morfolojik gelişiminin göstergelerinden biri olan dönemlere göre bölgesel ölçekteki haritalarına rastlanmamaktadır. Ancak, kaynaklardan edinilen anıtsal ölçekteki tekil yapıların yapım tarihleri ve yazılı anlatımlarına göre dönemsel haritalar tarafımda oluşturulmuştur.

Geleneksel Türk Kenti dokusu gelişim süreçleri Niğde kentinde de görülmektedir. Konut biriminden sokağa doğru gelişen kentsel strüktür kentin organik yapılanmasını oluşturur. Türk Kentinin oluşumunu sokağın yönü değil, topografya, manzara, mahremiyet ilişkileri gibi başlıklar açısından, evlerin tek tek yönelmeleri belirler. Dolayısıyla Geleneksel Türk Kenti oluşumunda parçadan bütüne doğru bir gidiş vardır. Bu yüzden bu bölümde ikinci adım olarak detaylı olarak Geleneksel Niğde Evi, mekan örgütlenmesi açısından ortaya çıkardığı farklı plan tipleri, bina ölçeğinde, farklı mahallelerden özelliklerini en iyi sergileyen örnekler üzerinden anlatılacaktır.

3.1. Tarih İçinde Niğde'nin Kentsel Gelişimi

“Niğde'nin şehir olarak gelişmesinin Anadolu Selçukluklarından itibaren olduğu anlaşılmaktadır. Malazgirt Zaferi'nden (1071) sonra Türklerin idaresine geçen Niğde'nin önceden nasıl bir yapıda kent olduğuna dair bilgi kesin olarak yoktur. Mevcut belgelere göre, Türklerin Bizanslılardan aldığı kentsel mirasın ne olduğu konusunda veri yoktur. Diğer yandan Niğde'nin çevresinde Bizans dönemine ait kiliseler olduğu halde, şehir merkezinde olmaması dikkat çekicidir. Kaynaklara göre IX. ve X.yüzyıla kadar Niğde şehrinin yerinde önemli bir iskân merkezi yoktur. En önemli şehir Niğde'nin

23km. Güneybatısında yer alan Tyana (Kemerhisar) idi. Burası 708.806.831 ve 931 yıllarında kısa sürelerle Emevi ve Abbasi'ler tarafından ele geçirilerek son hücumlarda harabe olmuş ve bunun yerini suyu daha bol olan Niğde ve Bor almıştır. Niğde şehir merkezinde Roma ve Bizans dönemlerinden günümüze gelen hiçbir kalıntı mevcut değildir.”³⁷

“Kent planı hemen hemen Kuzey – Güney doğrultusunda uzanan bir şose ile birbirinden ayrılan iki parçadan ibarettir.”³⁸ Orta düzlük boş kalmış mahalleler ise yamaçlarda kurulmuştur. Zamanı tam bilinmemekle birlikte ortada kalan vadi son derece büyük bir mezarlık iken gitgide küçülerek yerini kentin merkezine bırakmıştır.

Kentin planı bugünkü Kale'nin olduğu bölgeden başlayıp yüzyıllar boyunca sur dışına çıkarak batıya doğru gelişim göstermiştir. Kentin, fiziksel gelişimi aşağıda dönemsel olarak anlatılacaktır.

3.1.1. Osmanlı Öncesi Döneminde Kentsel Gelişim

Selçuklular döneminde Niğde'nin sur içinde geliştiği anlaşılmaktadır. Bu dönemden günümüze gelen Rahmaniye Cami (Şekil 11) , Alâeddin Camii (1123) (Şekil 13) ve Hatiroğlu Çeşmesi(1267–68) kalede bulunmaktadır.

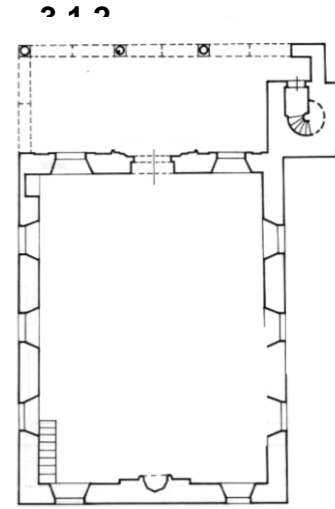
---

³⁷ Özkarcı M., “Niğde’de Türk Mimarisi”,sf.10,alıntı,U.Tanyeli “Anadolu Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci(XI.-XV. Yüzyıl)

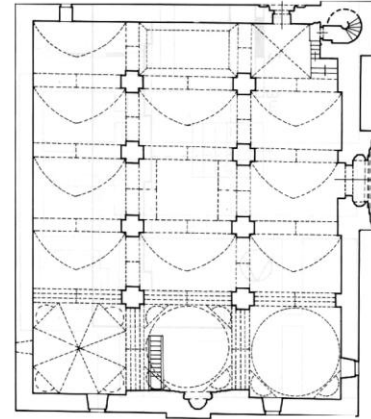
³⁸ Gabriel A., “Niğde Tarihi”,sf.21

Şekil 12 Sur İçi Planı (Çizen K.Özbek)

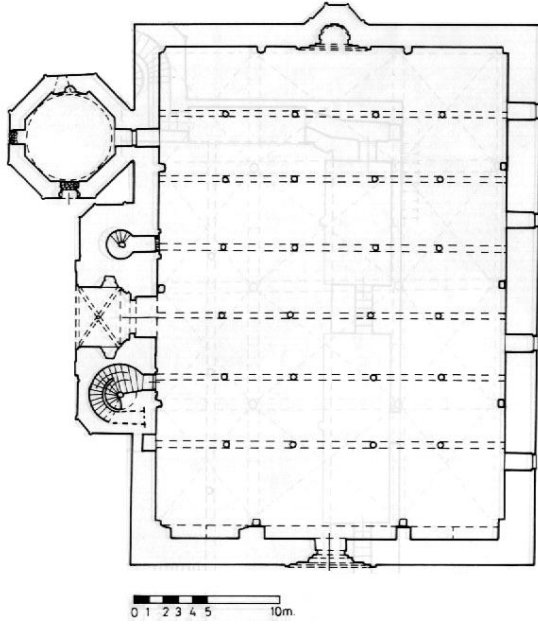

Şekil 11 Rahmaniye Camii Planı(Ky.M.Özkarcı)

Şekil 13 Alaaddin Camii (Ky.M.Özkarcı)

İlhanlılar döneminden (1308–1335) itibaren, şehirleşmenin yavaş yavaş sur dışına taşıdığı görülür; Sungur Bey Camii (1335 yılı civarı) (Şekil 14)(Şekil 15)surun güney kapısının hemen yakınına yapılmıştır. Kale dışındaki ilk yerleşim olan Sungur Bey Mahallesi de bu camii etrafında kurulmuş ve batı yönünde kentin merkezinde yer alan düzlüğe kadar yayılmıştır. Sur dışına çıkılsa da Karamanoğulları döneminde de (1366–1470) şehirleşmenin hala kale çevresinde yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. (Şekil 16)

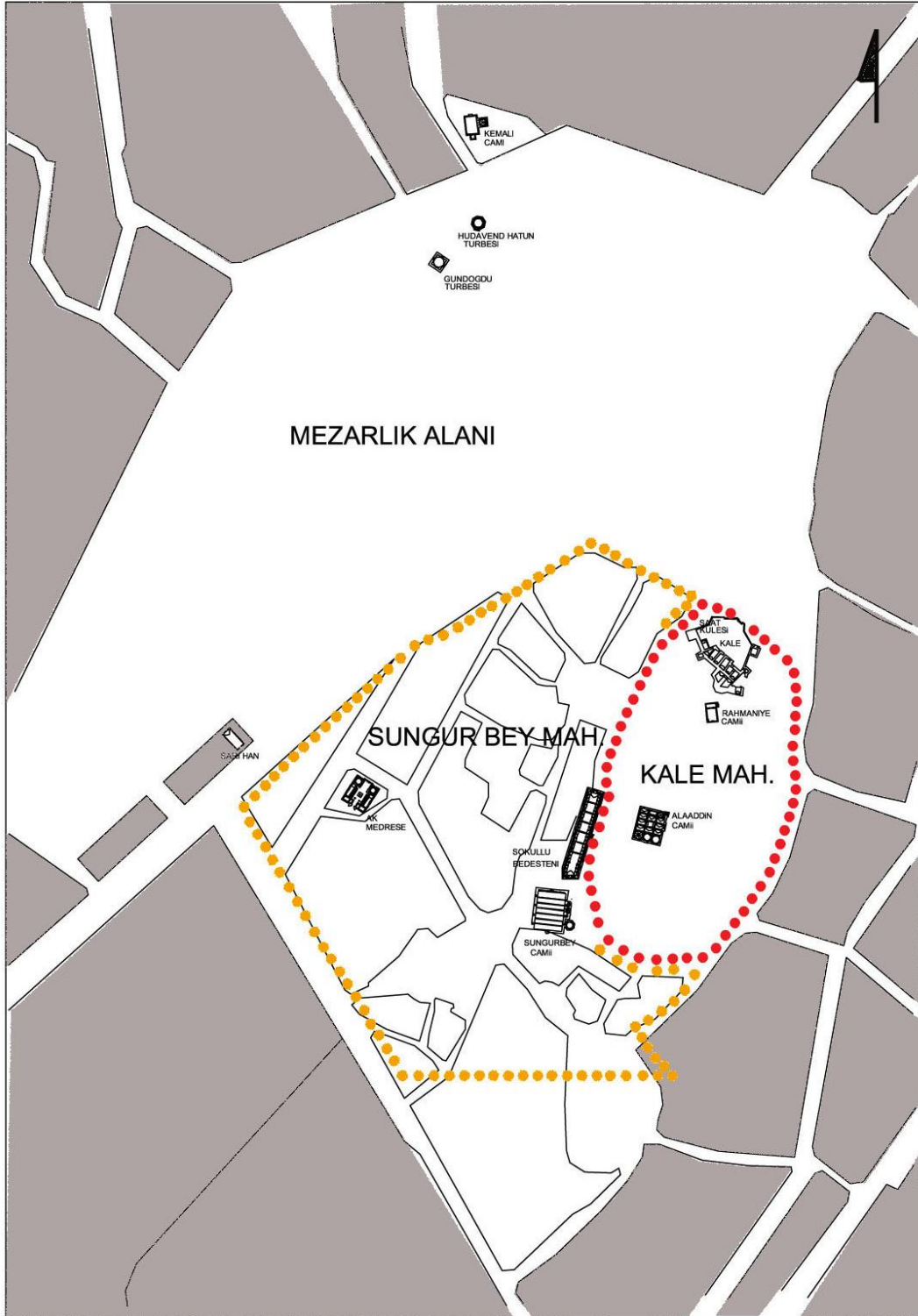
Şekil 15 Sungur Bey Camii Planı (Ky.M.Özkarıcı)

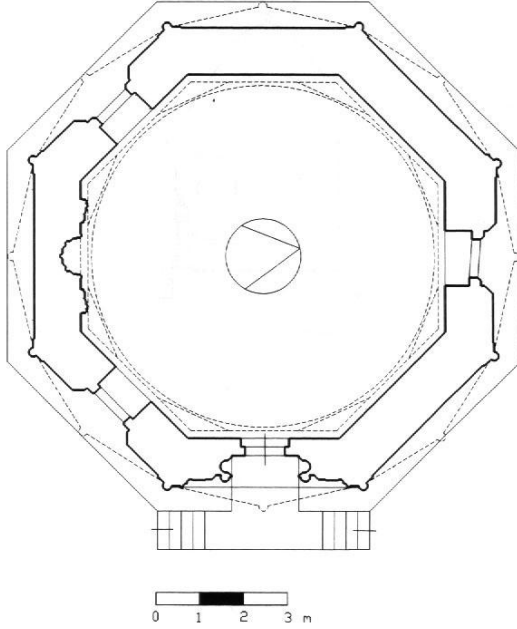
Şekil 14 Sungur Bey Camii Restitüsyonu (Kyn.A.Gabriel)

Bu dönemde yapılan yapılar arasında Hüdavend Hatun Türbesi (1312) (Şekil 17), Gündoğdu Türbesi (1344 civarı) (Şekil 18), Sarı Han (1357) gibi önemli yapılar kentin batı yönündeki gelişimini göstermektedir.

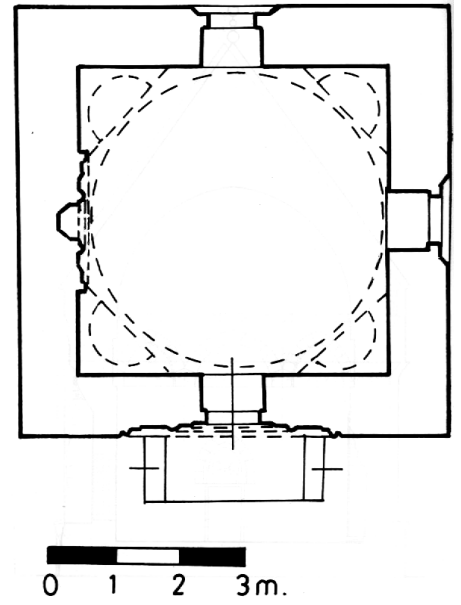

Şekil 16 Sur Dışı Yerleşim Planı (Çizen: K.Özbek)

Şekil 17Hüdevend Hatun Türbesi Planı
(Kyn:A.Gabriel sadeleştirerek çizen K.Özbek)

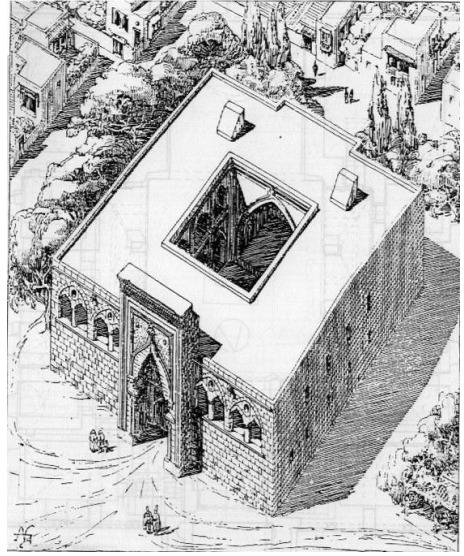
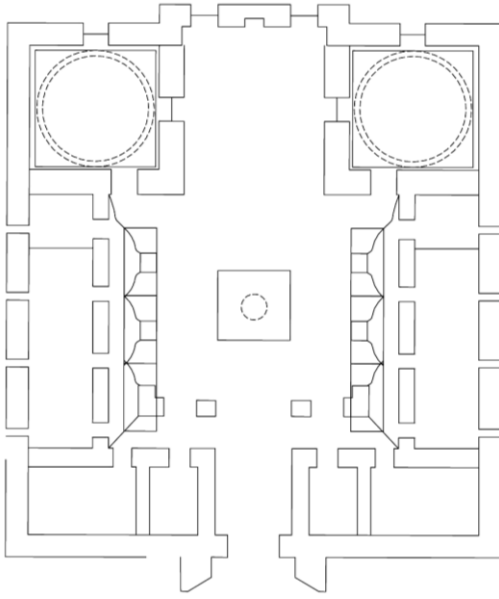

Şekil 18 Gündoğdu Türbesi Planı
(Kyn:A.Gabriel sadeleştirerek çizen K.Özbek)

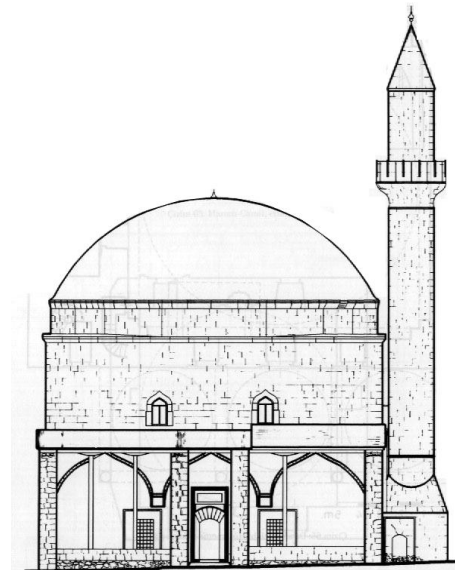
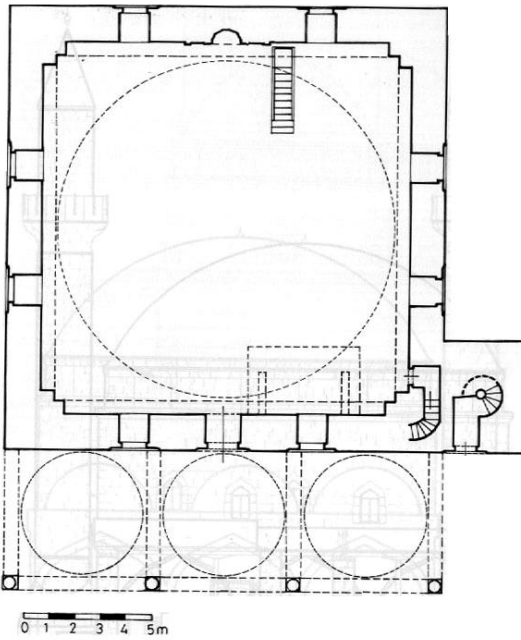
3.1.2. Osmanlı Döneminde Kentsel Gelişim

Niğde 1470–71 yılında Osmanlı topraklarına katılınca şehir tamamen sur dışına çıkarak kendine özgü yapı düzeni oluşturmuştur. Niğde Anadolu'nun iç kesiminde kaldığı için ve o dönemde pek askeri önemi kalmadığından dolayı iç kale ve surlar eski fonksiyonunu kaybetmiştir. Özellikle XIV. Yüzyılın sonundan itibaren Kalenin dışındaki alanlarda çok sayıda cami ve mescidin yapılmış olması dikkat çekicidir.

Bunlar arasında, Ak Medrese (1409) (Şekil 19), Dışarı camii (XVI.y.y.) (Şekil 20) Sokullu Mehmet Paşa Bedesteni (1574 yılı civarı) (Şekil 21), Paşa Camii (Şekil 22), Paşa Hamamı (şekil 23)bu dönemde yapılmış ve kentin Batı yönündeki daha önce başlamış olan gelişmesini sürdürdüğünü gösteren önemli anıtsal yapılar olarak günümüzde hala varlıklarını sürdürmektedirler.

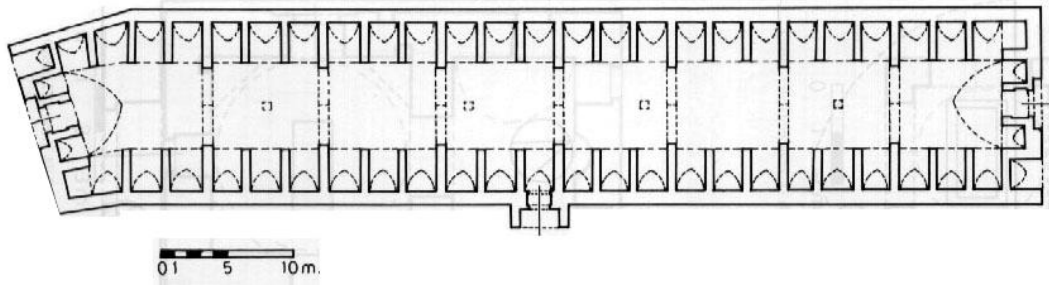

Şekil 19 Ak Medrese plan ve perspektif
(Kyn.A.Gabriel)

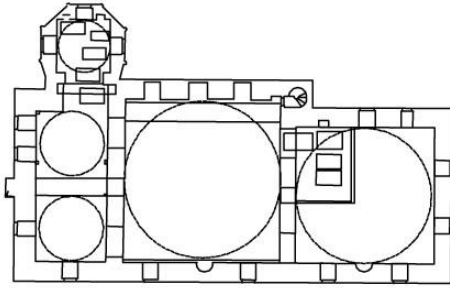

Şekil 20 Dışarı Camii Planı (Kyn. A.Gabriel)

Dışarı Camii Kuzey Cephesi

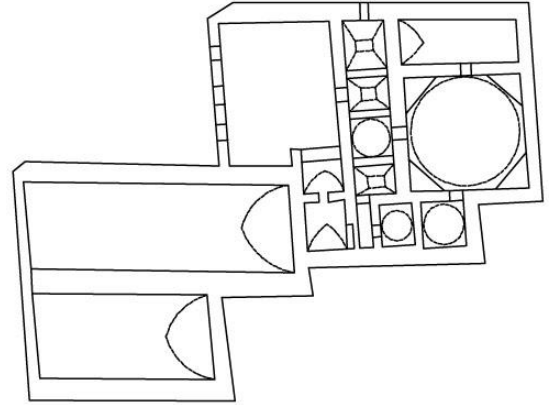

Şekil 21 Sokullu Mehmet Paşa Bedesteni(Kyn. A.Gabriel)

Şekil 22 Paşa Camii Planı

(Kyn. M.Özkarıcı)

Şekil 23 Paşa Hamamı Planı

(Kyn. M.Özkarıcı)

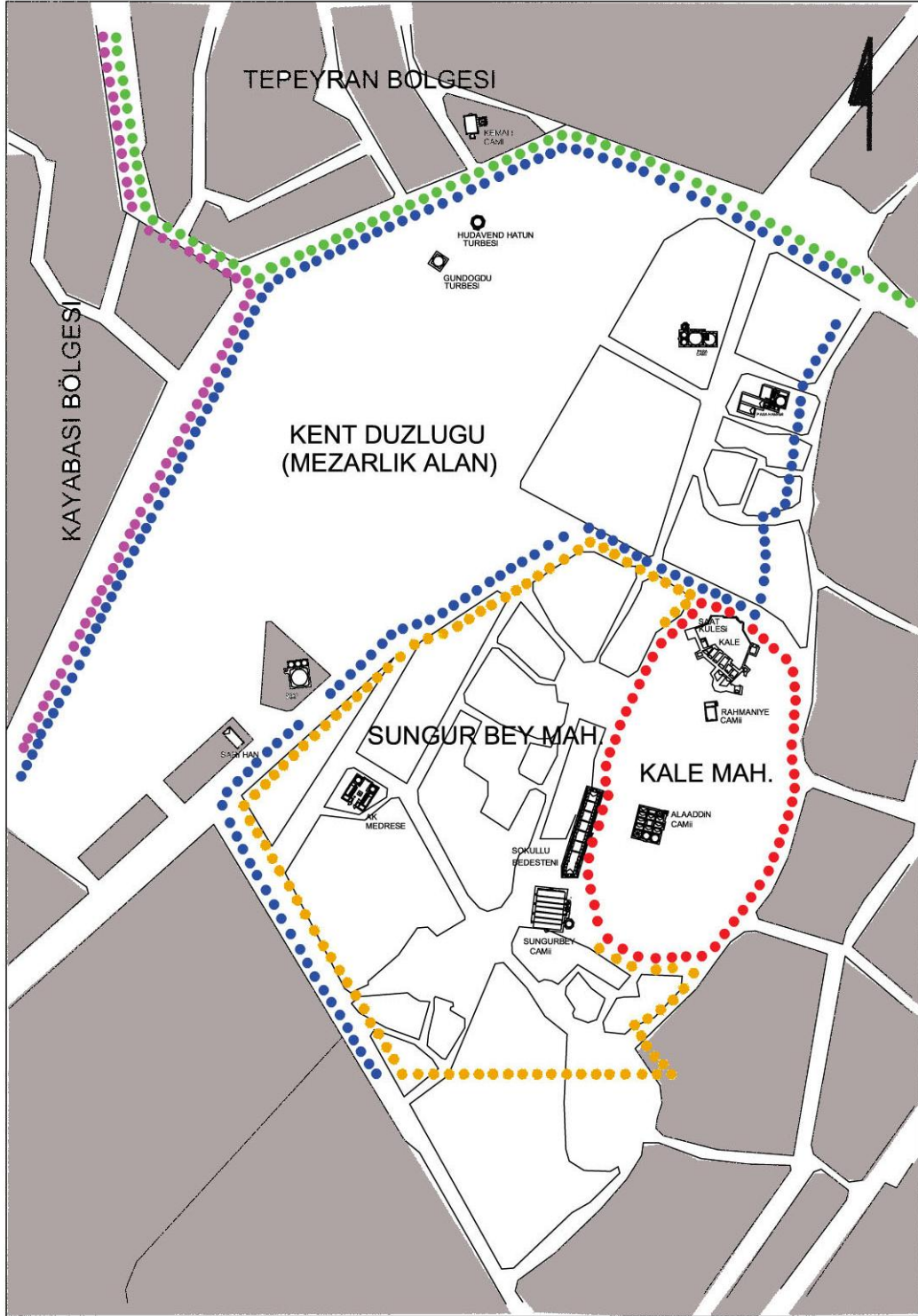
Niğde'de XVI. Yüzyıl içerisinde bazıları istisna olmak üzere çoğu mahalle cami ve mescitlerin etrafında kurularak gelişmiştir. Sultan mahallesi kale içerisinde bulunan tek mahalle olurken, diğer mahalleler kale dışında kurulmuşlardır. Yukarıda adı geçen camiiler etrafında da yeni mahalleler olmuşsa da, kentin asıl konut yerleşim bölgelerinin kentin düzlük bölgesinde yer alan mezarlık bölgesinin etrafındaki yamaçlarda yer aldığı bilinmektedir. Bunlar kuzeyindeki Tepeyran bölgesi, Batısındaki Kayabaşı mevki ve doğusunda yer alan ve kentin ilk çekirdeğini oluşturan Alâeddin tepesidir.(

Şekil 24)

“ XIX. Yüzyılın sonlarına ait kaynaklarda, Niğde'nin Tepeviran, Kayabaşı ve Şehir içi adı ile başlıca üç ayrı parçadan oluştuğu ve evlerin genellikle taştan yapıldığı, havasının iyi olduğu, fakat adları geçen üç bölge arasında geniş bir düzlüğü kapsayan bir mezarlığın şehir manzarasına kasvet verdiği belirtilmektedir.”³⁹

---

³⁹ Özkarcı M., “Niğde'de Türk Mimarisi”,sf.12

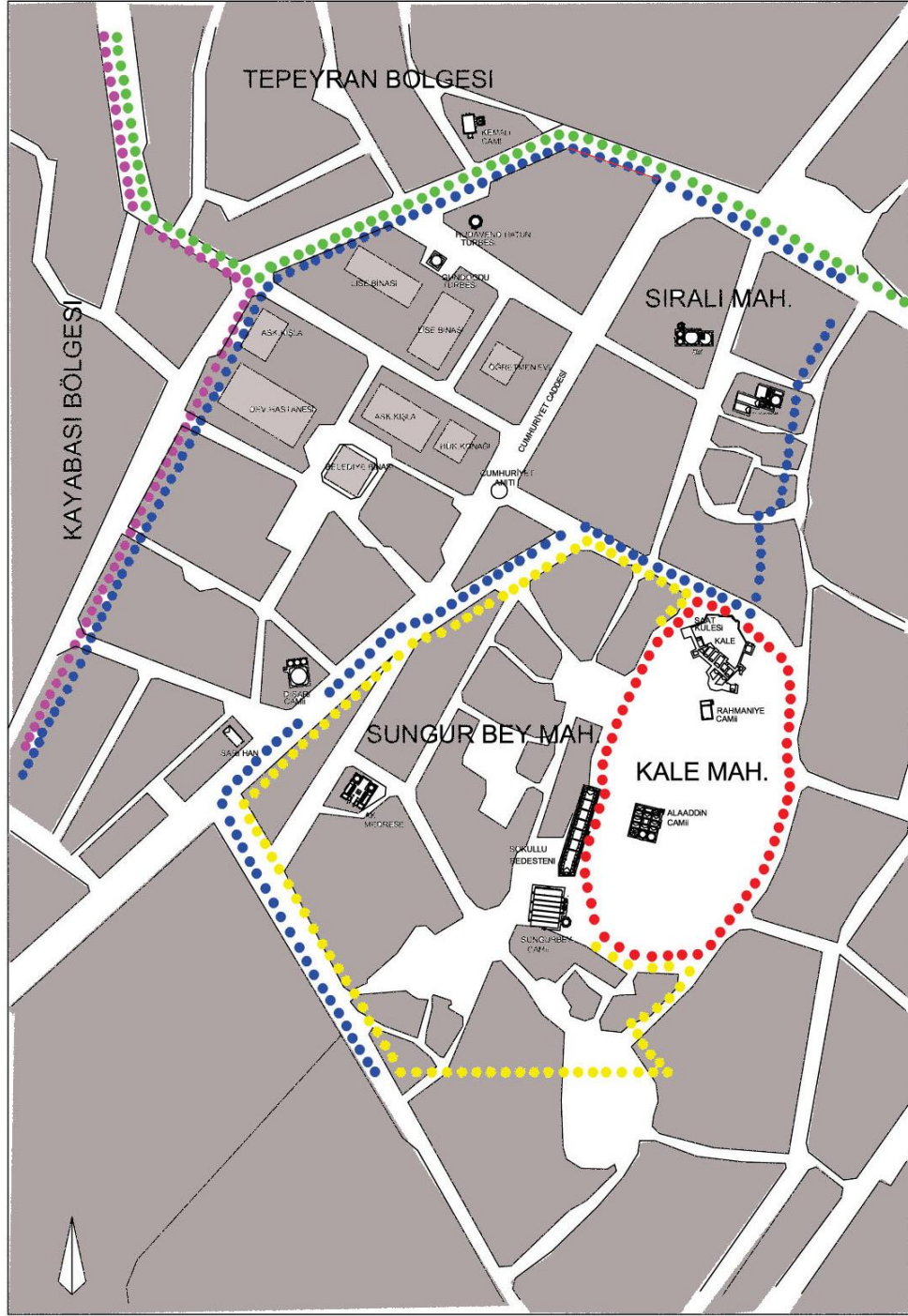
Şekil 24 Niğde'nin 19.yy.'daki durumu

(Çizen: K.Özbek)

3.1.3. Cumhuriyet Dönemi ve Günümüzde Kentsel Gelişim

Cumhuriyetin ilan edilmesiyle birlikte yenilenmiş ve modern bir Türkiye imgesi için başlatılan imar çalışmalarına tüm diğer Anadolu yerleşimleri gibi Niğde'de dâhil olmuştur.

19.yy.a kadar oluşmuş mahalleler kendi sınırlarını koruyarak yoğunluğunu arttırmışlardır. Tüm bu yerleşim bölgelerinin ortasında kalan eski mezarlık buradan kaldırılarak taşınmış, kentin yeni planına göre tam merkezde kalan bu düz vadi şeklindeki alan imar edilmiştir. 20.yy. öncesi tüm Anadolu kentlerinde görülen geleneksel dünyaya ait konuttan dışa doğru olan gelişim ve organik yapılanma artık yerini rasyonel kent planlarına ve dıştan içe doğru akan batı tarzı bir planlama sürecine sokmuştur. Bu bağlamda Niğde'de de ilk adım olarak kentin ana omurgasını oluşturan Cumhuriyet Caddesi yapılarak bu aksa bağlanan ve Cumhuriyet rejimini temsil eden kamu binaları inşa edilmiştir. Bunlar; Güneyden kuzeye doğru Hükümet Konağı, Askeri Kışla, Hastane, Okul Binaları ve Öğretmen Evidir. (fotoğraf 3) (Şekil 25)

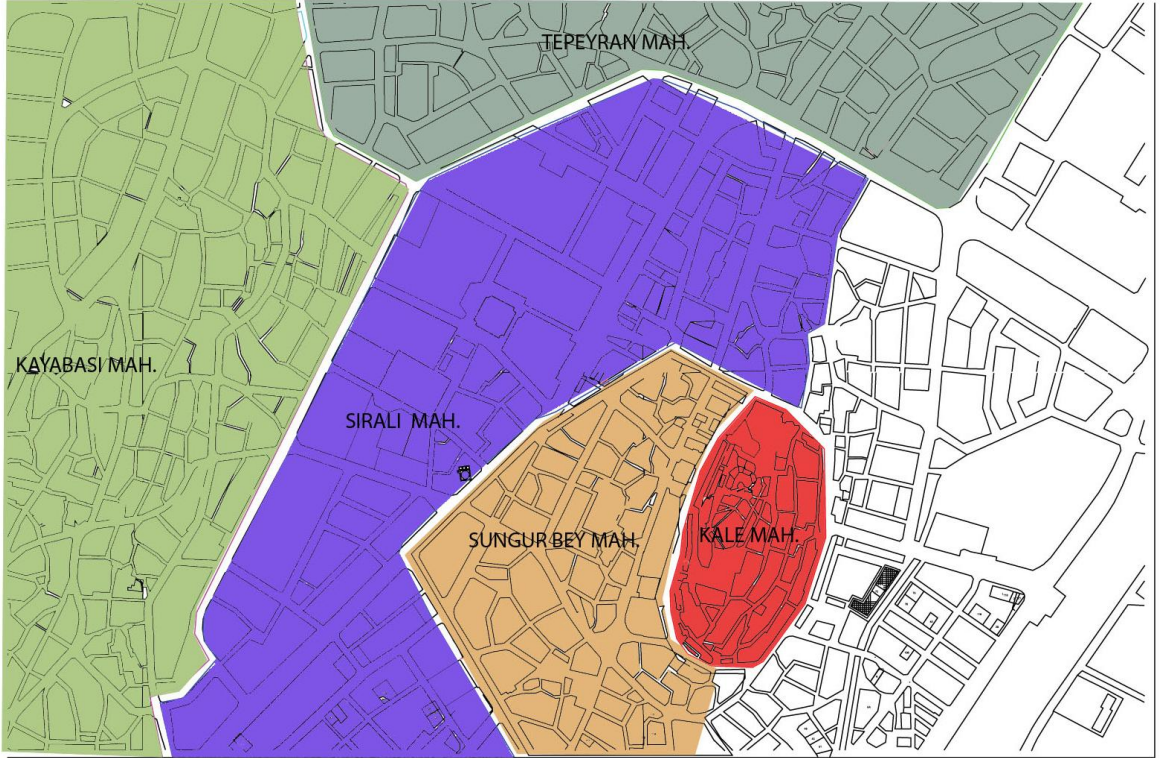
Şekil 25 20.yy. Kent Planı (K.Özbek)

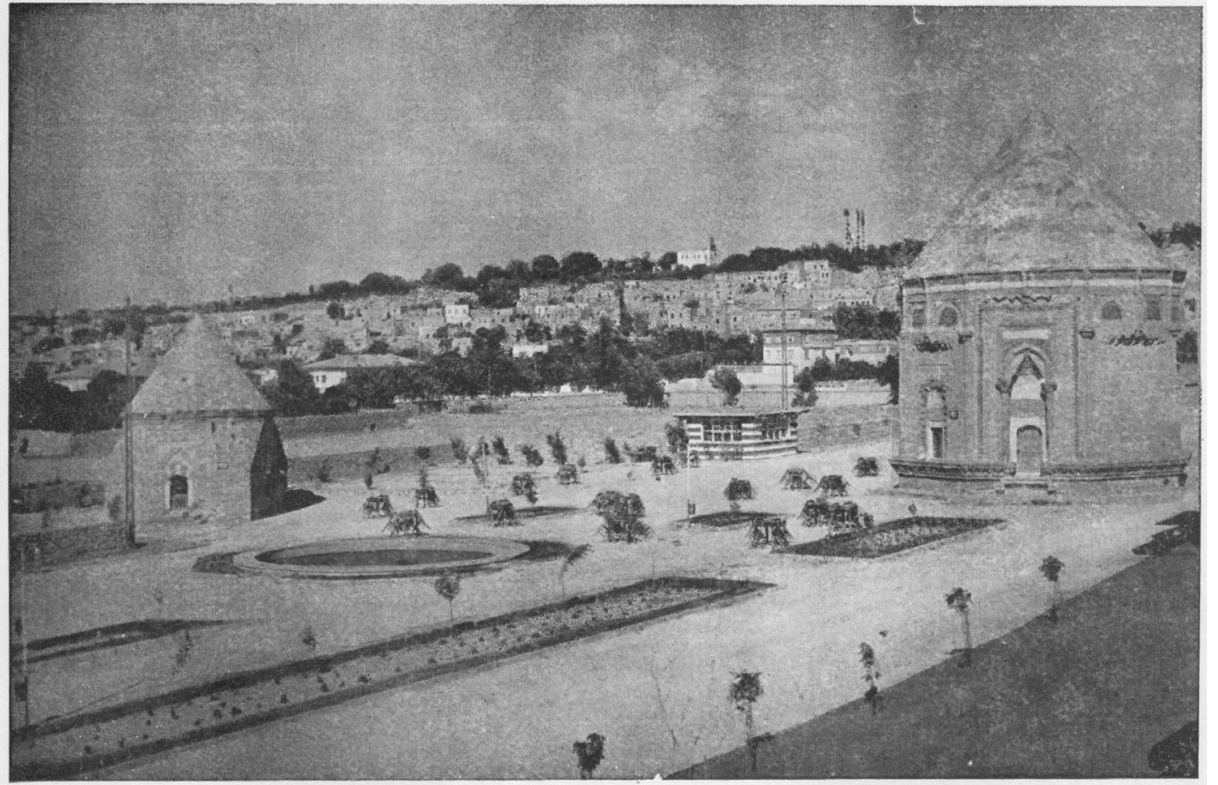
Fotoğraf 3 20.yy.da Kent Merkezinin Batıdan Görünümü (Kyn. A.Gabriel)

20.yy.ın ikinci yarısından sonra hızlı kentleşme ve onun getirisi olan betonarme binalar tüm Türkiye’de olduğu gibi Niğde’de de geleneksel inşa yöntemlerinin yerini almış ve geleneksel dokunun hızla bozulmasına neden olmuştur. Bundan ilk nasibini alan mahalleler, kent merkezine yakınlığı nedeniyle Sungur Bey ve Eski mezarlık bölgesi olan Sıralı Mahalleleri olmuştur. (Şekil 26)

Şekil 26 Niğde Mahalle Bölünmeleri

Buralardaki geleneksel doku tamamen yok olmuş aralarda bir kaç tane günümüze kadar gelebilen örnek kalmıştır. Kentin daha yüksek noktalarında kalan Kayabaşı Mahallesi ise, göreceli olarak daha iyi durumda olsa da geleneksel dokusunu koruyamamıştır. Ancak bunun nedeni kent merkezinde yer alan geleneksel mahallerde olduğu gibi eski binaların yerini betonarme binaların almış olması değildir. Buradaki sorun kentin bu gözden düşen bölgesinin bakımsızlıktan dolayı köhneleşme sürecine girmesidir. Yine de bu bölgede her ne kadar yıpranma fazla olsa da geleneksel yerleşimin okunabileceği bir dokudan ve bina stokundan bahsedebiliriz.(Fotoğraf 4)

1 - TÜRBELER : a - sağda Hüdavend Hatun Türbesi b - solda Gündoğdu Türbesi c - ortada Türbe park

Fotoğraf 4 20.yy. ortaları Kayabaşı Mahallesi'nin kent merkezinden görünümü.

(Gabriel A.)

Fotoğraf 5 Kayabaşı mahallesinde geleneksel evlerin olduğu bir yapı adasının günümüzdeki durumu. (Özbek K.)

Niğde'nin ilk yerleşim bölgesinde yer alan Kale(Saray) ve Alaeddin Mahalleleri ise, kentsel sit alanı sınırları içinde kaldıkları için daha iyi korunmuşlardır. Bu bölge Kültür Bakanlığı Kayseri Kültür ve Tabiat varlıklarını Koruma Kurulu'nun 17- 09-1993 tarihli ve 1535 sayılı kararı ile I. ve III. Derece Arkeolojik Kentsel Sit Alanı ilan edilmiştir. (Şekil 27, Şekil 28) Burada geleneksel dokunun izlerini görebilsek de yapı bazında yapılan eklemeler (dış cephenin sıvanması, çatı eklenmesi, doğramaların değişmesi) geleneksel dokunun ilk bakışta algılanmasını güçlendirmektedir. (Fotoğraf 6)

T. C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI
KAYSERİ KÜLTÜR ve TABİAT VARLIKLARINI
KORUMA KURULU
K A R A R

Toplantı No ve Tarihi : 149-17.9.1993

Toplantı Yeri

Karar No ve Tarihi : 1535-17.9.1993

NEVŞEHİR

Niğde ili, Merkezinde yer alan Niğde Kalesi Arkeolojik Sit Alanına ilişkin Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun 28.7.1993 gün ve 325 sayılı kararı, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'nün 26.8.1993 gün ve 3590 sayılı yazısı okundu, ekleri incelendi. Yapılan görüşme sonunda:

Niğde ili, Merkezde yer alan Niğde Kalesi Çevre Düzenleme Projesi kapsamında ki Niğde Kalesi ve Çevresi II. Derece arkeolojik sit alanının karar eki 1/1000 ölçekli haritasında işaretlendiği şekilde I. ve III. Derece Arkeolojik, kentsel sit alanına dönüştürülmesinin uygun olduğuna, bu alanda Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun 4.3.1988 gün ve 6 sayılı ilke kararının korumaya yönelik kararlarının geçerli olduğuna, bu alana ilişkin daha önce alınan kurul kararlarının geçerli olmadığına, uygulamanın bu karar doğrultusunda yapılması gerektiğine karar verildi.

BAŞKAN
Doç. Dr. Raül BADEMLİ
(İMZA)

BAŞKAN YARDIMCISI
Prof. Dr. Mithat KAYILI
(İMZA)

Yard. Doç. Dr. Sacit PEKAY
(İMZA)

Üye
Dr. Mustafa AKPOLAT
(İMZA)

Üye
İnci BAYBURTLUGÖLÜ
(İMZA)

Üye

Üye
A. Öğüz ÖZMEN
Belediye Başkanı
(İMZA)

Üye

Şekil 27 Kayseri Kültür ve Tabiat varlıklarını Koruma Kurulu Kararı

Fotoğraf 6 Kale Mahallesinde sıva yapılmış cephelerden bir örnek (Özbek K.)

3.2. Niğde Evleri'nde Mekan Örgütlenmesi

Geleneksel Niğde Evleri mekan örgütlenmesi açısından avlulu ve avlusuz olmak üzere iki ana plan tipine ayrılmaktadır.

Temel planlama anlayışı açısından birbirinden ayrılan avlulu ve avlusuz konutların içerdikleri mimari mekanlarda ise işlevsel ve biçimsel açıdan özde bir farklılık bulunmamakta, yine her iki tip için de aynı malzeme ve yapım tekniği uygulanmaktadır. Bu sebepten dolayı ortak noktalar tekrara yol açmamak nedeniyle beraber anlatılacak daha ilerde ise her iki tip konut ayrı ayrı ele alınacaktır.

Avlulu ve Avlusuz ev plan tipleri dışında bir de karma plan özellikleri gösteren evler bulunmaktadır. Belli bir mekan ve yaşam anlayışının fiziksel sonucu olmaktan çok parsel ve mülkiyet ilişkileri nedeniyle biçimlenmiş olan bu evler

bu bölümde ayrı bir başlık olarak anlatılmayacaktır. Bölüm 4.3.5 ' de yer alan 29-30-31 no'lu evler karma planlı tiplere örnek teşkil eden evlerdir.

3.2.1. Yapım Sistemleri

Antik dönemde "Ağaçsız Ülke" olarak adlandırılan volkanik bir bölgede konumlanan Niğde'de ana yapı malzemesi taştır. Evlerin büyük çoğunluğunda yöreye özgü olan sarı trakit taşı kullanılmıştır. Siyah renkli bozalt taşı sağlamlığı nedeniyle daha çok zemin kat köşelerinde, kapı sövelerinde ve çıkmaları taşıyan konsollarda kullanılmıştır.

*"Geleneksel kent dokusunu oluşturan evlerde, Kayseri Bölgesinin geleneksel evleri ile aynı özellikleri taşıyan bir yapım sistemi kullanılır. Kentin önemli yerleşim birimlerinden olan Bor ilçesinde yer alan geleneksel evler, bir yandan taş – kerpiç karışımı veya kerpiç evleri ile Konya evlerinin yapım sistemlerine benzerlik göstermekte, diğer yandan da taş – ahşap karışımı ile yapılan evleri ile de Akdeniz Bölgesi'nin alt katlarda yığma taş üst katlarda ise ahşap iskelet sistemi ile Bağdadi tekniğinde yapılan evlerine geçişi sağlamaktadır."*⁴⁰

Yığma sistemde inşa edilen binalarda ikincil yapı malzemesi ahşaba, sadece mekan açıklıklarının geçilmesinde ve baş odaların ya da sofaların bezemelerinde rastlanmaktadır.

Genellikle iki katlı olarak inşa edilen evlerin taşıyıcı olan duvarları, 50 – 60 cm. Derinliğindeki temeller üzerinde üç farklı tipte örülmektedir. Moloz taş örgü tekniğinde sağlam bir taş türü olan bazaltlarla örülerek oluşturulan 60 – 100 kalınlığında ki bodrum duvarları; kemerler ve tonozlarla geçilen zemin

---

⁴⁰ Büyükmihçı G., Anadolu'da Konut, Niğde Evleri, Arkitekt Eylül 2000 sayı 479, sf. 63

kat döşemesinden gelen yükleri karşılayacak şekilde sağlam yapılmış olup, subasman kotunun üstüne kadar çıkmaktadır. (Fotoğraf 7)

Subasmanın üst kotundan itibaren sokağa ve avluya cephesi olan duvarlarda iki yüzü işlenmiş kesme taş sandık duvar tekniğinde örülmüştür. Yan duvarlar ve tali duvarlar ise moloz taş duvar tekniği ile 50 – 60cm kalınlığında oluşturulmuştur.

Üst kat duvarları ise inceler tek sıra düzgün taştan ince yonu duvar tekniğinde örülmektedir.

Genellikle iki katlı olarak yapılan evlerin mekan açıklıkları, ahşap kirişleme sistemi ile geçilmiştir. Hatılın üstüne, yörede bulunan nadir ağaçlardan olan kavak ağacından yapılan kirişler 40 – 50 cm ara ile yerleştirilerek üstü hasır kaplanır.

Hasırın üstüne perde denilen çalı çırpı koyularak, ‘tuzlu, killi çamur karışımından oluşturulan toprak döşenir ve ‘suva’ adı verilen çamur ile sıvanır. Taş ile sıkıştırılarak tamamlanan damlar yağış birikmemesi amacıyla eğimli olarak yapılmıştır.

Fotoğraf 7 (K.Özbek)

3.2.2. Odalar

fotoğraf 8 (K.Özbek)

yıkanma, yatma ve yemek yeme gibi gereksinmelerini karşılayacak şekilde donatılmıştır.

Odalar genellikle kare ve dikdörtgen formda şekillendirilerek, işlevsel ve biçimsel açıdan geleneksel Türk Evi odası olgusuna uygun olarak biçimlendirilmiştir. Odalar ataerkil aile bütünü oluştururken her bir çekirdek ailenin

3.2.3. Sofa

İster avlulu isterse avlusuz örnekler olsun sofa, planın asıl belirleyicisidir. Özenle dekore edilen sofa, bütün ailenin bir araya geldiği, misafirlerin ağırlandığı bir yaşama ve sirkülasyon alanı olarak, kapalı mekan düzenlenmesinin odak noktasını oluşturan ana birimdir. İki katlı örneklerde merdiven sofa da yer almakta ve üst katta yer alan sofa seki altı ve üstü olarak iki kısma ayrılabilir. Bu örneklerde seki altı sofanın rolü olan odalara dağılımı sağlamakta sofa tamamen oturma işlevine ayrılmaktadır.

Fotoğraf 9 (K.Özbek)

(K.Özbek)

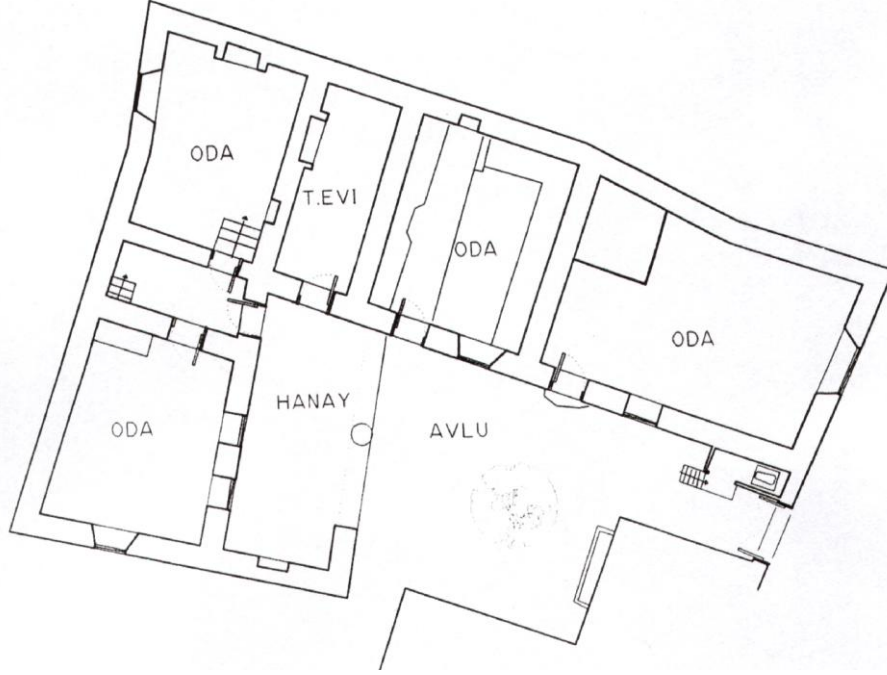
Niğde evlerinin genel olarak iki ana plan tipine ayrıldığını söylemiştik. Şimdi detaylı olarak bu konut tiplerini inceleyeceğiz.

3.3. Avlulu Evler

Kentte yaygın olarak avlulu ev tipi kullanılmaktadır. Çoğunlukla Müslüman Türklere aittir. Gelişmeye açık evlerin esas yaşama katı olan zemin katlarında, plan oluşumunu etkileyen en önemli eleman günlük yaşamın büyük bir kısmının geçtiği ve sokakla bağlantının kurulduğu avludur. Planın odak noktasını oluşturan avlunun büyüklüğü ve şekli parsel durumuna göre değişmektedir. Avlu, kare, dikdörtgen veya yamuk planlı olabilmektedir.

(Şekil 29)

Avlu, oda – sofa –oda üçlüsünden oluşan kapalı mekanlar, servis mekanları ve avluyu sokaktan ayıran kalın duvar tarafından sınırlandırılmaktadır. Bu servis mekanları, yüklükler, tuvalet ve tandır evi olarak sayılabilir.

Şekil 29 Avlulu Ev Örneği (Kyn. G.Büyükmişçi)

*“Geleneksel Niğde evlerinde avlu, hem biçimsel hem de işlevsel açıdan plan oluşumuna etki eden temel öğelerden olsa da, planın asıl belirleyicisi, avludan bir kaç basamakla ulaşılan ve yörede ‘hanay’ adı verilen sofadır”.*⁴¹

Anadolu'nun bir çok yerleşmesindeki geleneksel evler için geçerli olan giriş katının servis mekanları içerdiği olgusunun aksine, Niğde evlerinde avlulu plan tiplerinde esas yaşanan katların, zemin kat olduğu görülmektedir.

Avlulu Niğde Evlerinde yaygın olarak kullanılan iki plan tipi bulunmaktadır. Bunlar iç sofalı ve dış sofalı plan tipleridir. Bunların dışında sayıları az da olsa sofasız örnekler rastlanmaktadır.

⁴¹ Büyükmişçi G., Anadolu'da Konut, Niğde Evleri, Arkitekt Eylül 2000 sayı 479, sf. 55

3.3.1. İç Sofalı Tipler

Bu tiplerde sofa ortada yer almakta ve sofanın iki yanında odalar yer almaktadır. İç sofalı örneklerde, sofa özenli işçiliği ve fonksiyonelliği ile kendine başat bir konum sağlamaktadır. Bu plan şemasında üst kat bağlantısı sofa içinden yapılmaktadır. Zemin katlarda odalar avluya ya da sofaya açılırken üst katta ise sofaya açılmaktadır.

Mutfaklar hem açık hem de kapalı alana hizmet verecek şekilde tasarlanmıştır. Tuvaletler ise avluda girişe yakın bir noktada, evden mümkün olduğunca uzağa yerleştirilmiştir.

Rölevesi alınan evlerden olan Kayabaşı mahallesinde yer alan Nuriye Kadioğlu evi ile Sıralı mahallesinde yer alan Rasih Özbek Evi, avlulu İç Sofalı Niğde evlerinin en güzel örneklerindedir. Bunun dışında bölüm 4.3.2’de yer alan 1–4-5-6-10-13-20-24-26-27-28-32 No’lu evler de avlulu-iç sofalı ev tipi örneklerindedir.

3.3.1.1. Nuriye Kadioğlu Evi

Bulunduğu sokağa ismini veren Nuriye Kadioğlu evi ölçeğiyle ve sokak içindeki görkemli cephesi ile tam bir konak görünümündedir. Bina taş mimaride iki katlı ve yığma olarak inşa edilmiştir.

İki sokağın birleştiği bir köşede yer alan binanın küçük sokak tarafında avlusu bulunmaktadır ve eve bu avludan girilir. Avluda; tuvalet, kiler, depo, tandır evi gibi mekanlar ve bir de kuyu bulunmaktadır.

Sokağın eğimli oluşundan dolayı evin zemin katı avludan yarım kat aşağı kotta bulunmaktadır. Tamamen yiyecek, içecek ve tarım mahsullerinin saklanması amacıyla depo olarak kullanılan zemin kat, iki cephede de nerdeyse tamamen sağır bırakılmıştır. Avludan da geçilebilen zemin katın sokaktan bağımsız bir girişi bulunmaktadır.

Üst kata avludan taş bir merdivenle çıkılmaktadır. Önce kemerli bir giriş ile eyvan kısmına girilmektedir. Eyvanın sol tarafında sokağa konsol yapan, aynı zamanda avluya da bakan bir oda bulunmaktadır. Eyvanın sağ tarafında ise kiler ve mutfak bölümleri bulunmaktadır. Mutfak, üst katta yer almasına rağmen, avlu katındaki tandır evine ahşap bir merdivenle bağlanmakta, bir anlamda avluya da direkt olarak hizmet verebilmektedir.

Eyvandan bir kapıyla direkt olarak sofaya geçilmekte, aynı zamanda bu kapının iki yanındaki pencereler sayesinde sofa ev eyvan arasında görsel ilişki kurulmaktadır.

Merkezi aksta yer alan sofanın iki yanında karşılıklı olarak dört adet oda yer almaktadır. Sofa sokağa doğru konsol yapmakta ve böylece, sofanın merkezi konumu cephede de hissedilebilmektedir. Bu konsoldaki pencerelerin önünde sabit oturma grubu bulunmakta ve burası ailenin toplanma işlevine cevap veren ana mekan olarak hizmet etmektedir.

Odalar, klasik Türk Evi odası olgusuna göre dolap duvarlı ve sabit oturma gruplarıyla tefriş edilmiş olup her bir çekirdek ailenin tüm ihtiyaçlarına hizmet verecek şekilde donatılmıştır.

İki sokak silueti açısından da zemin kat nerdeyse tamamen sağır olmasına rağmen özenli kesme taş işçiliğinde gösterilen ustalık sayesinde çok etkili bir cephe elde edilmektedir.

Eğimden dolayı özellikle 'Kadıoğlu' sokak cephesinde bir hayli yükselen cephede, kullanılan ahşap hatıllar sayesinde düşey ve insanı ezen etki zayıflatılmıştır. Bu etkiyi kat ve saçak silmeleri de desteklemektedir diğer cephe de ise iki adet küçük pencere ve zemin kat giriş kapısı bulunmaktadır. Bu giriş, üst katta odanın yaptığı çıkma aracılığı ile vurgulanmıştır.

Kadioğlu evi Geleneksel Niğe Evleri içinde en anıtsal nitelikte ev olduğu gibi aynı zamanda en günümüze kadar en iyi korunmuş örneklerin de başında gelir. (şekil 30)

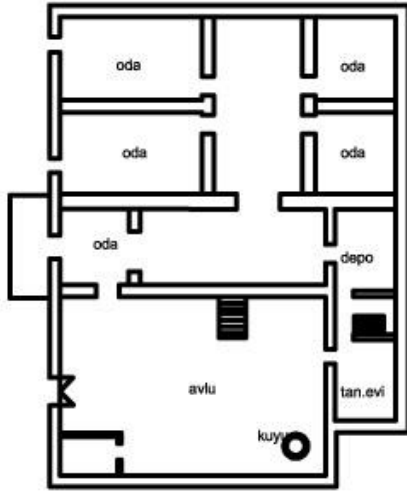
şekil 30 Nuriye Kadioğlu Evi Cephe Görünümü (izen: Korcan zbek)

NURİYE KADIOĞLU EVİ

Şekil 31

Vaziyet Planı

BODRUM KAT PLANI

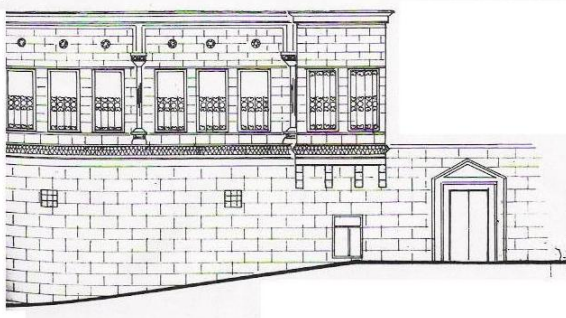
0 1 2 3 4 5

ZEMİN KAT PLANI

0 1 2 3 4 5

(röleve çizim: Korcan Özbek)

(Cephe: Gonca Büyükmihçi, Arkitekt Eylül 2000)

3.3.1.2. Rasih Özbek Evi

Ev Sıralı Mahallesi Özbek sokakta yer almaktadır. İki kardeşin aileleriyle birlikte yaşaması için yapılan ev avlulu plan tipine sahip olup bir avlu etrafında iki ayrı bina olarak taştan yığma olarak inşa edilmiştir. Binalar yamuk planlı avluyu 'L' formunda sarmaktadır. (Şekil 32)

Binalardan ilki üç, diğeri iki katlı olup iki binada iç sofalı plan tipine göre tasarlanmıştır. Binalardan bir tanesi Özbek Sokak tarafında diğeri ise avluya ve arazinin eğiminden dolayı oluşan alt bahçe tarafına bakmaktadır. Binaların girişleri aynı olup avlu tarafındaki binanın girişi avlu kotundan 1.50 m. yükseltilmiştir.

Binaların zemin katta bağlantısı yoktur ancak bodrum katları aynı kotta olup avlunun altında, ahır olarak kullanılan mekan, iki binanın bodrum katını birbirine bağlamaktadır.

Sokak tarafındaki kütle 3 katlı olup bodrum, zemin ve üst kattan oluşmaktadır. Bu binaya avludan düzayak girilmektedir. Girişte solda avluya hizmet eden bir evye ve ocak bulunmaktadır. Dikdörtgen formdaki sofadan, zemin katta bulunan, tuvalet, mutfak, banyo ve depo mekanlarına geçilmektedir. Deponun içinden geçilerek ulaşılan bir merdivenle, yiyecek ve içki saklama deposu olarak kullanılan mahzene inilmektedir. Bu mahzenden ayrıca avlunun altında yer alan ahıra ve diğeri binanın bodrum katına ulaşılabilir.

Üst kata yine sofada yer alan tek kollu ahşap bir merdivenle ulaşılmaktadır. Üst kat sofa alt kat sofanın tam üstünde yer almakta ve seki altı ve seki üstü olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Sofanın iki yanında ise birer oda yer almaktadır. Merdivenden önce seki atına ulaşılır. Odalara buradan ulaşmakla beraber aynı zamanda bir kaç basamakla asil sofaya da ulaşılmaktadır. Konsol yapan sofa, avlu duvarı tarafından ikiye bölündüğü için

hem avluya hem de sokağa bakmaktadır. Odalardan biri sokağa diğeri ise avluya bakmaktadır.

Diğeri bina ise iki katlı olarak inşa edilmiştir. Binanın girişi avludan 1.50 m. Yüksekte olup buraya taştan profillendirilmiş bir merdivenle ulaşılmaktadır.

Girişte önce küçük bir antreye girilmektedir. Antreden, sol tarafında yer alan mutfığa ve sofaya geçilebilmektedir. Dikdörtgen biçimindeki sofa binanın tam orta eksenin de yer almaktadır. Sofanın iki uzun kenarında karşılıklı olarak 3 adet oda bulunmaktadır. Sofanın sol kısa kenarında ise bodrum kata inen merdiven yer almaktadır. Bunun tam karşısında ise sofa, avlunun ön tarafında kalan alt bahçeye doğru konsol yaptığı için avlunun plandaki merkezi konumu cephede de vurgulanmıştır.

Binanın bodrum katı arazinin eğiminden dolayı bahçe tarafından zemin kat olabilmekte ve bağımsız bir girişi bulunmaktadır. Zamanın da hizmetli katı olarak kullanılan bu kata, hizmetliler bu kapıdan girip çıkmaktadır. Bu kat aynı zamanda ahır ve diğeri binanın bodrum katıyla ilişkilidir. Bodrum katın planı zemin katla aynı olmakla birlikte tuvalet de bu katta bulunmaktadır.

Her iki kütle de de odalar ve sofalar Güney Doğu yönüne bakmakta ve yörede 'it ulumaz dağları' olarak bilinen eşsiz bir dağ manzarasına sahip bulunmaktadır. İki kütle birbirine paralel olarak güneydoğu yönünde uzanmakta ve aralarında her hangi bir boşluk olmadığı için tek bir yapı izlenimi vermektedir. Bütün yapı boyunca devam eden kat ve saçak silmeleri ve aynı pencere düzeninin tekrarı da bu bütünlük duygusunu güçlendirmektedir.

Yapının duvarları sarı trakit taşından örülmüş sadece avlu kapısının kenarlarında siyah renkli bazalt taşı kullanılmıştır.

Avlu döşemesi ve sokak tarafındaki binanın sofa zemini taş kaplanmış diğer döşemeler ise ahşap kirişleme sistemi ile yapılmıştır.

Bugün sokağa cephesi olan bina içinde yaşandığı için tamamen ayakta dururken diğer binanın kuzey cephe köşesi yıkılmış durumdadır. Bahsedilen köşedeki oda ve hemen yanında bir zamanlar bulunan merdiven bugün yerinde yoktur.

Rasih Özbek evi Geleneksel Niğde Evleri içinde daha önce anlatılan avlulu örneklerin iç sofalı plan tiplerinin hem ölçeği hem de net plan yapısıyla en görkemli örneği konumunda olup bugün yavaş yavaş yıkılmaya terk edilmiş durumdadır.

Fotoğraf 10 "Rasih Özbek Evi" Diğer binalarla olan İlişkisi (K.Özbek)

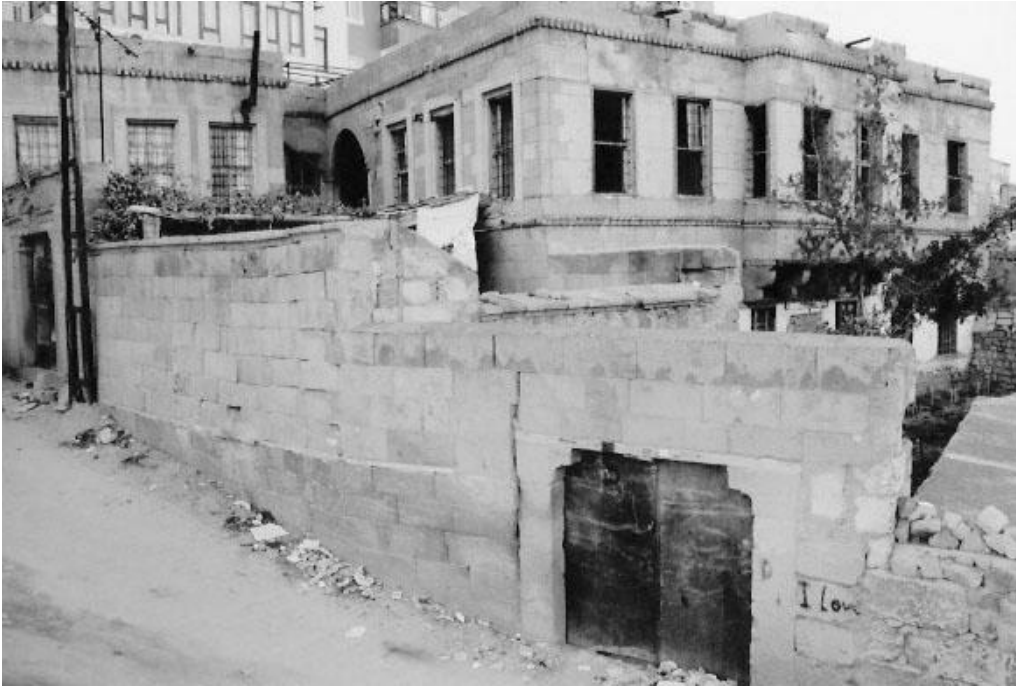

Fotoğraf 11 "Rasih Özbek Evi" girişi (K.Özbek)

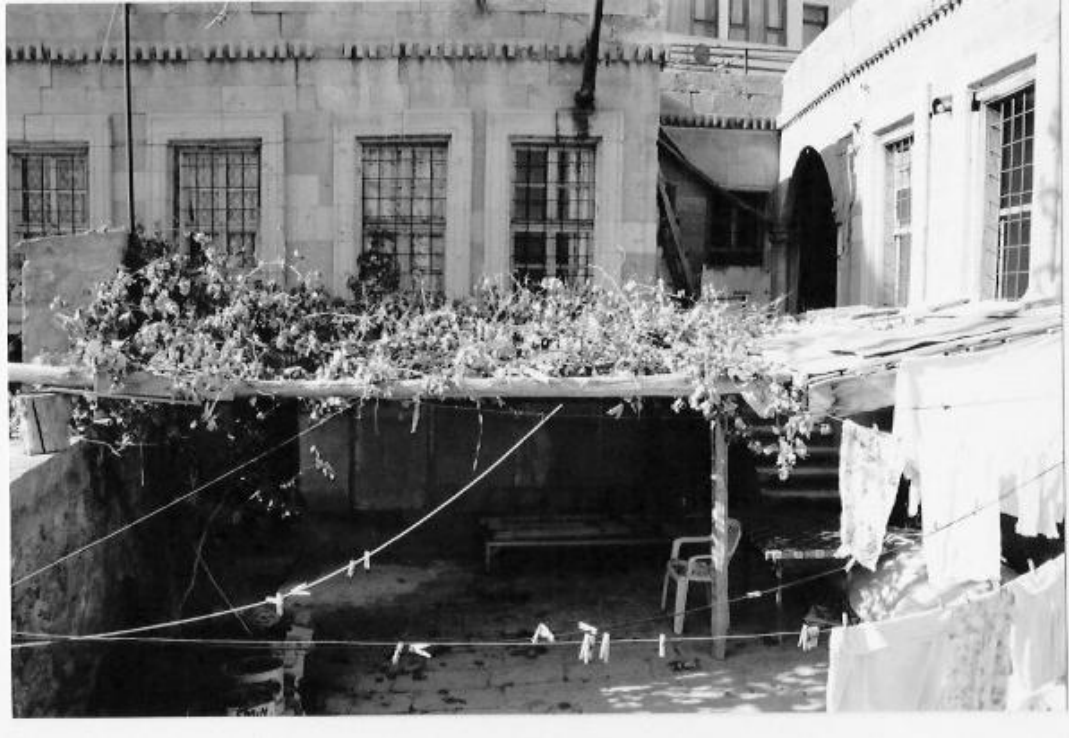
Fotoğraf 12 “Rasih Özbek Evi” eskiden Niğde Evi olan otoparktan bakış (K.Özbek)

Fotoğraf 13 Rasih Özbek Evi bahçesiyle ilişkisi (K.Özbek)

Fotoğraf 14 Avludan görünüşler (Fotoğraf: Korcan Özbek)

3.3.2. Dış Sofalı Tipler

Bu tiplerde sofa, bir balkon niteliğinde olup odalar sofanın yanına dizilmektedir. Sofa iç sofalı tiplerdeki önemini kaybetmiş yalın bir geçiş terası haline gelmiştir. Üst kat bağlantısı iç sofalı tiplerdekinin aksine avludan sağlanmaktadır. Kadioğlu sok.No:6 da yer alan ev bu ev tipine uyan örneklerden birisidir. Bunun dışında bölüm 4.3.1’de yer alan 2-3-7-11-21-25-33-34 No’lu evler de avlulu-dış sofalı ev tipi örneklerindedir.

3.3.2.1. Aşağı Kayabaşı Mahallesi, Kadioğlu sok. No: 6

Plan şeması olarak avlulu ve dış sofalı plan tipine sahip olan ev, taş malzemeden düz damlı olarak inşa edilmiştir. Kadioğlu sokağın genişlediği bir nokta da bulunan ev çok zengin bir perspektife sahiptir.

Avluya Kadioğlu sokaktan girilmektedir. Evin zemin katı tamamen depo mekanlarına ayrılmış olup zemin katın aynı sokaktan bağımsız bir girişi bulunmaktadır. Ebat olarak son derece mütevazı olan avluda bir tuvalet bulunmaktadır.

Evin üst katına avludaki merdivenden ulaşılır. Merdiven, bir balkon niteliğindeki dış sofa ya ulaşır. Dış sofadan iç sofaya geçilir. Dikdörtgen formundaki sofanın üç kenarında beş adet oda bulunmaktadır. Bunların birisi sağında, diğeri solunda diğeri üç tanesi ise girişin tam karşısında bulunmaktadır. Sokak cephesindeki odalar sokağa doğru çıkış yaparken biri düz, diğeri ise gönye biçiminde konsol yapmaktadır. Sofa da ayrıca bir de tuvalet bulunmakta ve bu tuvalet avlu içindeki tuvaletin üstüne denk gelmektedir.

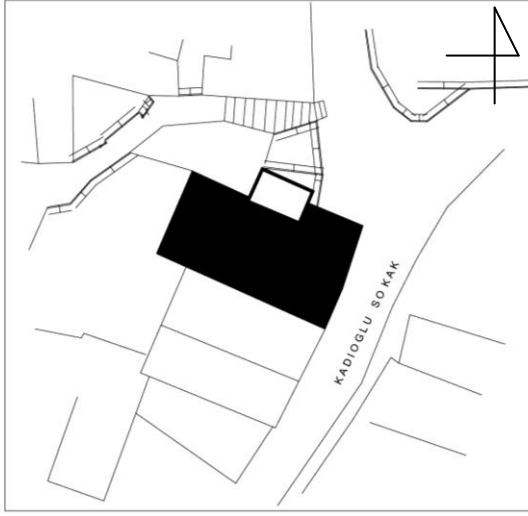
Evin, avlu ve sokak yönünde cephesi bulunmaktadır. Diğeri yönlerden ise komşu binalarla bitişiktir. Binanın en önemli cephesi, Kadioğlu sokağa bakan

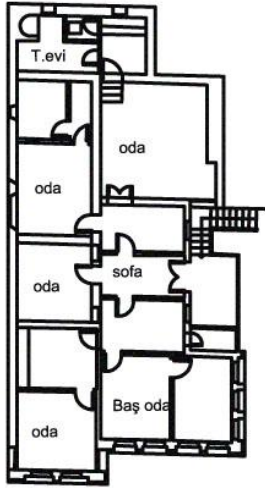
çıkmlarla ve pencerelerin aralarında bulunan paye görünümünde plasterlerle süslenmiş olan cephesidir.

Pencerelerin alt hizasında silmelerle oluşturulan süsleme tüm cephe boyunca devam etmektedir. Böylece cephe, plasterlerle dikeyde, silmelerle de yatayda hareketlendirilmiş ve anıtsal bir görünüm kazanmıştır. (Şekil 33)

Kadıoğlu sok.No: 6

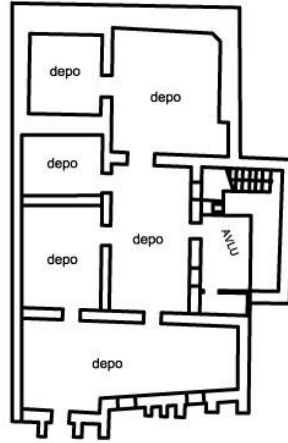

Vaziyet Planı

ZEMİN KAT PLANI

0 1 2 3 4 5

BODRUM KAT PLANI

0 1 2 3 4 5

Kyn: Huriye Altınır (Planları sadeleştirerek tekrar çizen Korcan zbek)

Şekil 33

Fotoğraf 15 Evin cephe görünümü (Foto: K.Özbek)

Fotoğraf 16 Cepheden bakış (Foto: K.Özbek)

3.3.3. Sofasız tipler

Bu tip evler tek katlı olup bütün odalar avluya açılmaktadır. Avlu, bu tip evlerde aynı zamanda sofa görevi görmektedir. Bölüm 4.3.3. de yer alan 9-12-15-16-17-19-22 no'lu evler bu tipe örnek teşkil eden evlerdir.

3.3.4. Cephe Düzeni

Genellikle Müslüman Türklere ait olan ve içe dönük olarak tasarlanan avlulu örneklerin cephe düzenlemeleri yalın bir anlayışta, süslemeden uzak olarak yapılmış olup, zemin katlar klasik Anadolu Türk konutunda olduğu gibi mümkün olduğunca sağır tutulmuş, birinci katlar ise plan gelişimine bağlı olarak pencere ve çıkmalarla sokağa açılmıştır.

İslam dini inanışlarına göre, son derece yalın ve gösteriştenden uzak bir şekilde planlanan cephelerde genellikle yatay hatların egemen olduğu sade bir düzen hâkimdir. Ortalama 2m. yükseklikteki avlu duvarları, sokak ögesi olarak kullanılan ve avlu duvarlarında yer alan çeşmeler, sokakların kesiştiği noktalardaki yapı köşelerinin yüklü bir at arabasının geçebileceği bir yüksekliğe kadar yuvarlatılmasıyla elde edilen "çal köşeler" (Fotoğraf 17), masif etkili zemin kat cephesini şekillendirirken, üst katta daha düzgün hacimler elde etmek için yapılan çıkmalar, bu çıkmaları taşıyan kademelendirilmiş taş konsollar, kat ve saçak silmeleri, pencere söveleri ve değişik biçimlerdeki çörttenler üst kat cephelerini biçimlendiren en önemli cephe elemanlarıdır.

Fotoğraf 17 al Köşelere bir rnek

3.4. Avlusuz Evler

Avlusuz rnekler genellikle azınlıklara ait olup çoğunlukla iki katlı ve i sofallı olarak düzenlenmişlerdir. Tümel biçimlenme ilkesiyle, dışa dönük olarak tasarlanan avlusuz örnekler de evin sokakla ilişkisi iki şekilde üzülmüştür.

İlk tipte, giriş katı sokak kotundan yaklaşık 1m. Kadar yükseltilmiş olup, tarıma dayalı bir yaşam biçimine sahip insanların ürünlerini sakladıkları bodrum katlarının bulunduğu örneklerdir. Böylece hem bodrum kata ışık ve hava sağlanmış hem de sokağa dönük olarak tasarlanan zemin katları göz mesafesinin üstüne alınarak evin mahremiyeti sağlanmıştır.

Bu tip örneklerde sokaktan bir kaç basamakla yükseltilmiş bir i sofaya girilir. Bu mekan genellikle odalar, mutfak, st kat ve sokakla ilişkinin sağlandığı önemli bir sirkülasyon alanıdır. Ortak yaşam alanı olarak düzenlenen st kat sofa ise, bu sofanın üstüne gelecek şekilde konumlandırılmıştır. Dekorasyonu, işlevselliği ve cephe düzenindeki etkisi ile öne çıkarılarak plan oluşumunun odak noktasını oluşturan sofanın iki yanında yer alan st kat odaları, ıkımlarla genişletilerek sokakla ilişkileri kuvvetlendirilmiştir.

“ikinci tür ise, evin sokakla ilişkisinin aynı kattan sağlandığı örneklerdir. Bu tip örneklerde giriş katında, giriş holü, ocağın bulunduğu bir mekan ve depolar bulunur. Bu kattan yarım kat yükseltilerek oluşturulan zemin katta, ortada konumlandırılan sofa, iki yanında bulunan odalara, mutfağa ve üst kata ulaşımı sağlayan bugünkü antre konumunda bir sirkülasyon görevi üstlenmiştir”⁴²

Alt kat planına bağlı olarak gelişen üst katta aynı yerde yer alan sofa seki altı ve seki üstü gibi iki ayrı kısma ayrılır ve seki altı bölümü sirkülasyon işlevi görürken seki üstü bütünüyle oturma ve dinlenme misafir ağırlama işlevleri üstlenmektedir. Bölüm 4.3.4’de yer alan 8-14-18-23 No’lu evler de avlusuz ev tipi örneklerindendir.

3.4.1. Aşağı Kayabaşı Mahallesi, Kadioğlu sok. no:38

Kadioğlu evinin giriş kapısı çaprazında yer alan ev zengin cephe düzenlemesi ile dikkat çekmekle birlikte, ev plan yapısı ile avlusuz ve iç sofalı plan tipine girmektedir.

Sokaktan düzayak girilen ev zemin ve üst kattan oluşmaktadır. Zemin kat tamamen servis mekanlarına ayrılmış olup arkada bir de bahçesi bulunmaktadır.

Evde doğruca sokağa doğru çıkma yapan sofaya girilir. Sofanın iki yanında depo mekanları bulunmaktadır. Giriş kapısının tam karşısındaki bir kapıdan bahçeye çıkılmaktadır ayrıca bahçenin hemen sağında bir tandır evi bulunmaktadır.

---

⁴² Büyükmihçı G., Anadolu’da Konut, Niğde Evleri, Arkitekt Eylül 2000, sayı 479, sf. 57

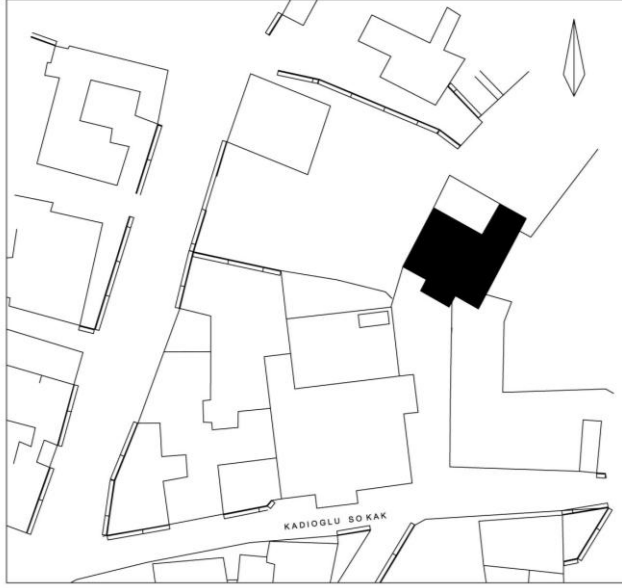
Üst kata, sofa da yer alan bir merdivenle ulaşılmaktadır. Üst katta yine ortada sofa ve iki yanında birer oda yer almaktadır. Üst kat planı alt katla aynı olmakla beraber sadece odalardan biri daha küçük tutularak üst katta bir tuvalet yapılmıştır. Tandır evinin üstünde yer alan mutfağa ise daha büyük olan odanın içinden geçilmektedir.

Alt kat cephesi, demir giriş kapısı üst yanlarındaki iki küçük pencere dışında tamamen sağır tutulmuş, üst katta ise odalarda hem giriş cephesi yönünde hem de yan duvarlarında ikişer pencere bulunmaktadır. Sokağa doğru önde kalan sofanın hem ön cephesinde hem de yan cephesinde pencereleri vardır.

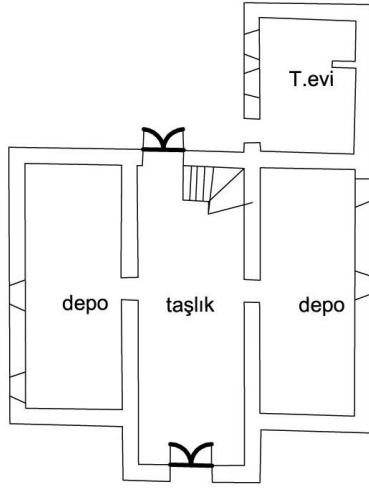
Avlusuz iç plan tipine sahip evin cephesi küçük olmasına rağmen azınlık evlerinde gördüğümüz süsleme burada da kendini belli etmektedir.

İlk bakışta simetrik cephe düzenlemesi hemen dikkat çeker. Beşik kemerli giriş kapısının etrafı kapıyı vurgulamak amacı ile girinti yapmıştır. Kapının iki yanında dikdörtgen pencereler bulunmaktadır. Tüm Niğde Evlerinde gördüğümüz kat silmeleri bu evde de vardır. Üst katta sofa pencereleri süsleme amaçlı dilimli kemerler arasına yerleştirilmiştir. **Kadıoğlu sok. no:38** (Şekil 34)

Kadioğlu sok. no:38 (Şekil 34)

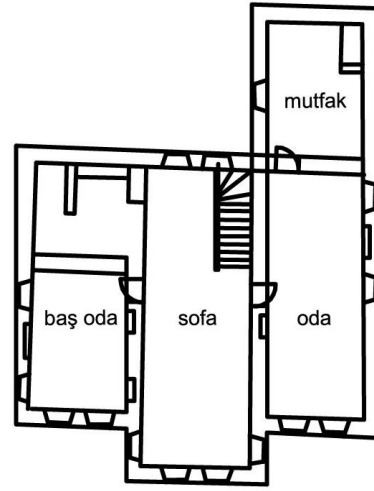

Vaziyet Planı

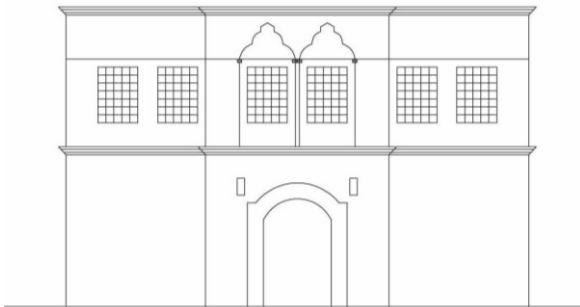
ZEMİN KAT PLANI

0 1 2 3 4 5

ÜST KAT PLANI

0 1 2 3 4 5

Kyn: H. Altınır 'Niğde Evleri' Y.Lisans Tezi (Planları sadeleştirerek tekrar çizen K.Özbek)

Fotoğraf 18 Giriş cephesi (Foto: Korcan Özbek)

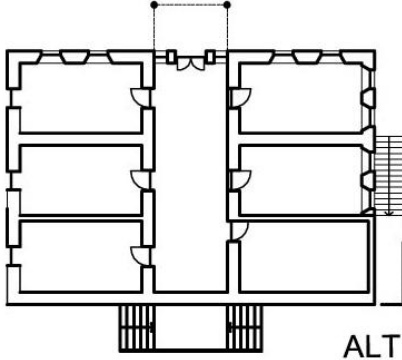
3.4.2. Merkez Sok. no:1

Avlusuz ev tipinin günümüze kadar kendini korumuş en güzel örneklerinden biridir.

Sokak kotundan yüksek girişli ev, merkezi iç sofalı olup, simetrik bir plan yapısı sergilemektedir. Alt kat ise bahçeden girilerek, tamamen depo işlevine ayrılmıştır.

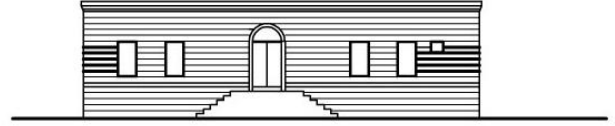
Evin sokakla ilişkisi ister aynı kottan ister yükseltilerek sağlanmış olsun, genel plan kurgusu açısından herhangi bir fark bulunmamaktadır.

Merkez sok. no:1 (Şekil 35)

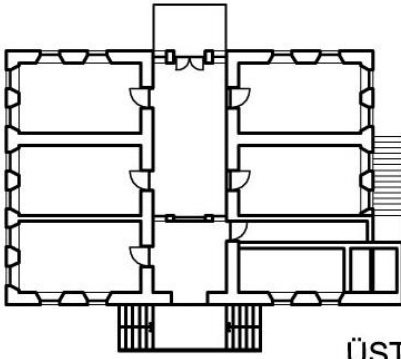
ALT KAT PLANI

0 1 2 3 4 5

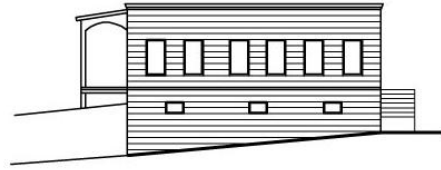
GİRİŞ CEPHESİ

0 1 2 3 4 5

ÜST KAT PLANI

0 1 2 3 4 5

SOL YAN CEPHESİ

0 1 2 3 4 5

VAZİYET PLANI

0 5 10 15 20 25

Fotoğraf 19 Evin cepheleri (Foto: K.Özbek)

(Fotoğraf: K.Özbek)

3.5. BÖLÜM SONUCU

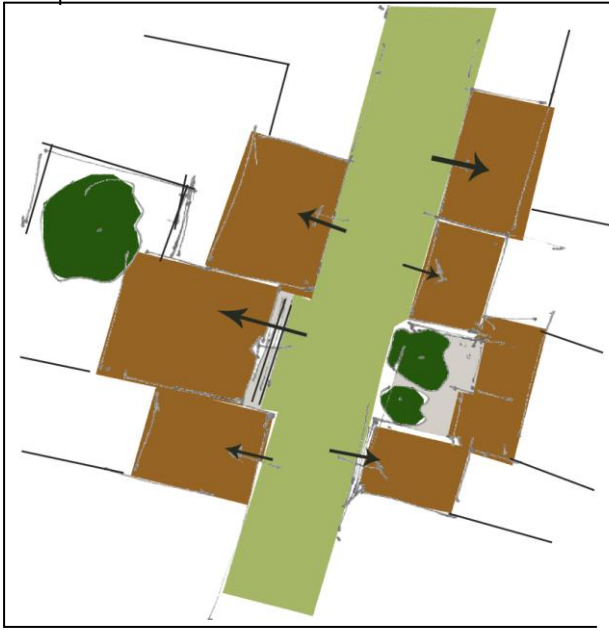
Geleneksel Niğde Evleri mekan örgütlenmesi açısından avlulu ve avlusuz olmak üzere iki ana plan tipine ayrılmaktadır. Avlulu evler genelde Müslüman Türk ailelere aitken, avlusuz evlerde ise gayrimüslim aileler için yapılmıştır. Yapım teknolojisi ve malzeme açısından bir farklılık bulunmayan bu evlerde, geleneksel Niğde evi için önemli bir birim olan odalar genellikle kare ve dikdörtgen formda şekillendirilerek, işlevsel ve biçimsel açıdan geleneksel Türk Evi odası olgusuna uygun olarak biçimlendirilmiştir. Odalar ataerkil aile bütünü oluştururken her bir çekirdek ailenin, yıkanma, yatma ve yemek yeme gibi gereksinmelerini karşılayacak şekilde donatılmıştır. Görüldüğü gibi Türk evini oluşturan oda, sofa gibi ana elemanlar, Geleneksel Niğde evlerinde de hem gayrimüslim hem de Müslüman evleri için farklılık göstermeden varlıklarını sürdürmektedirler.

Avlulu ve avlusuz evler arasındaki temel fark, sahiplerinin sosyo-kültürel farklılıklarını yansıtan mahremiyet anlayışlarındaki farklılıklardan kaynaklanan mekansal oluşumlardır. Bu farkın plana yansması avlu ile olmaktadır. Çoğunlukla Müslüman Türklere ait olan avlulu evlerde kamusal alan ile özel alan arasında bir arayüz olarak avlu yerleştirilmiştir. Burada avlu kamusal alanla özel alan arasında yarıkamusal–yarıözel bir nitelik taşıyan hem ayırıcı hem de

Şekil 36 (eskiz K.Özbek) birleştirici bir mekandır.

Avlu duvarı sokakla olan ilişkiyi sınırlarken içeride yarattığı özerk alan sayesinde bu avluya açılan odalara içeride bir dış alan sağlamıştır. Avlu, oda – sofa –oda kademelenmesinde oluşan kapalı mekanlar, servis mekanları ve avluyu sokaktan ayıran kalın duvar tarafından sınırlandırılmaktadır. Bu servis mekanları, yüklükler, tuvalet ve tandır evi olarak sayılabilir.

Avlusuz örneklerde ise böyle bir kademelenmeden söz edilemez. Kamusal alan ile olan ilişki direkt olarak sağlanır. Sokak ile ev arasındaki ilişkisini sağlayan eleman bazen bir merdiven bazen de doğrudan evin kapısı olmaktadır. (Şekil 37) Merdivenle yükseltilemiş örneklerde de tek amaç evin zemin katındaki odaları göz seviyesinden yukarı almak

Şekil 37 (eskiz K.Özbek)

değil, bir yandan da aşağıdaki depo mekanlarına doğal ışığın girmesini de sağlamaktır.

Yığma sistemde inşa edilen binalarda ikincil yapı malzemesi ahşaba, sadece mekan açıklıklarının geçilmesinde ve baş odaların ya da sofaların bezemelerinde rastlanmaktadır. Genellikle iki katlı olarak inşa edilen evlerin taşıyıcı olan duvarları, 50 – 60 cm. Derinliğindeki temeller üzerinde üç farklı tipte örülmektedir. Moloz taş örgü tekniğinde sağlam bir taş türü olan bazaltlarla örülerek oluşturulan 60 – 100 kalınlığında ki bodrum duvarları; kemerler ve tonozlarla geçilen zemin kat döşemesinden gelen yükleri karşılayacak şekilde sağlam yapılmış olup, subasman kotunun üstüne kadar çıkmaktadır.

4. BÖLÜM NİĞDE KALE VE ALAADDİN MAHALLELERİ ÖRNEĞİNDE GELENEKSEL NİĞDE EVLERİ'NDE TİPOLOJİ- MORFOLOJİ İLİŞKİSİ

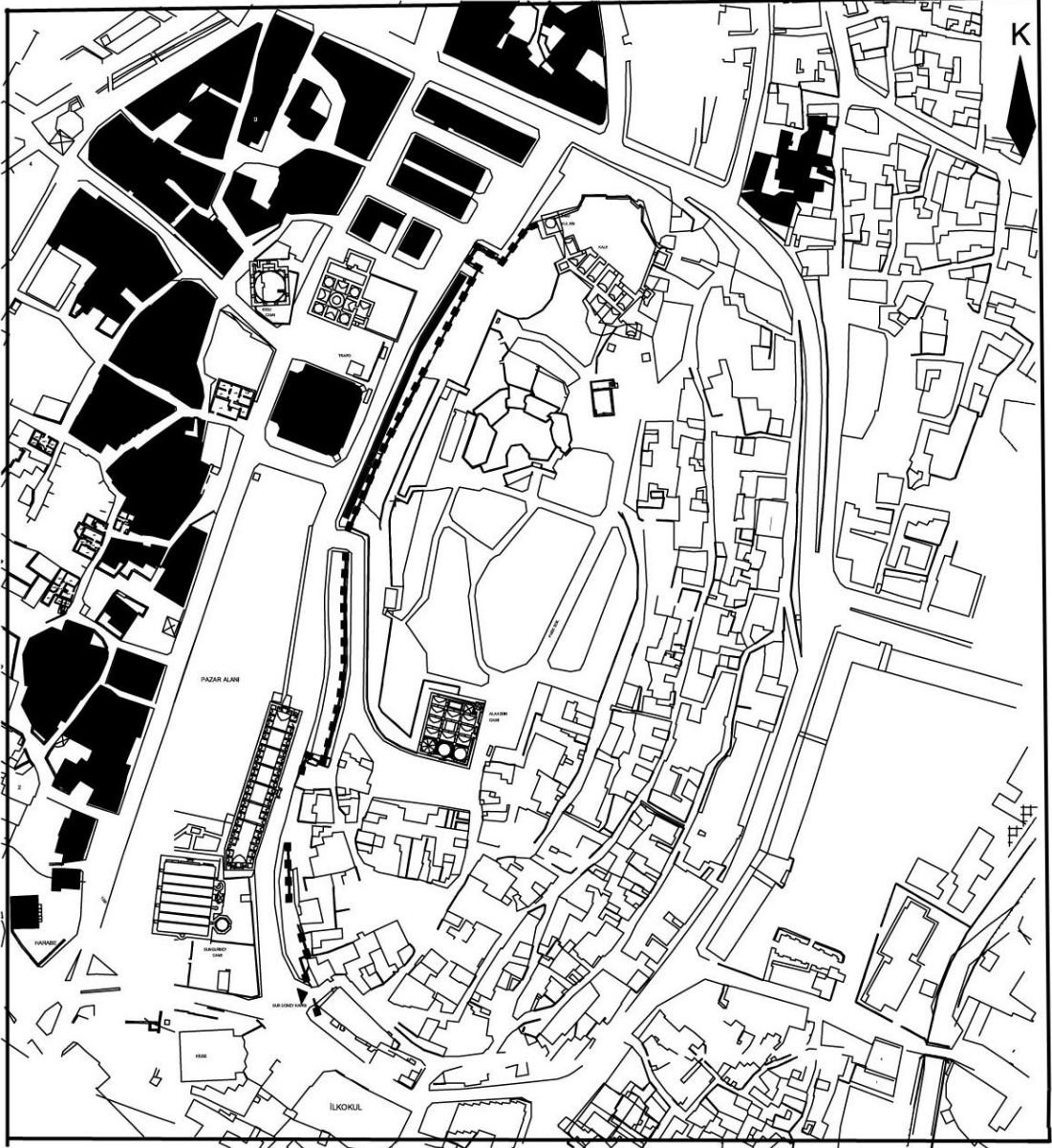
Geleneksel Anadolu Konutu, kendi öznel plan kurgusundan gelen özelliklerini kent ölçeğine de taşır. Bir önceki bölümde belirtildiği gibi Anadolu Konutu'nun içten dışa gösterdiği mekansal gelişim, bina ölçeğinde de tek tek hacimlerin serbest düzen içinde biraraya gelerek oluşturdukları pavyon anlayışı kentsel ölçekte de devam eder. Geleneksel Anadolu Konutu'nda yönlendirici yerel yönetimin olmayışı, bireysel inşa etme süreci, parsel düzeninden ve kent arazisinin bölünme biçiminden kaynaklanan serbestlik ve her koşulda manzaraya ve güneşe yönlenebilmek mantığı ve de mahremiyet olgusu bu kuralsız gelişen kent sistemini oluşturan etmenlerdir. Geleneksel kent dokusunu aradığımız Niğde ölçeğinde, Kale Mahallesi, arkeolojik ve kentsel sit alanı olmasından dolayı doku bazında korunmuştur. Ayrıca 3. Bölümde anlatılan Geleneksel Niğde Evi plan tiplerinin tüm örnekleri Kale ve Alaaddin Mahallelerinde bulunmaktadır. Bu nedenlerden dolayı Kale ve Alaaddin Mahalleleri örnek alan olarak seçilmiştir.

4.1. Kale Mahallesinin Kent İçindeki Konumu

İnceleme alanı, Niğde kentinin Tarihsel çekirdeğinde iç kale ve bazı kapı ve burçlarıyla ayakta kalan orta kale surlarının içinde kalan, 'Kale' ve 'Alaadin' mahallelerinden oluşmaktadır.

Kale ve çevresinde ki geleneksel konut dokusu, sur içinde 'Kale' ve 'Alaaddin' Mahallelerinden, sur dışında ise Sungur Bey mahallesinin bir bölümünden oluşmaktadır.

Niğde kalesi, kent merkezinin Doğu'sunda uzunca bir tepenin kuzey ucunda tüm şehre hakim bir noktada yer almaktadır. Kalenin yer aldığı düzlükte, aynı zamanda Rahmaniye ve Alaaddin camileri yer almaktadır. Kale yapısı, kuzey ucundaki iç kale ile onu çevreleyen konut bölgesini kuşatan bir surla çevrili

■ ticaret

Şekil 38 (K.Özbek) Kale Mahallesi'nin Bölgesel Sınırları

dış kaleden oluşmaktadır. İç kalenin oturduğu Alaaddin tepesi batı da, dış kaleden günümüze ulaşan yegâne yüksek sur duvarı ile ayrılmaktadır. Sur dışında eskiden olduğu gibi çarşı bölgesi bulunmaktadır. Bunlar sur duvarına bitişik dükkânlar ve hemen önlerinde yer alan kent pazarıdır. Surun güney kapısının hemen çıkışında yer alan Sokullu Mehmet Paşa bedesteni ticaret alanının eskiden de sur dışında bulunduğunu kanıtlamaktadır.(Şekil 38)

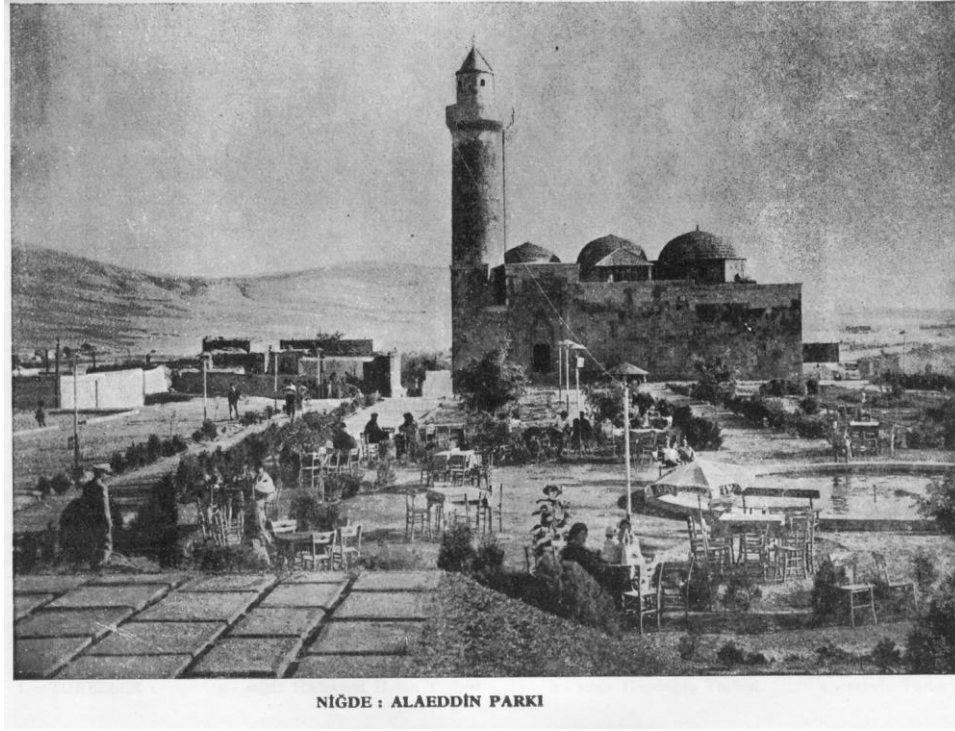
Konut mahalleleri ise, sur içinde Alaaddin tepesinin güney ve güney doğu yönünde topografyanın doğal eğimine paralel bir şekilde yöredeki adıyla doğudaki 'İt Ulumaz' dağlarının manzarasına doğru yönelmişlerdir. (Şekil 39)

Şekil 39 (K.Özbek) Topografya boyunca yer alan ve manzaraya dönük evler.

En tepe noktada, İç kale ve Alaaddin camii arasında kalan alan ise 20.yy'ın başından itibaren kent parkı olarak kullanılmaktadır.(fotoğraf 20)

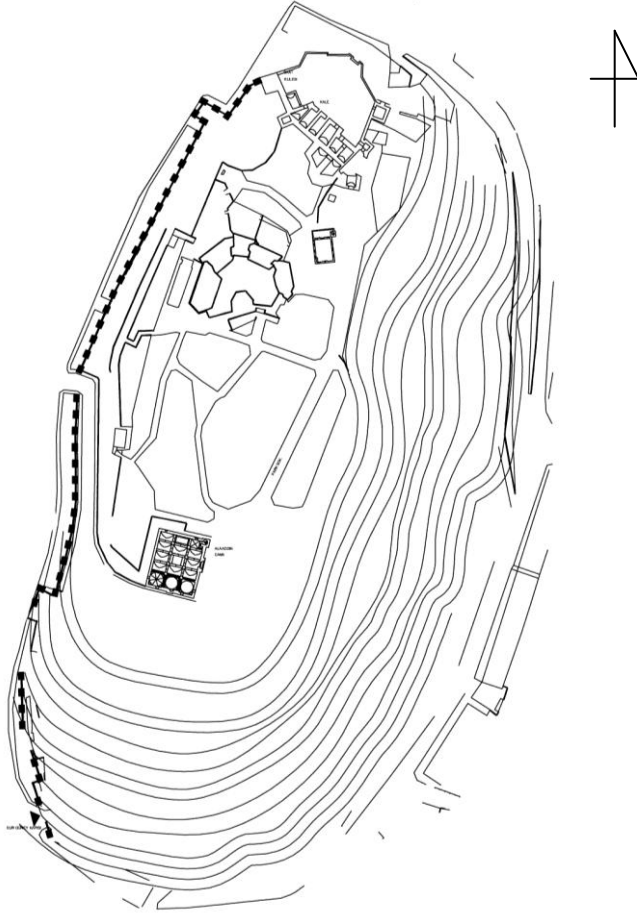
Fotoğraf 20 (A.Gabriel)

4.2. Kale ve Alaaddin Mahalleleri Bölgesi Yapısal Bileşenleri

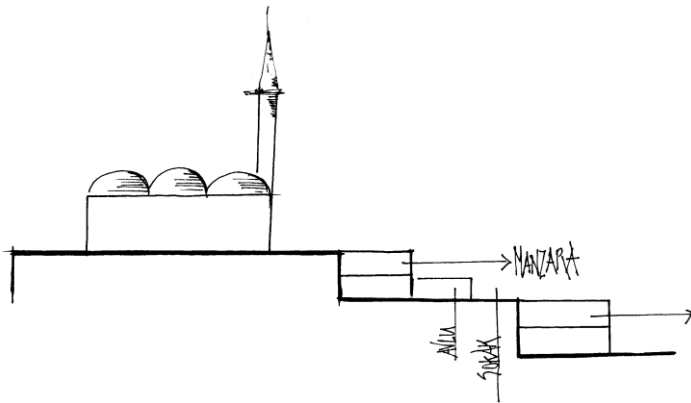
4.2.1. Alaadin ve Kale Mahalleleri Yerleşim Bölgesinin Topolojik Yapısı

Arazi yapısının algılanması, kentsel strüktürün oluşturulmasında konumlandırma açısından etkin bir görev taşır. Kale Mahallesinin oturduğu topoğrafik zemin Niğde'nin en yüksek tepesi olan Alaaddin Tepesinde yer almaktadır. Güney kuzey doğrultusunda uzanan tepenin iki ucunda, kent üzerindeki dini ve askeri anlamda gücü simgeleyen, Alaaddin Cami ve İç Kale, alanın kuzey ve güney yönlerindeki yapısal sınırlarını koymaktadır.

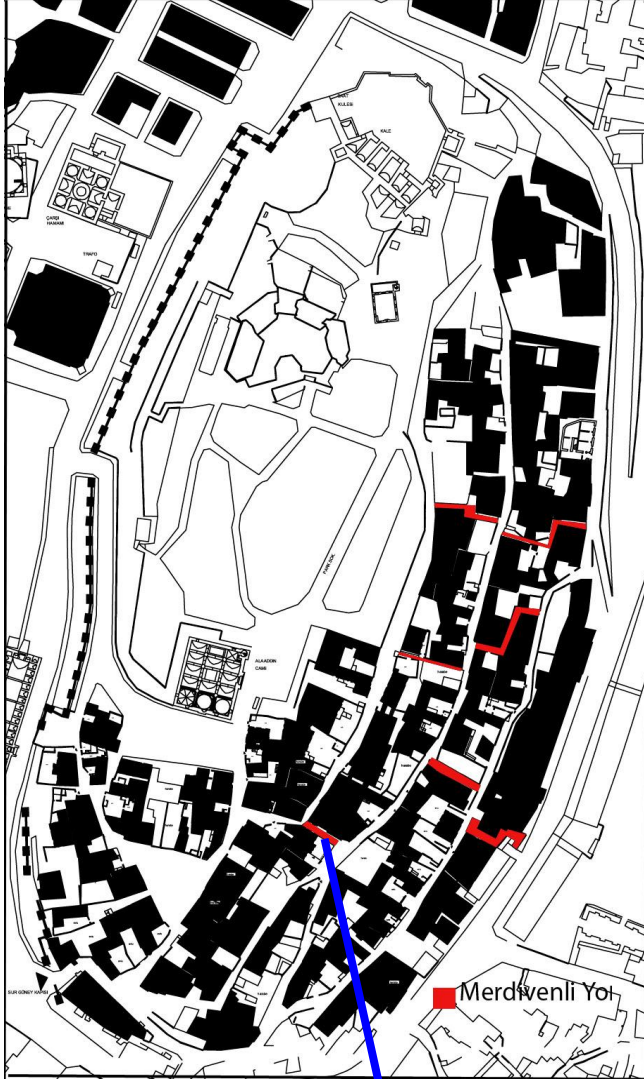
Bu alanın batıdaki yapısal sınırını ise kalın sur duvarları tanımlamaktadır. Alanın Doğu sınırını ise topografya ve onun doğal eğim çizgilerine yerleşen konut ve sokak dokusu belirlemektedir.

Şekil 40 Doğal ve Yapay sınırlar(K.Özbek)

Şekil 41 Alaaddin Cami ve konut bölgesi kesiti (K.Özbek)

Eğime paralel olarak konut dokusuyla birlikte oluşan sokak sistemi yukarıdan alt kotlara doğru paralel bir şekilde inmektedir. Bu sokakları düşeyde birbirine, yanında yer aldığı parselin sınırlarını takip eden bir çizgide olan merdivenli yollar bağlamaktadır.

(Şekil 42-Şekil 43)

(Şekil 42) (K.Özbek)

Şekil 43 Merdivenli Yollardan Görünüm (K.Özbek)

4.2.2. Alaadin ve Kale Mahalleleri Yerleşim Bölgesinin Tipolojik Yapısı

Alaaddin ve kale mahallelerinde daha önceki bölümde anlattığımız geleneksel Niğde Evi tipolojik çeşitlemelerinin tamamını görebilmekteyiz. Niğde genelinde olduğu gibi bu mahallelerde de avlu ve bahçesi olan konut tipi çoğunlukta olup avlusuz tiplerde bulunmaktadır. Bunun dışında ilginç parsel bölünmesinden oluşan ve diğer plan tiplerine uymayan plan yapısına sahip evler de bulunmaktadır.

Bu bölgedeki evler arazi eğimine göre bir iki ya da üç kattan oluşabilmektedirler. Farklı parsel şekli – büyüklüğü ve sokak – komşu parsel ile olan ilişkilere göre avlunun konumu farklılık göstermektedir. Bu da avlulu ev plan tipolojisinde farklı plan tiplerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu durum aynı zamanda avlunun hem formunu hem de büyüklüğünü değiştirebilmekte ve zincirleme olarak kapalı alan tasarımının temel belirleyicisi olan sofanın konumu ve şeklini de etkilemektedir.

Genel olarak yerleşme içindeki konutlara baktığımızda tepe noktasında Alaaddin Camii önündeki meydana cephe veren ilk sırada yer alan konutların tek katlı olduklarını ve daha basit bir plan şemasına göre tasarlandıkları görülür. Bunun sebebi buradaki parsellerin dar olması ve binaların anıtsal nitelikte bir camii'nin etrafında olmalarından dolayı yükselememiş olmalarıdır. Hem Güney, hem de Doğu yönünde aşağı kotlara doğru gidildikçe evlerin planlarının basitten karmaşığa doğru gittiği izlenir. Parseller giderek büyürken yatayda genişlemeye izin vermekte, topografyanın eğimi ise düşeyde büyümenin önünü açmaktadır. Hemen sırt sırta olan evlerde bile mekansal farklılaşma dikkat çekicidir. (Bkz. Ev No: 1–13 sf.115)

Alt kotlara doğru gidildikçe yine aynı şekilde mekansal genişleme evlerin avluları için de geçerlidir.

Genel olarak meydana saran evlerin avlularının bölgenin alt kotlarındaki evlerin avlularına oranla daha küçük tasarlandığı görülmektedir. Bunun mantıksal olarak akla ilk gelen nedeni Alaaddin Cami çevresindeki yerlerin mekansal değerinden dolayı parsellerin daha küçük olduğudur. Ancak daha alt kotlarda yer alan benzer büyüklükteki parsellerde buna nazaran daha büyük avlular bulunduğu gözlemlenmektedir. (Bkz. Ev No: 7 -25 sf.110,113) Bunun nedeni, dar sokaklara cephe veren aşağı bölgelerle, Alaaddin Cami meydanına bakan evlerin kamusal alan ile kurduğu ilişkideki farktır. Evin önündeki kamusal alan küçüldükçe, içerideki açık alanın büyüdüğü gözlemlenmiştir. Bu durum hem mahremiyet mesafesini korumak istenmesinden hem de Anadolu insanının doğayla bütünleşik yaşam biçimi ve alışkanlıklarından kaynaklanmaktadır. Avlusuz plan tipine sahip evlerin, çoğunlukla yerleşim bölgesinin yukarı kotlarında yer alan iki meydan etrafında yer almaları dikkat çekicidir. (Bkz. Ev No: 8 -14–18 sf. 137.138.139)

4.2.3. Alaadin ve Kale Mahalleleri Yerleşim Bölgesinin

Morfolojik Yapısı

Sur içi bölgesinde konutlar Güney ve Güneydoğu yönünde birbirinin manzarasını kesmeyecek biçimde kademelenerek yerleşmişlerdir.(Fotoğraf 21) Eğime paralel olarak yan yana inşa edilen evler sokaktan ve komşu parselden genel olarak avlu duvarı ile ayrılmaktadırlar.

Bu yerleşmeye bakıldığında; topografyadan yararlanan, bahçenin veya avlunun ilgi odağı olduğu, yüzeylerin bir çeşit devamlılığının sağlandığı, komşu parselle olan mahremiyet ilişkisinin sınırları çerçevesinde, evin manzaraya veya güneşe yönlenebilmek için parsel içinde serbestçe

yerleşebildiği Geleneksel Türk Kenti yerleşmelerinin genel özellikleriyle örtüşen bir morfolojik yapı gözlemlenmektedir.

Fotoğraf 21 (A.Gabriel)

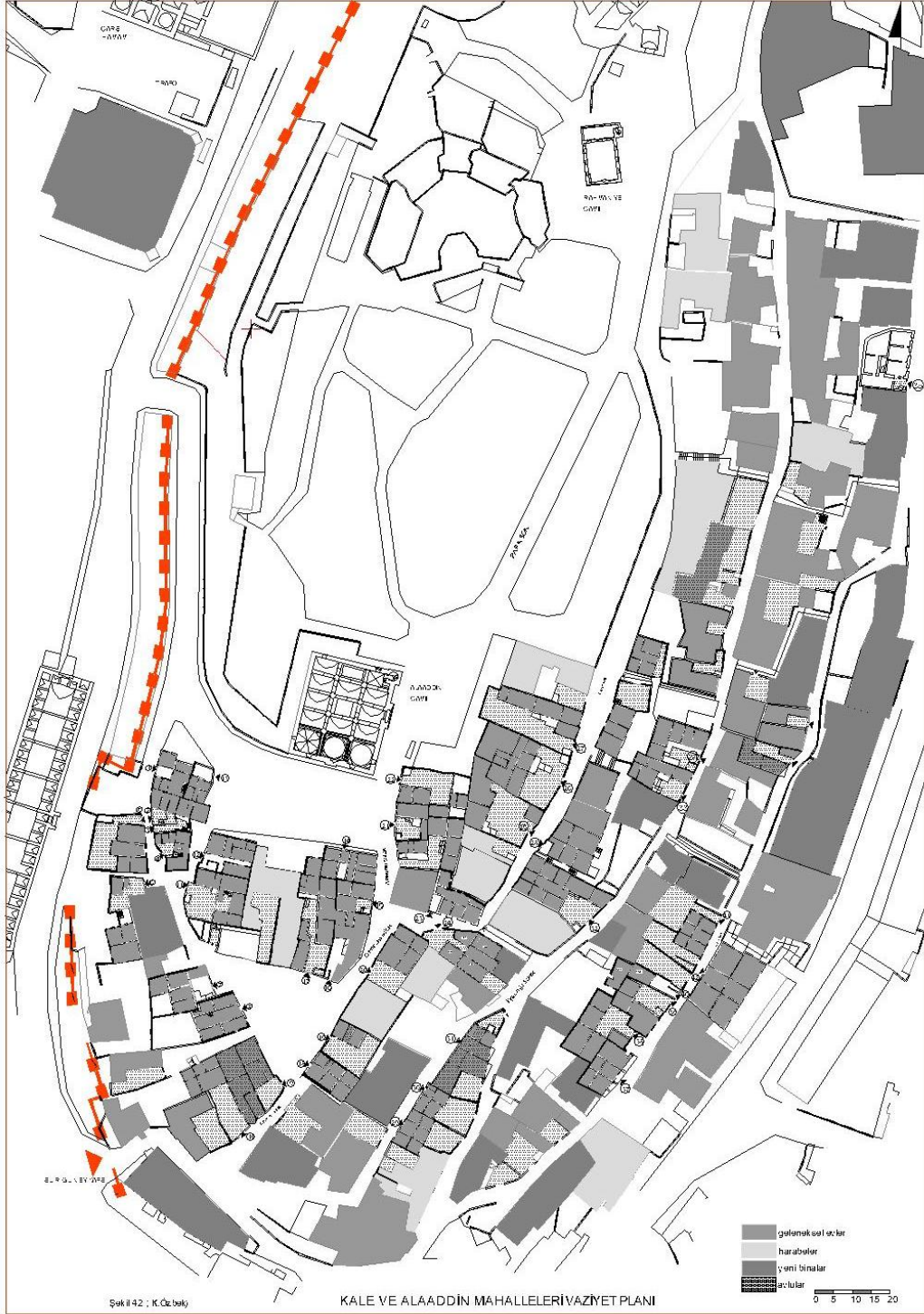
*“Geleneksel Türk Kentinde Sokak örüntüleri mahremiyet açısından genelden özele farklılaşan ve boyutsal açıdan daralan bir kurguyla oluşturulmuştur”.*⁴³

Morfolojik yapıyı oluşturan yapısal öğeler, meydan, sokak, çıkmaz sokak, avlu ve konuttur.

Batıdaki anlamıyla bir açık alan tasarımının geleneksel Türk kentinde olmadığı bilinmektedir. Bunun istisnası dini merkezler etrafındaki açık alanlardır. Çünkü Geleneksel Türk kentinde, içe dönük yaşam biçiminin getirdiği mahremiyet olgusu, fiziksel çevredeki karşılığını dış mekanın içeri taşınması olarak değerlendirebilecek avlu formunda ortaya çıkar.

Alaaddin camisi önündeki boş alan haricinde, sur içi bölgesi örneğinde de olduğu gibi açık alanların çoğunluğunun, avlu ve sokak dokusundan oluştuğu

⁴³ Ünlü A., 'Geleneksel Çevrelerde Tasarım Verilerinin Saptanması İçin Bir Model' Doktora Tezi, sf.35

görülmektedir. Avlular sokağa açılmakta aynı zamanda da duvarları ile sokak sınırını tanımlamaktadırlar. Avlu mekanı, sokak ile ev arasında, arayüz olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu özelliği ile fiziksel anlamda sokak ve ev arasında sınır getirirken kendisi de aslında açık alanın devamı niteliğinde olduğu için teklifsiz girilebilir özelliği ile de sosyal anlamda birleştirici, sınırı kaldıran ya da en azından yumuşatan bir rolü de üstlenmektedir. Bunun ispatı olarak avlu kapılarının özellikle yaz aylarında sürekli açık olduğunu söylemek yeterlidir. Bu diyalektik yapısı ile avlu, yarı kamusal – yarı özel bir alan olarak tanımlanabilir.

Fotoğraf 22 Avlu ve bahçelerin yanyana geliş şekilleri (K.Özbek)

Avlu mekanı, Geleneksel Türk Kentinde görülen kamusal - özel alan arasındaki kademelenmede en önemli kademe diyebiliriz. Çünkü ikili yapısı ile fiziksel anlamda hem sokak yapısına, hem de kapalı alan biçimlenmesine etkide bulunduğu için hem morfolojik yapı, hem de tipolojik yapının oluşmasında çok belirleyici bir rol oynamaktadır.

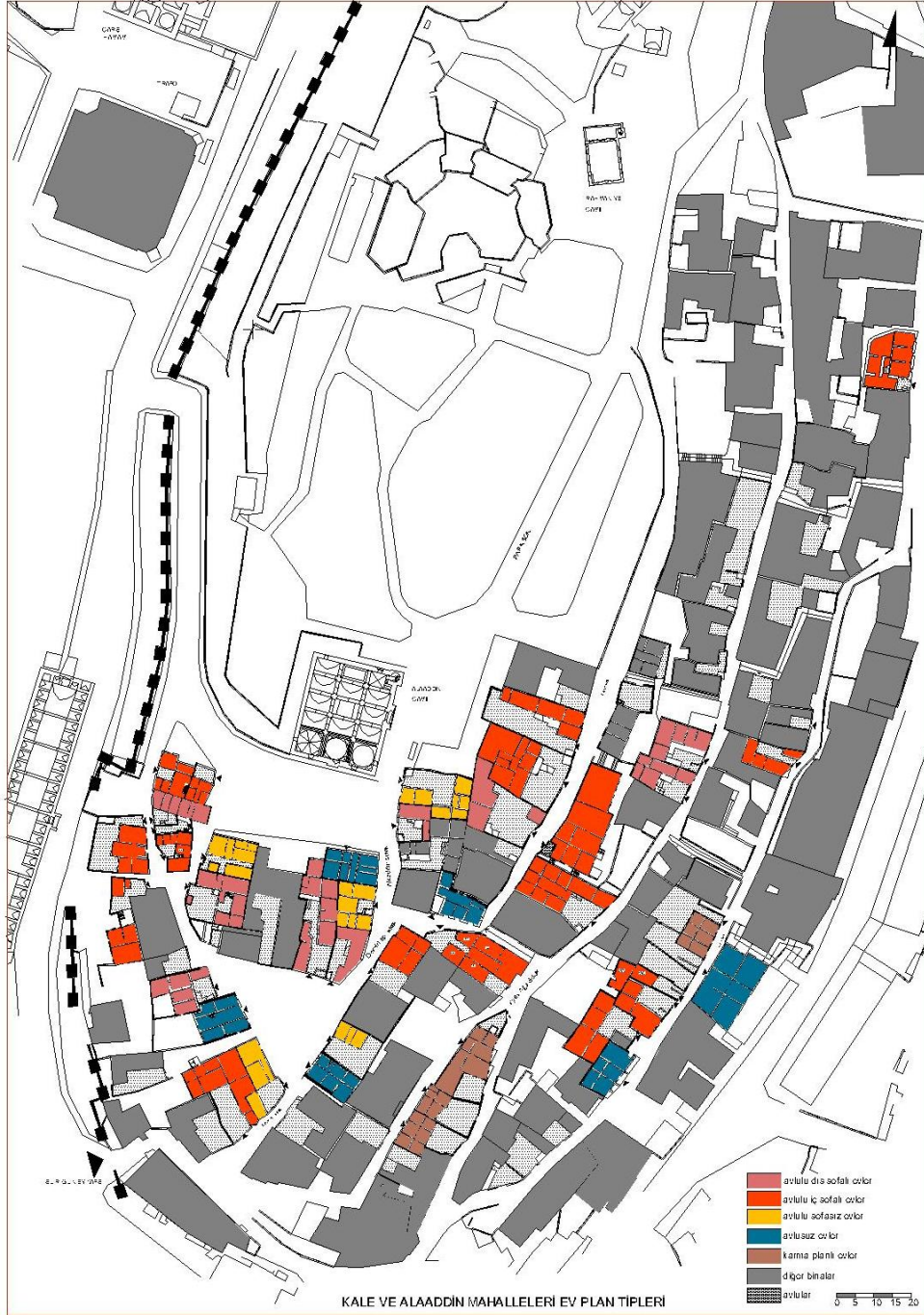
Bu kademelenme üst ölçekte sokaktan meydana doğru giderken, alt ölçekte de avlu ile kalmaz ve kapalı alan içinde de devam eder. Bu kademelenmeyi en tepeden aşağı doğru sayarsak, meydan – sokak – çıkmaz sokak – avlu – sofa – oda olmaktadır.

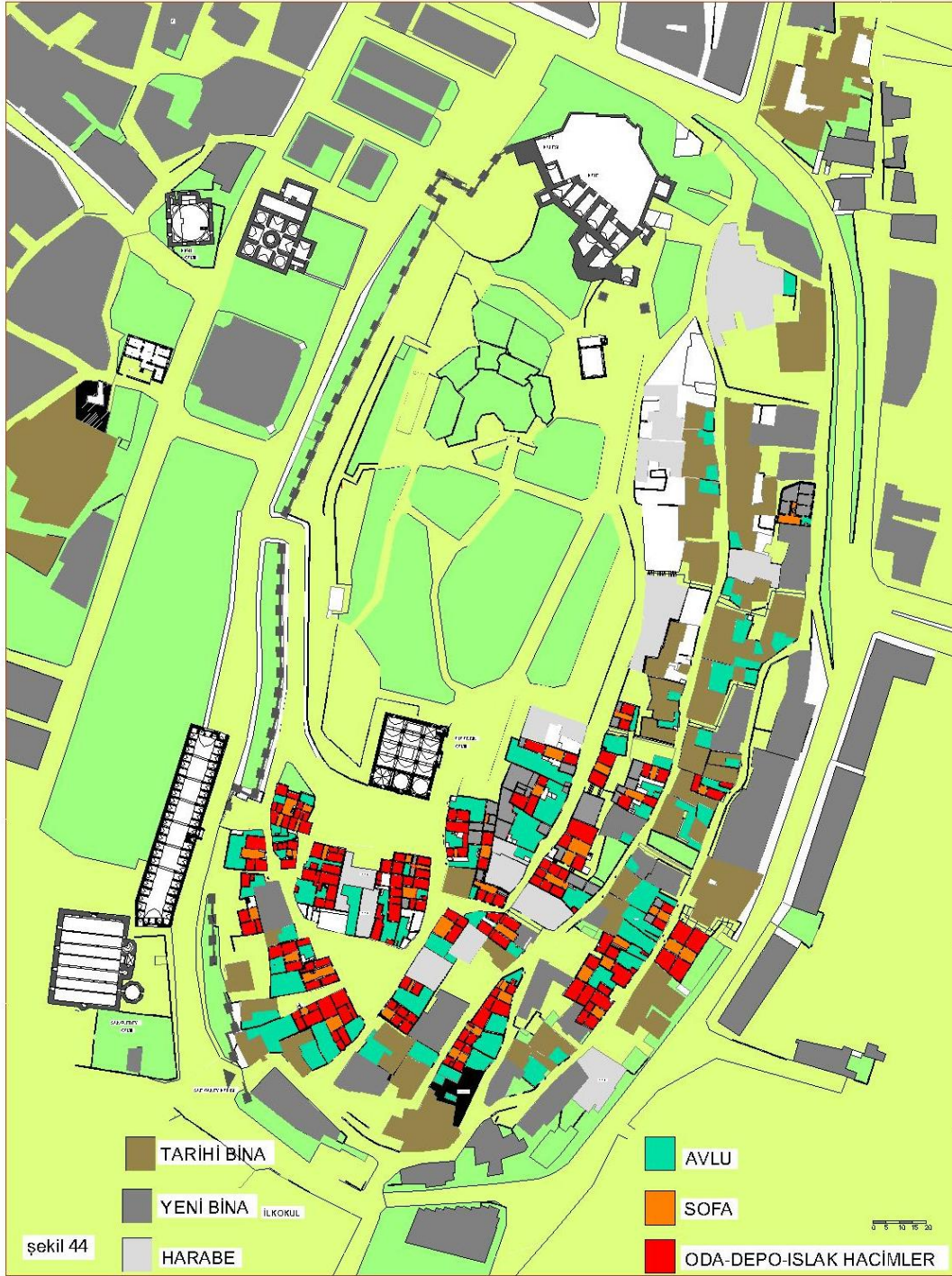
4.3. Kale ve Alaaddin Mahalleleri Yerleşim Bölgesinde Rölöveleri Alınan Geleneksel Niğde Evleri Örnekleri

Örnek alan seçilmiş olan Kale ve Alaaddin Mahallelerinde 34 evin rölövesi alınmıştır. Bu evlerden 8 tanesi “avlulu dış sofalı” plan tipine sahiptir, 12 tanesi “avlulu iç sofalı”, 7 tanesi de “avlulu sofasız” olmak üzere toplam 27 tanesi avlulu, 4 tanesi avlusuz, 3 tanesi de karma plan tipine sahiptir. Vaziyet planında (Şekil 45) rölövesi alınan evler numaralandırılarak bir sistematik oluşturulmuştur.

KALE VE ALAADDİN MAHALLELERİNDE RÖLÖVELERİ ALINAN EVLER			
Plan Tipleri		Adet	Ev No
Avlulu evler	Avlulu Dış Sofalı	8	2-3-7-11-21-25-33-34
	Avlulu İç Sofalı	12	1-4-5-6-10-13-20-24-26-27-28-32
	Avlulu Sofasız	5	9-12-15-16-17-19-22
Avlusuz		4	8-14-18-23
Karma		3	29-30-31

Şekil 44

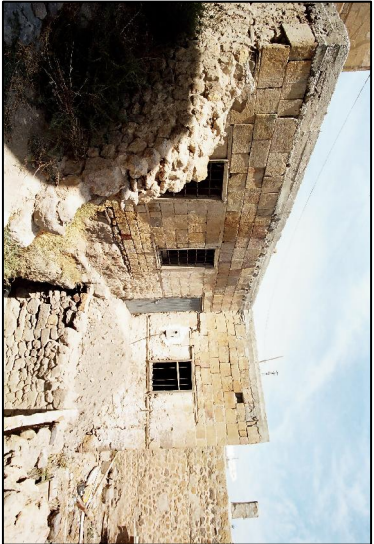
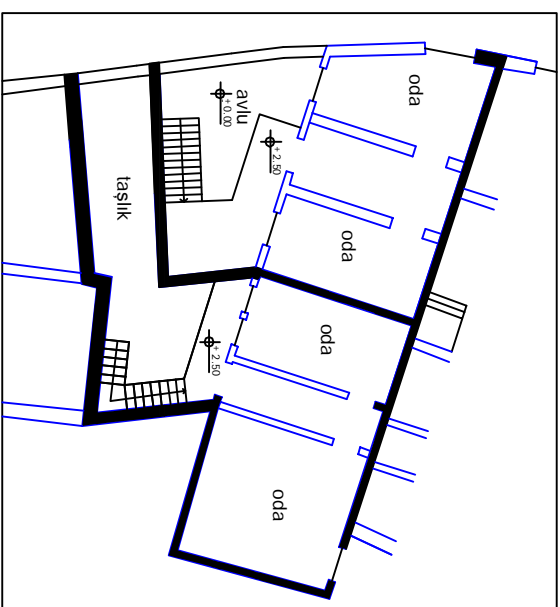
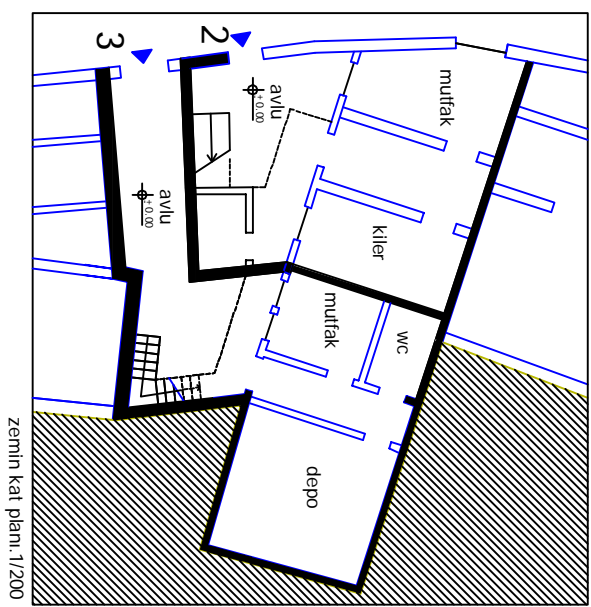

4.3.1. Avlulu Dış Sofalı Ev Örnekleri

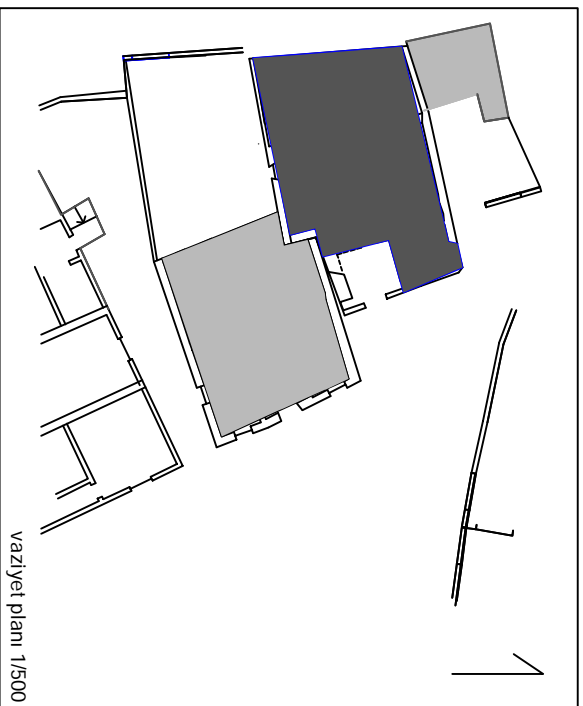

EV NO : 2-3

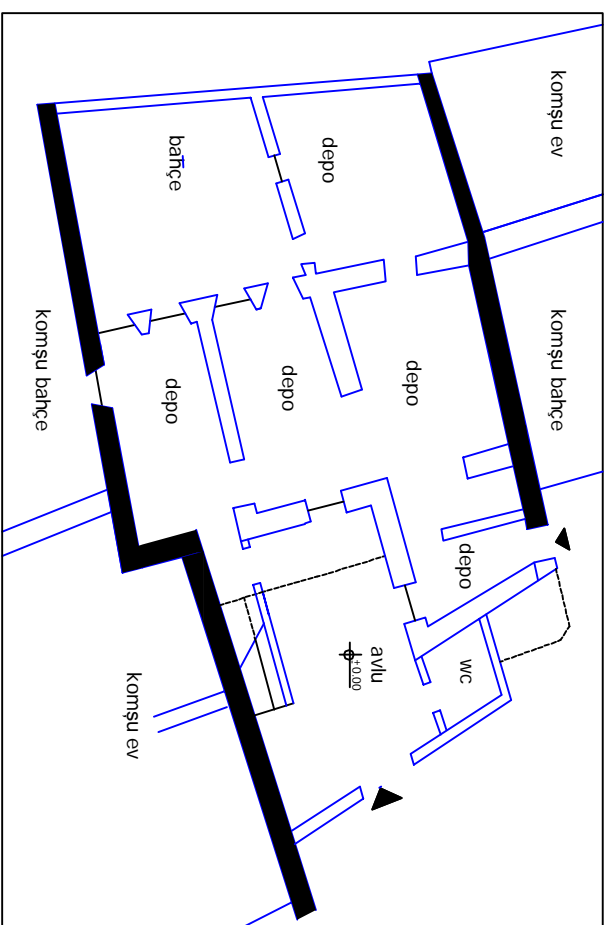
Hatiroğlu sokakta bulunan evler avlulu ve dış sofalı plan tipine sahiptir. İki katlı olan evlerin zemin katların da mutfak ve depo mekanları yer alır. Her iki ev planında da üst kata avuda bulunan taş merdivenler ile ulaşılır. Evlerin üst katlarında iki adet oda bulunmaktadır.

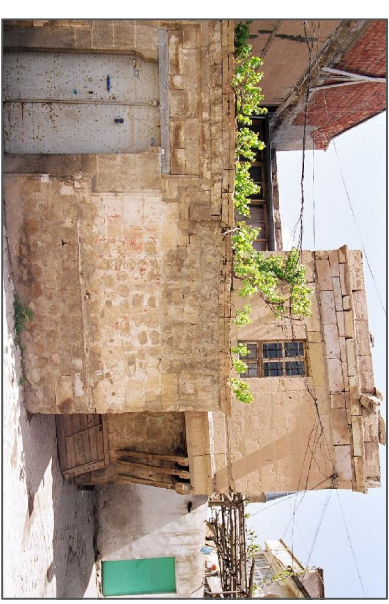
evin Hatiroğlu sokaktan görünüşü.

vaziyet planı 1/500

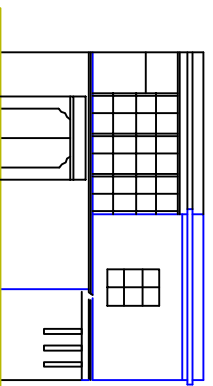
zemin kat planı 1/200

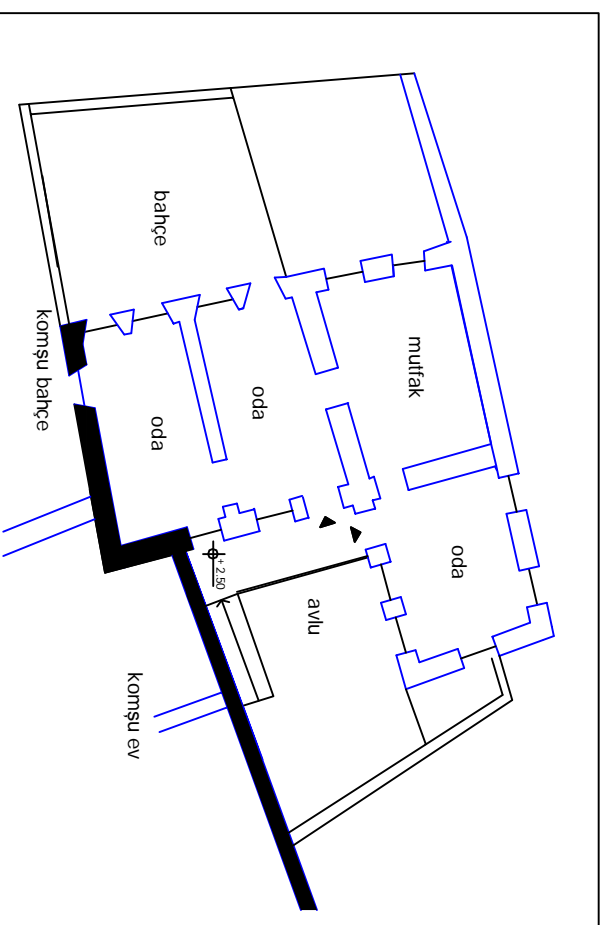
Evin meydanadan görünüşü (Foto:K.Ozbek)

EV NO: 7

7 nolu ev avlulu ve dış sofalıdır . İki katlı olan evde zemin katta tuvalet ,depo mekanları ve bir de arka bahçe yer almaktadır. Üst katta kişisine direkt sofadan girilen üç adet oda vardır. Orijinalinde açık olan sofanın avluya bakan tarafı sonradan ahşap doğrama ile kapatılmıştır.

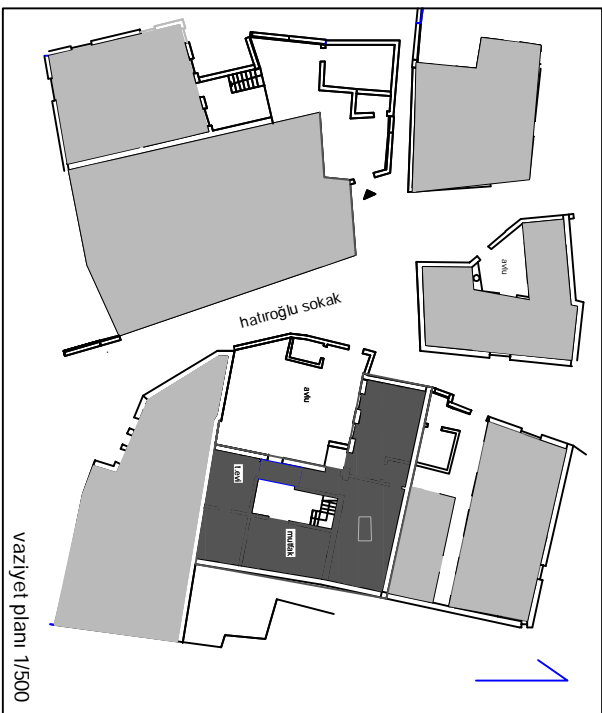
Giriş cephesi 1/200(K.Ozbek)

üst kat planları 1/200

Evin avlusundan görünümü(Foto:K.Ozbek)

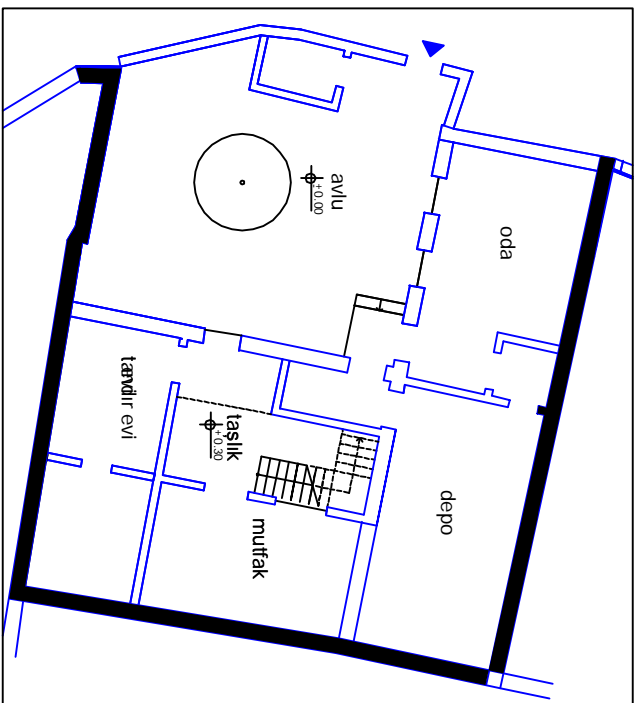
vaziyet planı 1/500

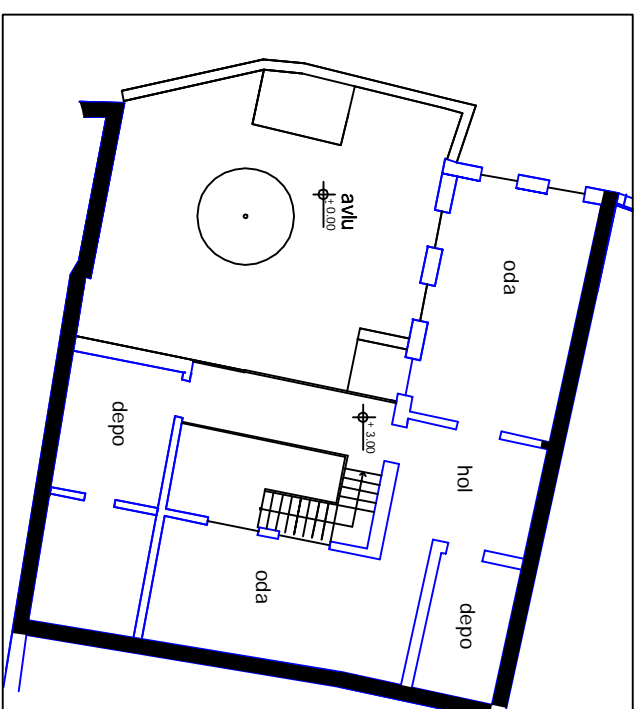
Evin Hatiroğlu sokak'tan görünümü

EV NO: 11

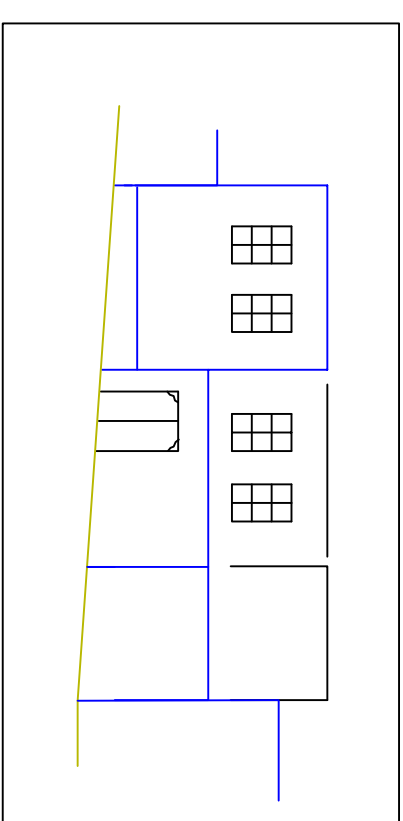
Hatiroğlu sokakta bulunan ev avlulu ve dış sofalı plan tipine sahiptir. Sokaktan girilen avluda tuvalet ve tarhi ağaç yer alır. Avlunun girişinde solda bir oda ve depo kısmının bulunduğu mekana geçilebilir. Üst kata ulaşan merdiven ise avlu kotundan 30 cm. yukarıda olan ve avludan kısmi olarak ayrılmış taşlıta yer almaktadır. Mutfak ve tandır evine de yine taşlıktan girilmektedir. Üst katta merdivenin sağından girilen bir hol ve ordan ulaşılan iki adet oda ile bir depo yer alır. Merdivenin solundan ise bir köprü ile ayrı beri depo mekanına geçilir. Üst kattaki odalardan biri avluya, diğeri ise hem avluya, hem de Hatiroğlu sokağa bakmaktadır.

zemin kat planı 1/200

üst kat planı 1/200

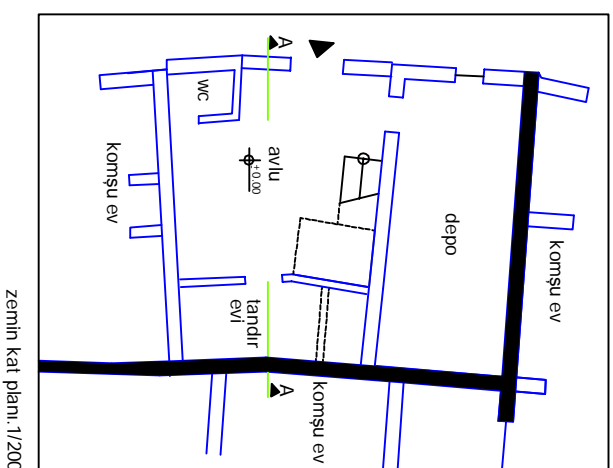
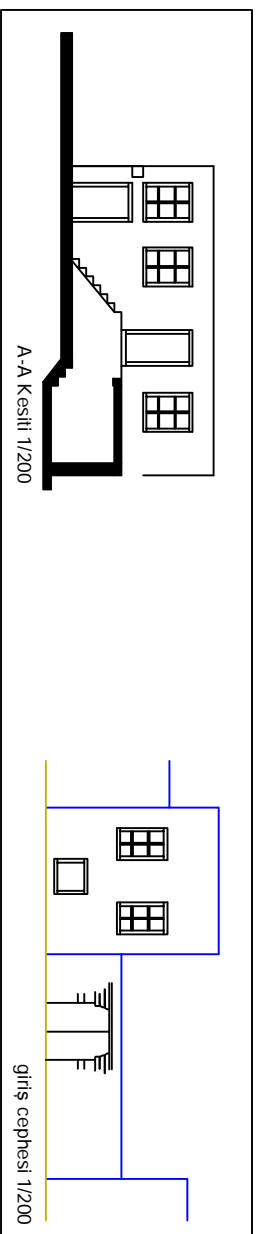
Giriş Cephesi 1/200

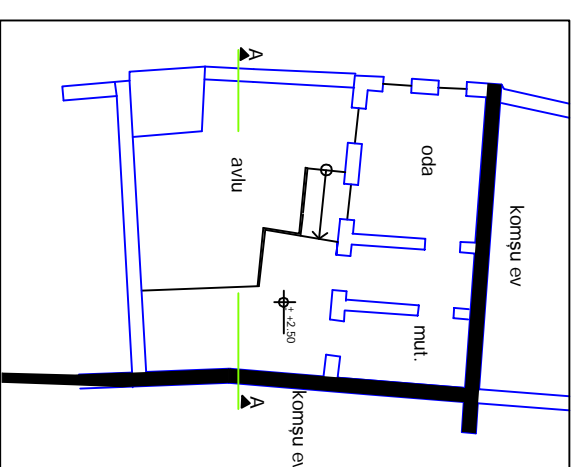
Evin giriş cephesi görünümü

EV NO: 21

Alaaddin sokakta bulunan ev avlulu ve dış sofalı plan tipine sahip olup iki katlıdır. Avlusunda tuvalet ve tandır evi gibi mekanları barındırmaktadır ve depoya avludan girilmektedir. Üst katın mekanlarına dağılımı sağlayan balkon avlu üzerinde bir galeri niteliğine sahiptir. Üst katın bulunan oda Alaaddin Cami meydanına cephe vermektedir.

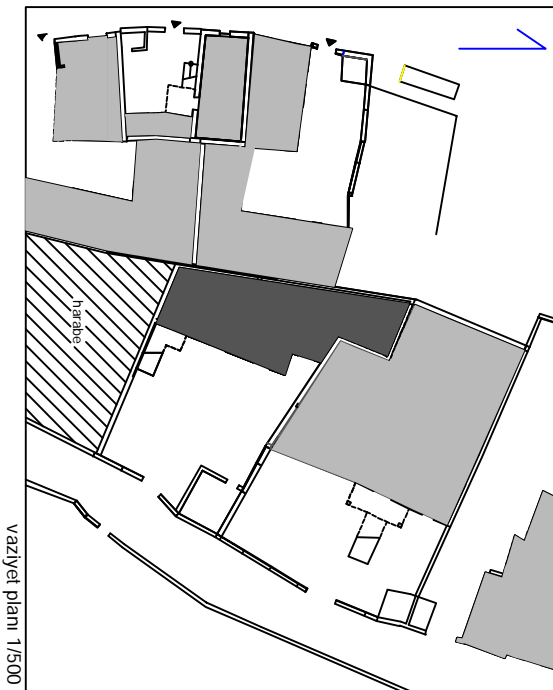

zemin kat planı 1/200

üst kat planları 1/200

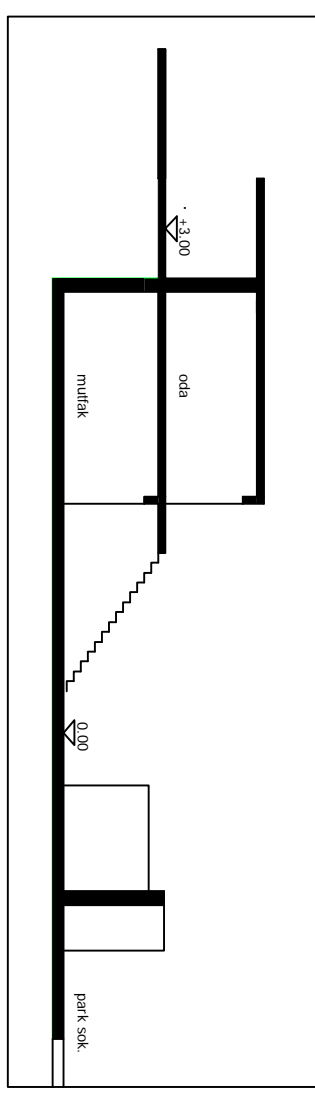

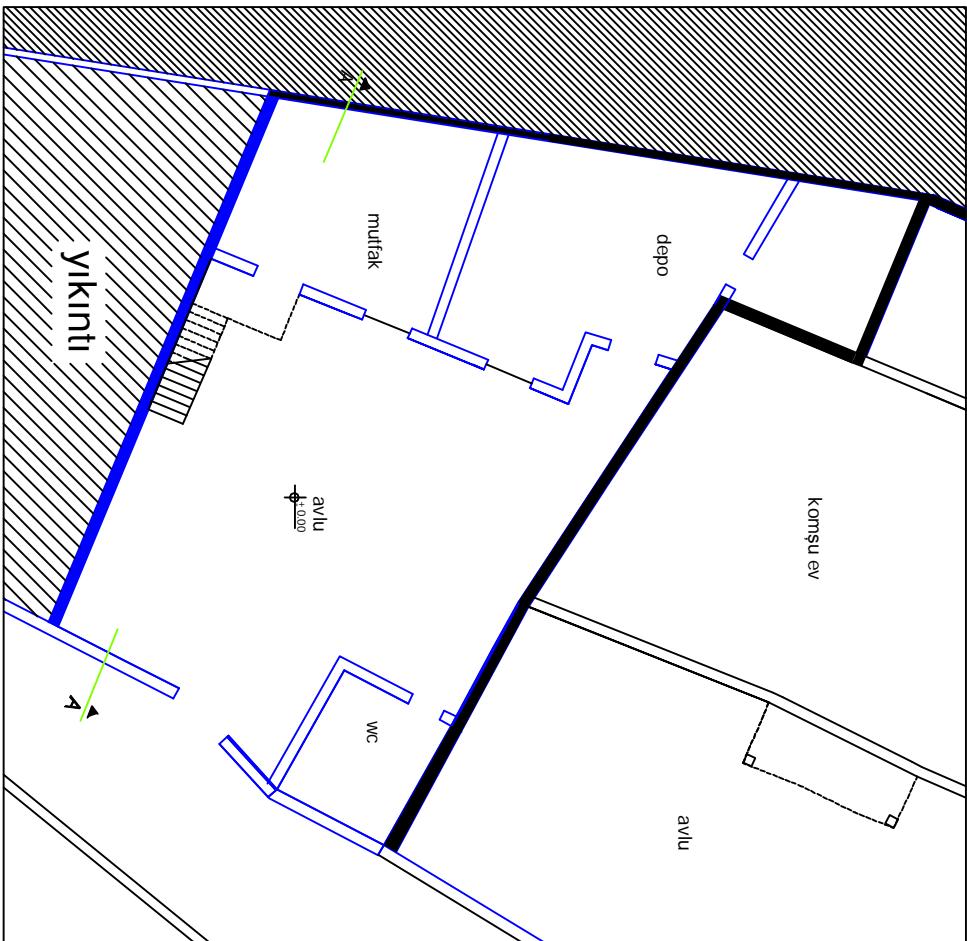
vaziyet planı 1/500

EV NO: 25

Park sokak'ta yer alan ev avlulu olup iki katlıdır.
Evin zemin katında: mutfak ve depo bulunmaktadır. tuvalet avludadır.
üst kata avluda yer alan merdivenle ulaşılır. üst katta iki adet oda bir banyo bulunmaktadır.

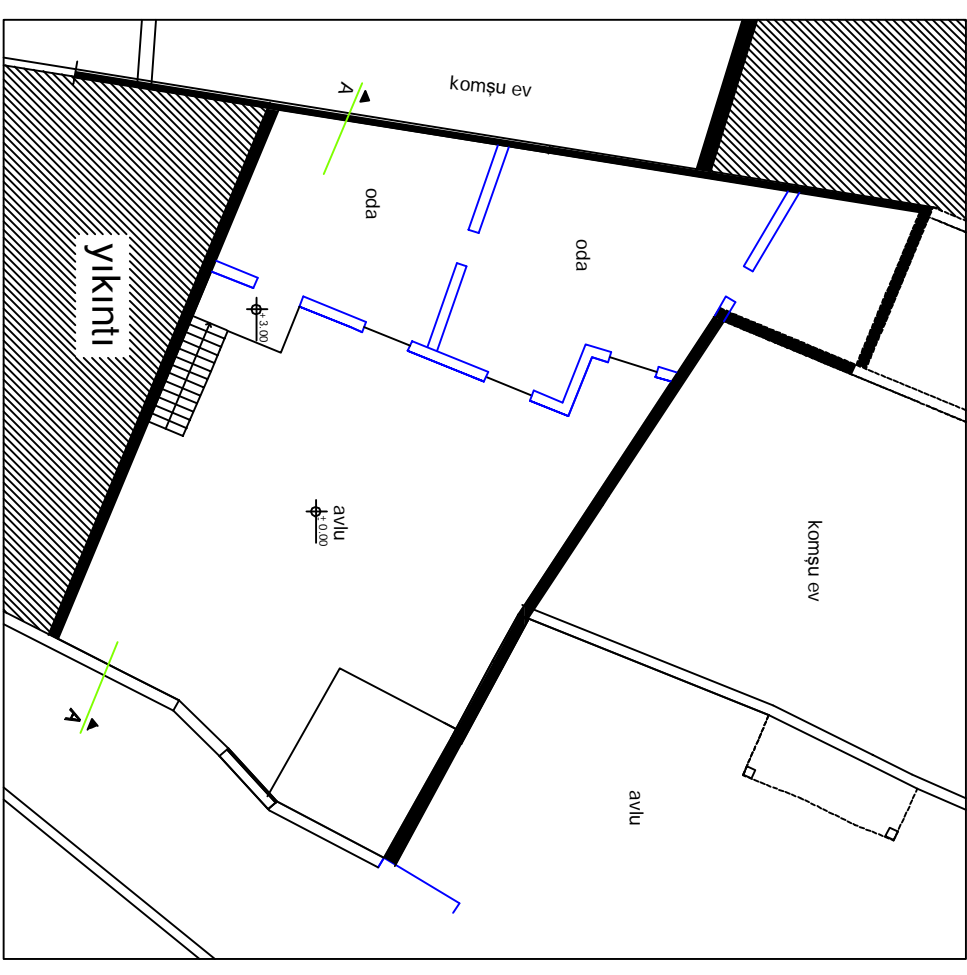

A-A Kesiti 1/200

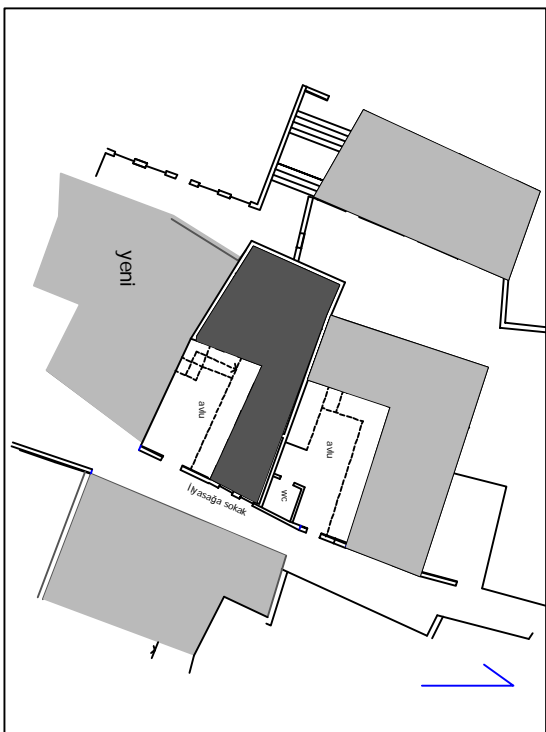

zemin kat planı 1/200

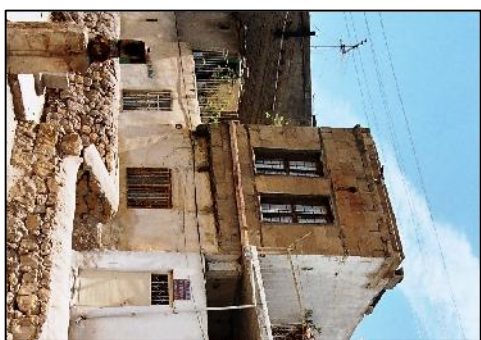
Röleveler ve Fotoğraf: Korcan Özбек

üst kat planı 1/200

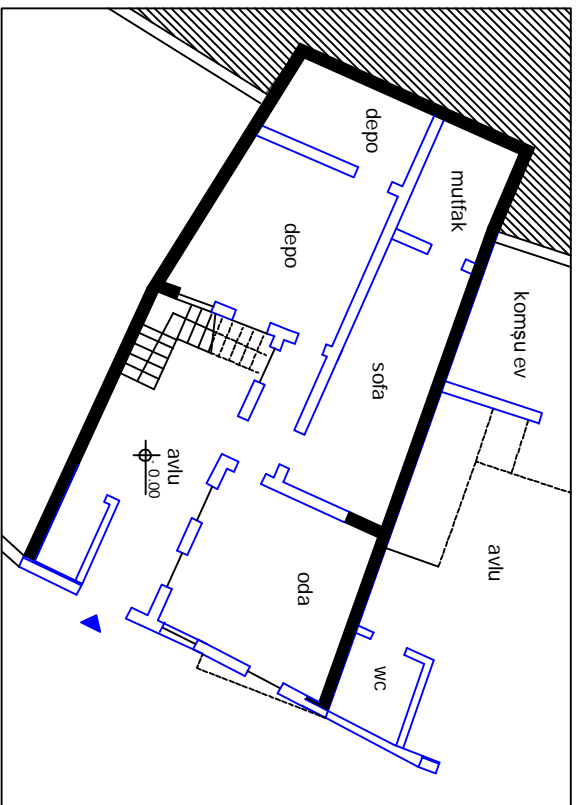
vaziyet planı 1/500

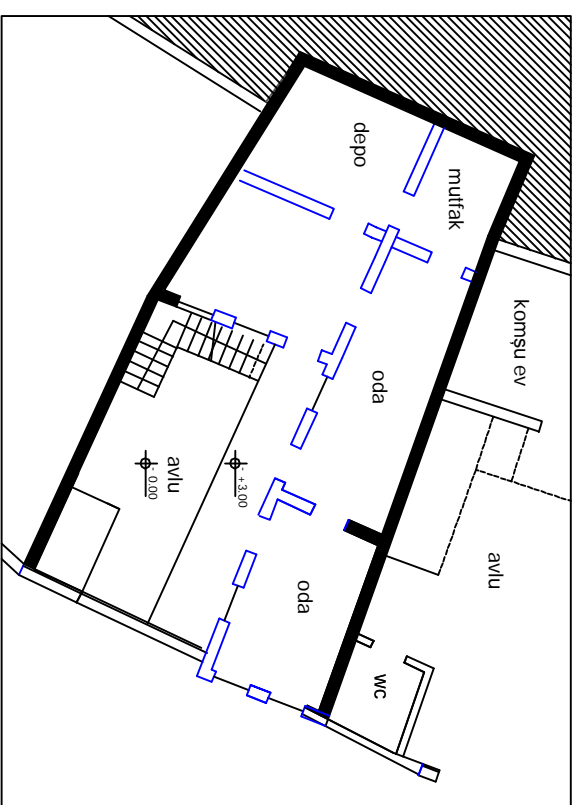
evin ön cephe görünümü

EV NO: 33

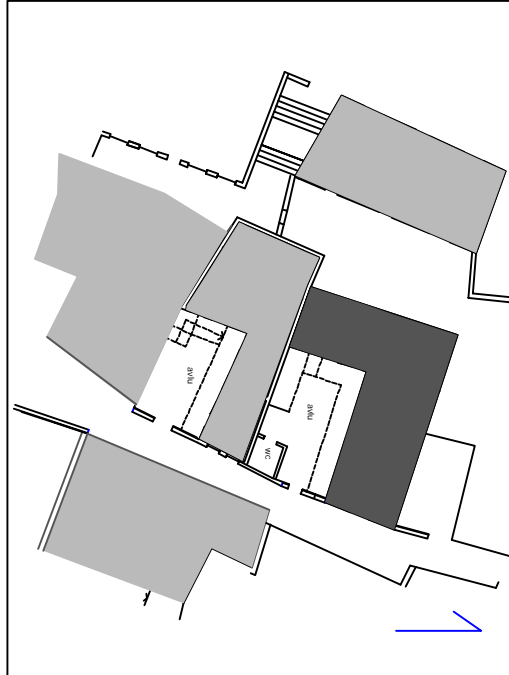
İlyasaga sokakta yer alan ev Avlulu ve Dış sofalı plan tipine sahiptir. Orjinal planında evin zemin katında, avludan sofaya, oradan da odalara dağılım olmaktadır. Aynı plan şeması çok fazla bozulmadan evin sokak tarafındaki odası avluyu daraltacak şekilde genişletilmiş ve evin girişinde bir hol ortaya çıkmıştır.

zemin kat planı 1/200

üst kat planı 1/200

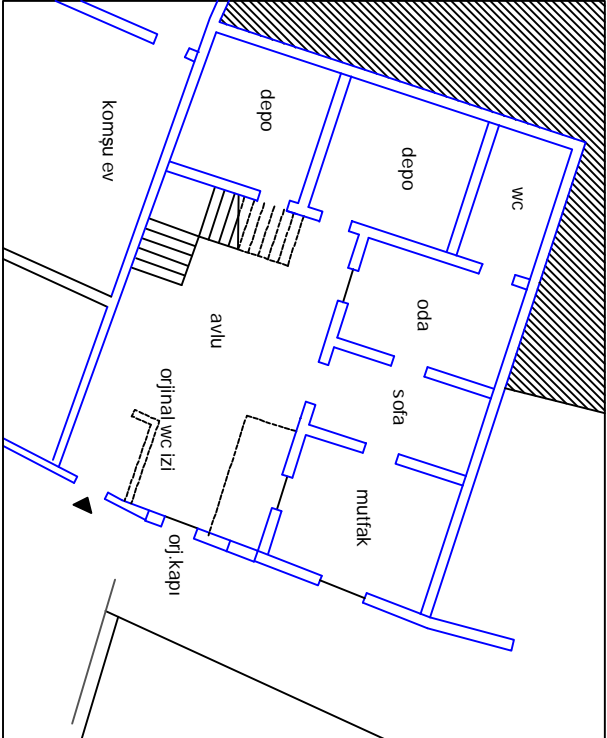
vaziyet planı 1/500

cephe görünümü

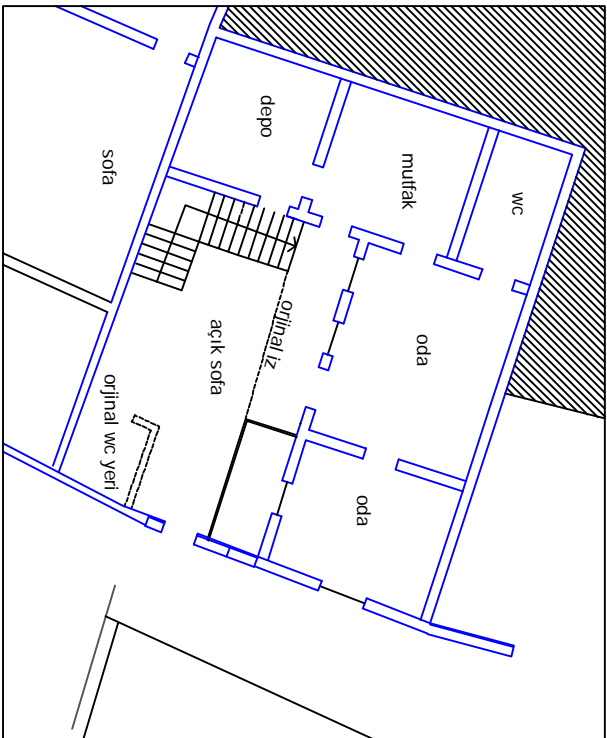
EV NO : 34

Ev iki katlı olup avlulu ve dış sofalı plan tipine sahiptir. Avluya girişte duvara bir kapının daha açıldığı öğrenilmiştir. Avluda bulunan tuvalet ve mutfak kaldırılmıştır. Zemin katta sofadan erişilen oda ve mutfakla birlikte depo mekanları ve sonraan yapılan wc bulunmaktadır. Avluda yer alan merdivenle çıkılan üst katta sofa,oda, mutfak,wc ve depo mekanları bulunmaktadır. Sofa ve odaların penceresi avluya bakmaktadır.

Roböveler ve Fotoğrafi:Korcan Özbek

zemin kat planı 1/200

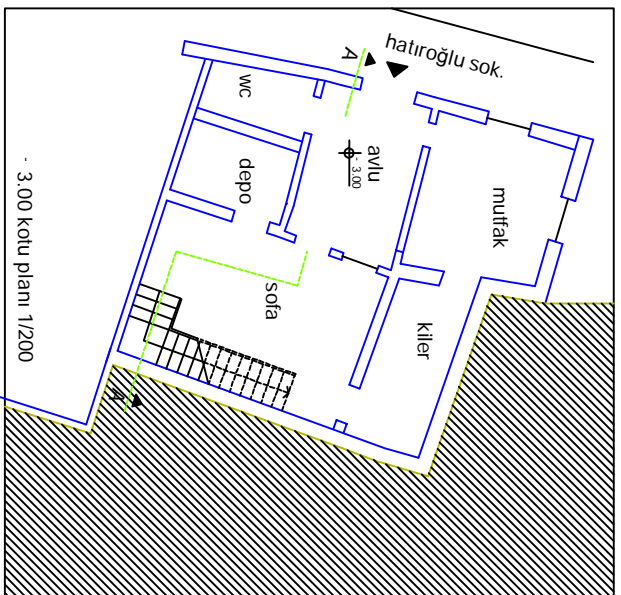

üst kat planı 1/200

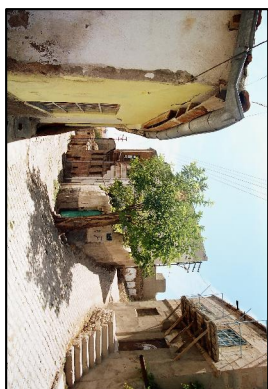
4.3.2. Avlulu İç Sofalı Ev Örnekleri

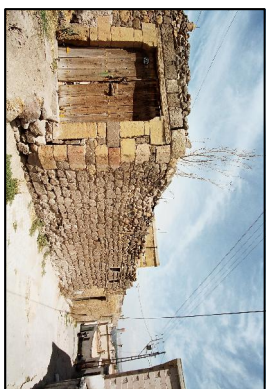
vaziyet planı 1/500

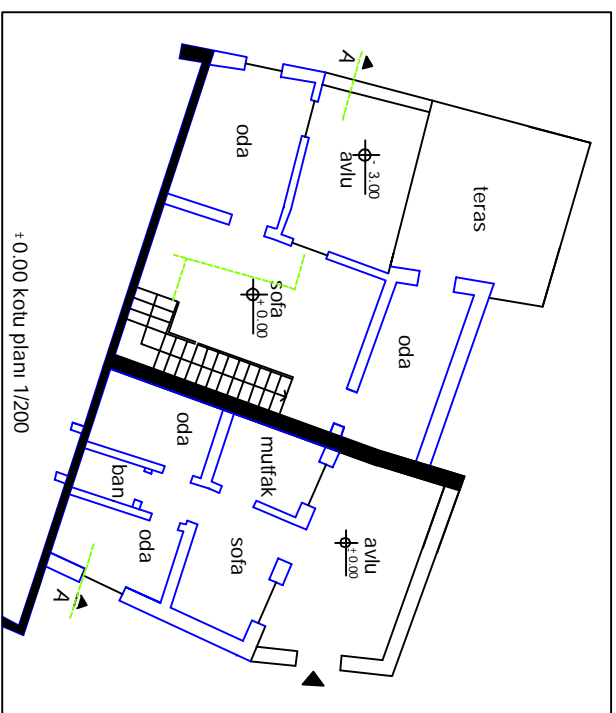
3.00 kotu planı 1/200

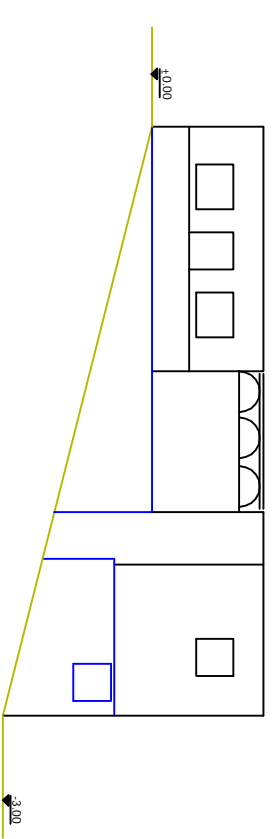
evin Hatiroğlu sokaktan görünüşü.

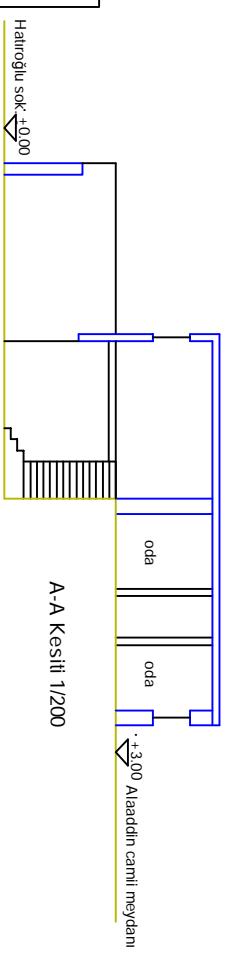
Evinin Kuzey'den görünüşü.

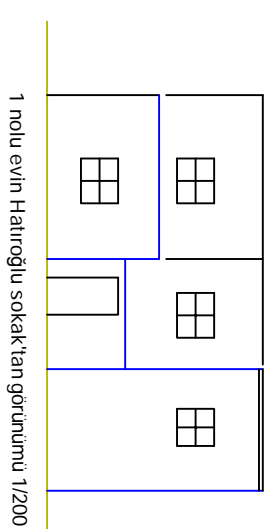
+0.00 kotu planı 1/200

13 ve 1 nolu evlerin görünüşleri 1/200

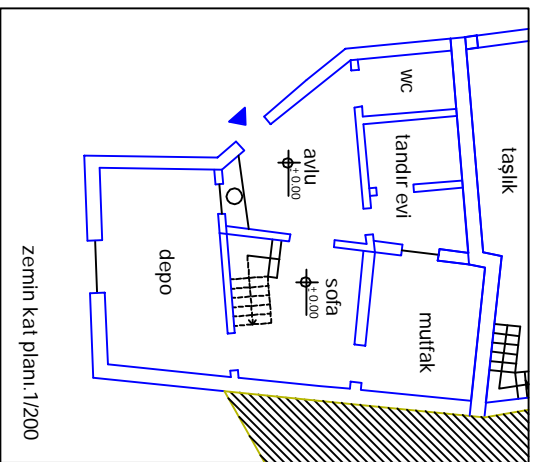
A-A Kesiti 1/200

1 nolu evin Hatiroğlu sokak'tan görünüşünü 1/200

vaziyet planı 1/500

zemin kat planı: 1/200

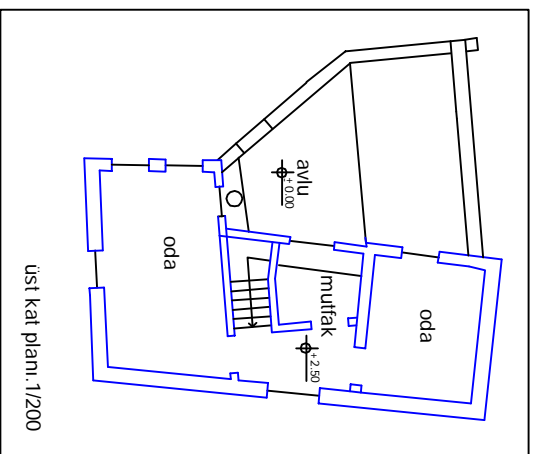
Röleveler ve Fotoğraflar: Korcan Özbek

EV NO: 4

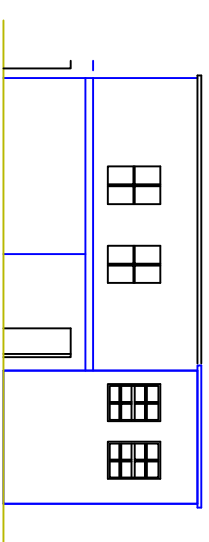
Hatiroğlu sokakta bulunan ev avlulu plan tipine sahiptir. Sokaktan girilen avluda: tuvalet ve depo mekanları, bir de lavabo yer alır. İki katlı olan evin zemin katında da sofa, sofanın iki yanında da mutfak ve depo bulunmaktadır. Üst kata sofadan yer alan taş bir merdivenle çıkılmaktadır. Üst katta ise sofadan girilen iki adet oda ve bir de tuvalet vardır.

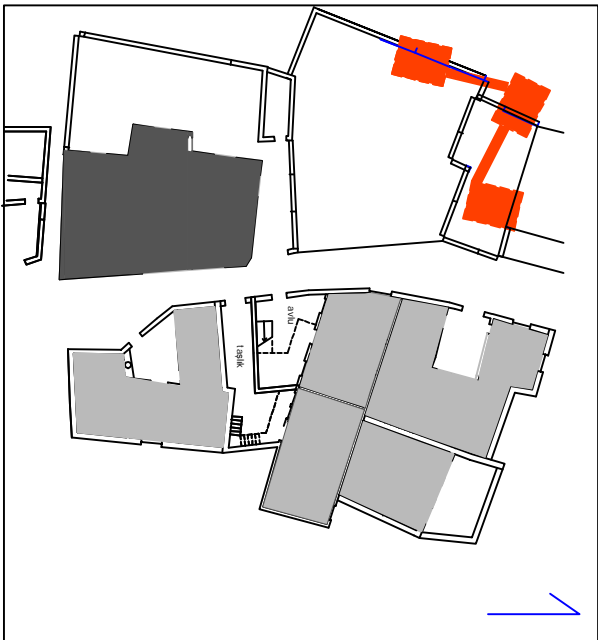
evin Hatiroğlu sokaktan görünüşü (Foto: K. Özbek)

üst kat planı: 1/200

Giriş Cephesi 1/200

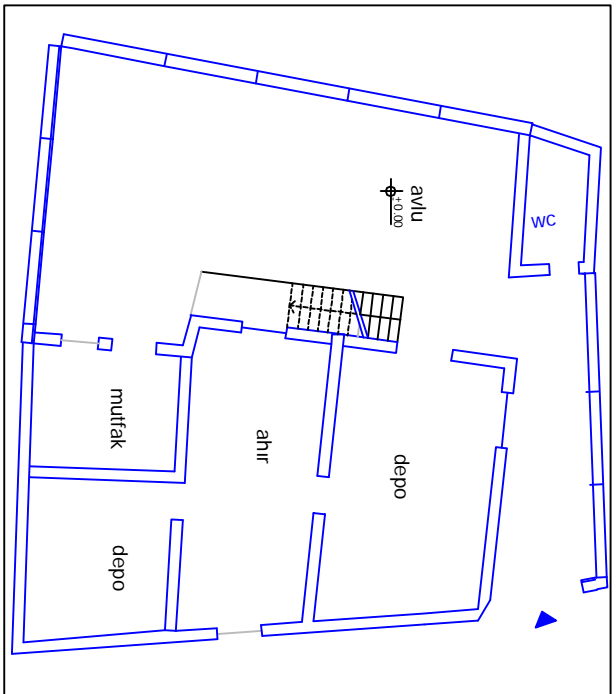
vaziyet planı 1/500

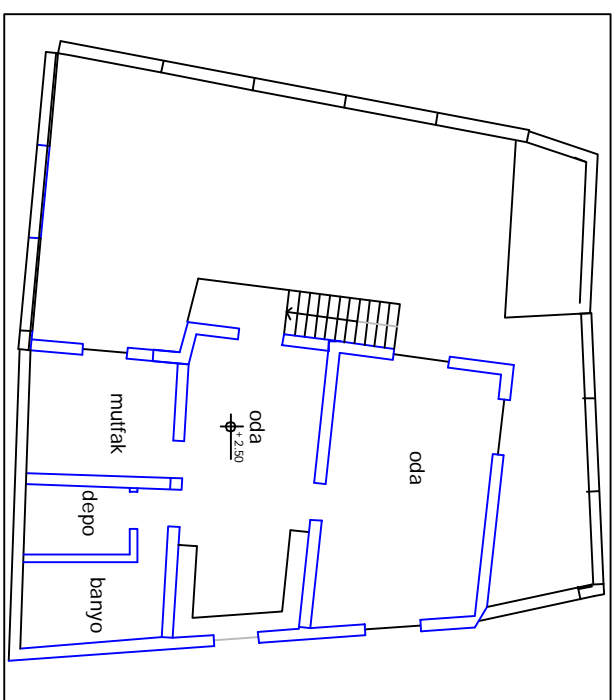
Evin Hatiroğlu sokaktan görünüşü.

EV NO: 5

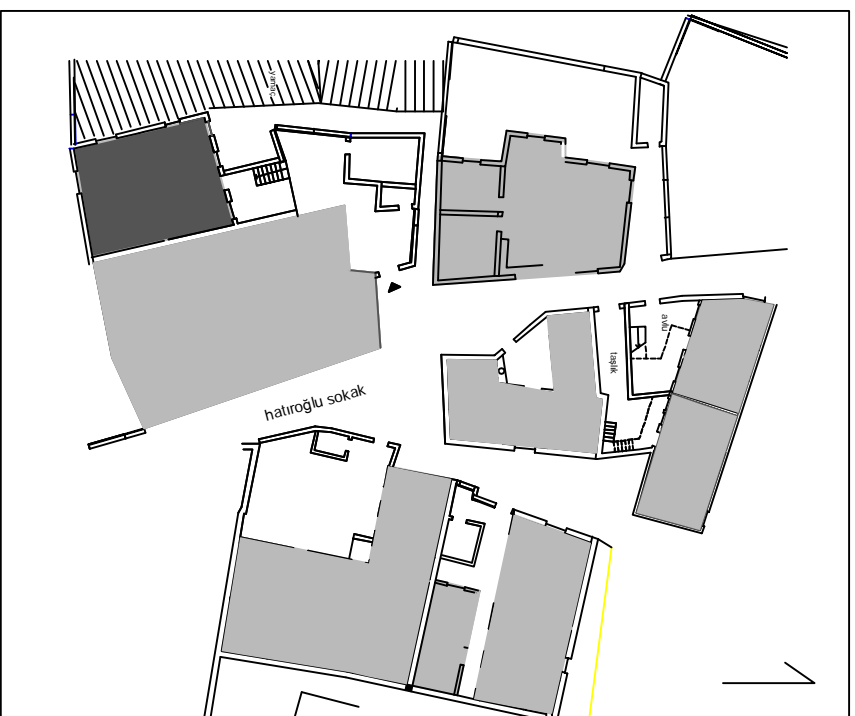
Hatiroğlu sokakta bulunan ev avlulu ve iç sofalı plan tipine sahiptir. İki katlı olan evin zemin katında ahır, depo ve mutfak birimleri bulunmaktadır. Bu mekanlar direk avluya açılmaktadır. Evin üst katında ise sofa, oda, mutfak ve banyo yer almaktadır.

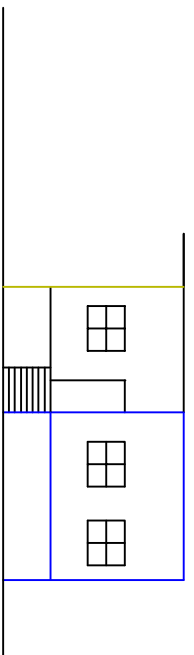
zemin kat planı 1/200

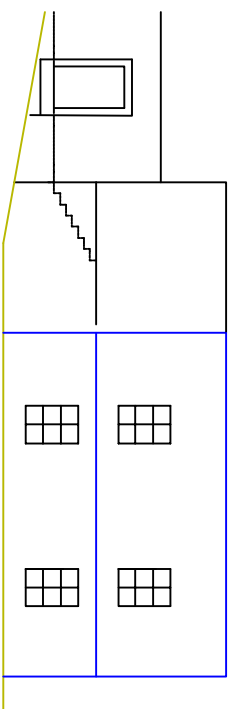
Evin Hatiroğlu sokaktan görünüşü 1/200

vaziyet planı 1/500

Kuzey cephesi 1/200 (K. Özbek)

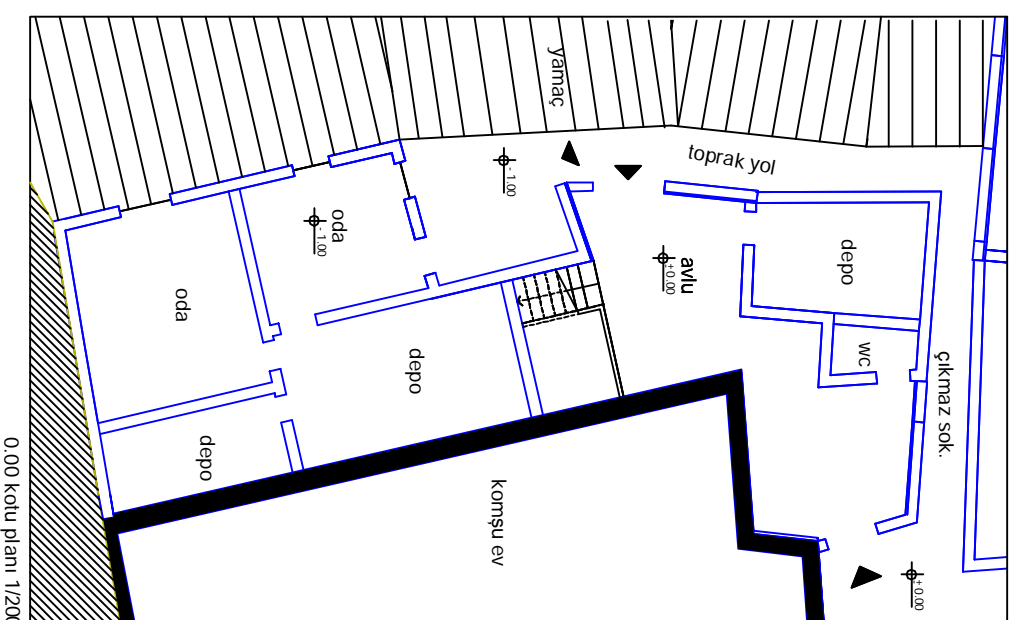

Batı cephesi 1/200

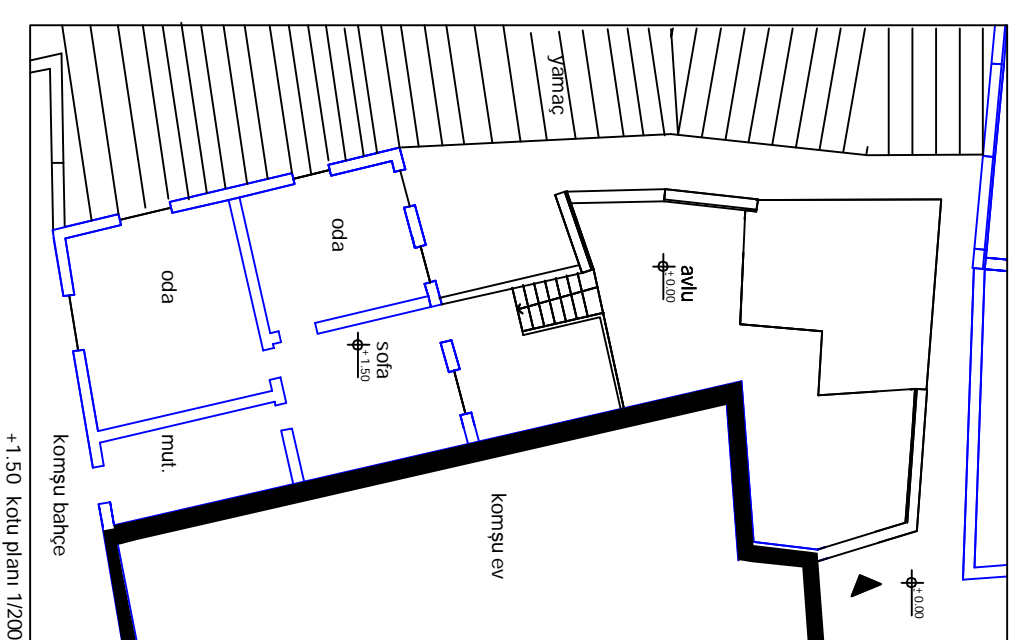
Röleveler ve Fotoğraflar: Korcan Özбек

EV NO: 6

Hatiroğlu sokakta bulunan ev avlulu ve iç sofalı plan tipine sahiptir. Evin zemin katı avludan 1.5mt. yükseltilerek ve eğiminde yararlanarak bir bodrum kat kazanılmıştır.

0.00 kotu planı 1/200

+1.50 kotu planı 1/200

vaziyet planı 1/500(K.Özbek)

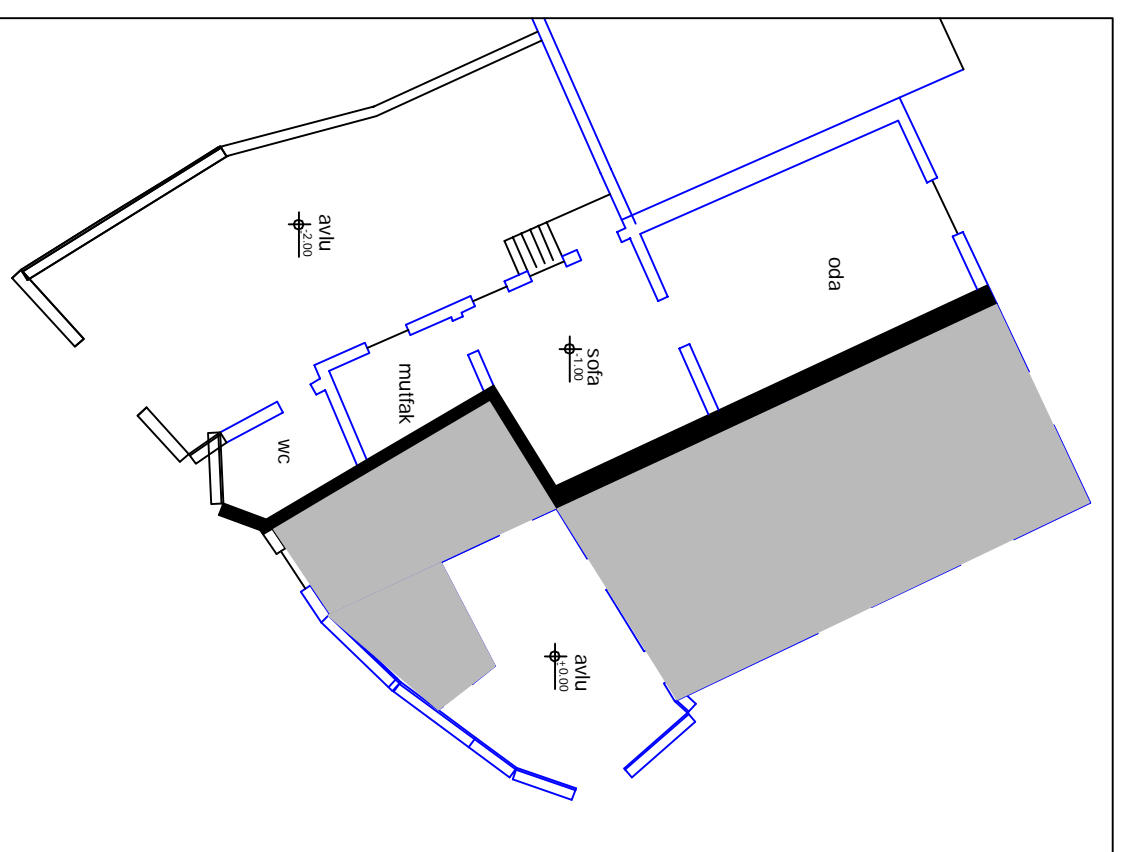

Evin meydana görünüşü

Röleveller ve Fotoğrafları: Korcan Özbek

EV NO: 10

Demirkapı Sokakta bulunan ev tek katlıdır.
10 numaralı ev avlulu ve iç sofalıdır. Tuvaleti avludadır ve sofadan odaya ve mutfığa geçiş sağlanmaktadır.

zemin kat planı1/200

vaziyet planı 1/500

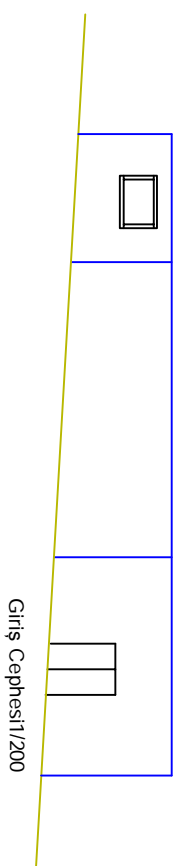

mutfak bölümü cephe görünümü

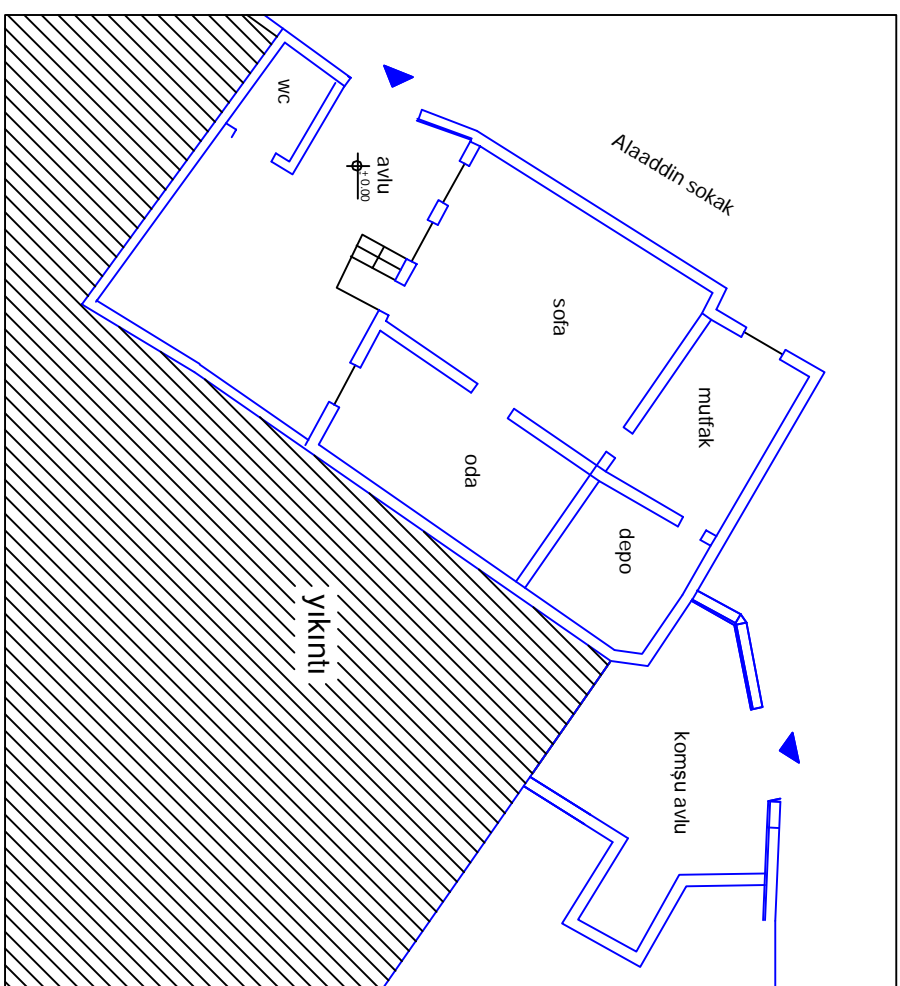
Röleveler ve Fotoğraflar: Korcan Özbeç

EV NO : 20

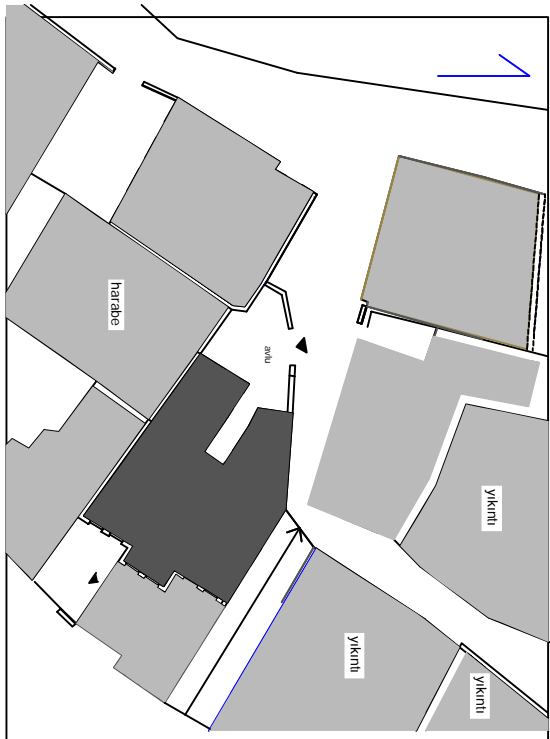
Alaaddin Sokakta bulunan ev avlulu ve iç sofalı olup tek kattan mevcuttur. sokaktan girilen avlu mekânında tuvalet bulunmaktadır. Avludan uç basamakla çıkılan merdivenle sofaya geçilmektedir. Odaya, mutfaka dağılım bu sofa üzerinden yapılmaktadır. Alaaddin Sokağına açılan tek pencere mutfak penceresidir.

Giriş Cephesi 1/200

zemin kat planı 1/200

Evin Park Sokak'tan görünüşü

EV NO: 24

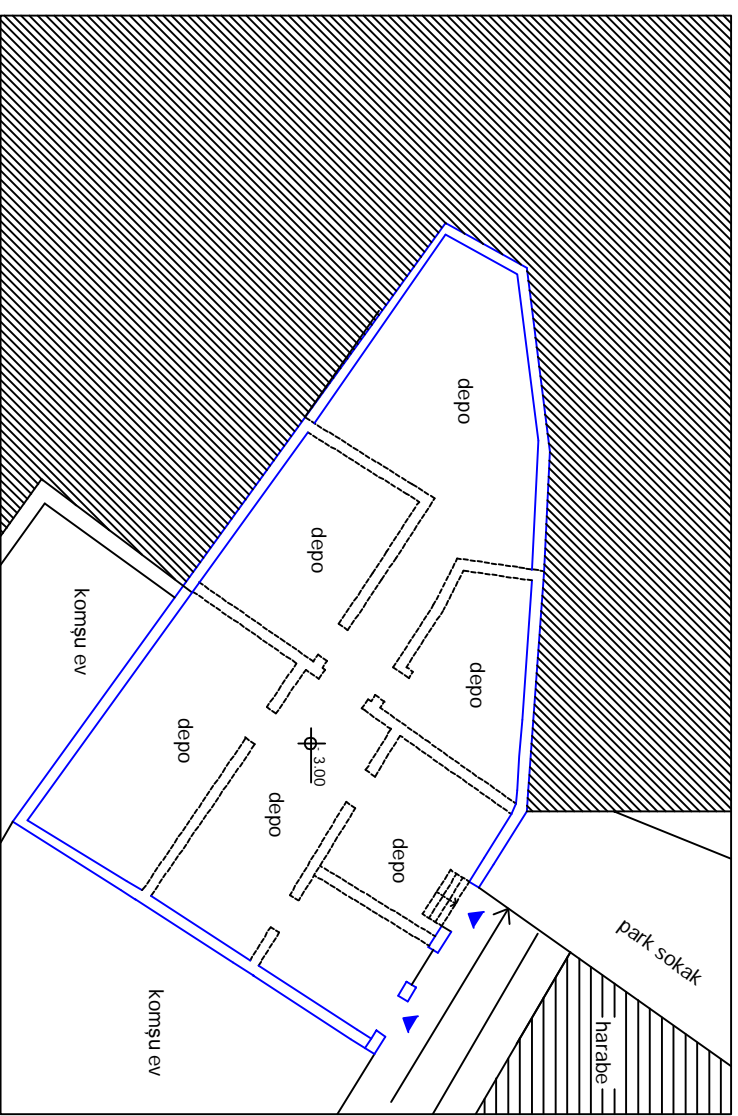
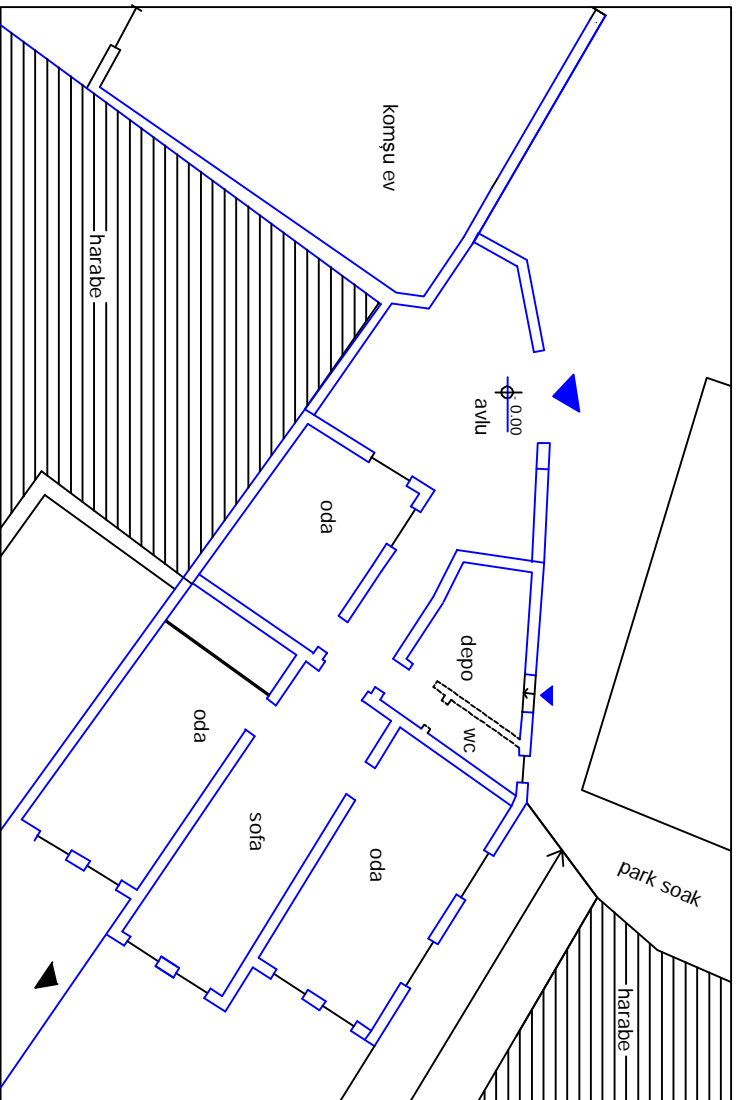
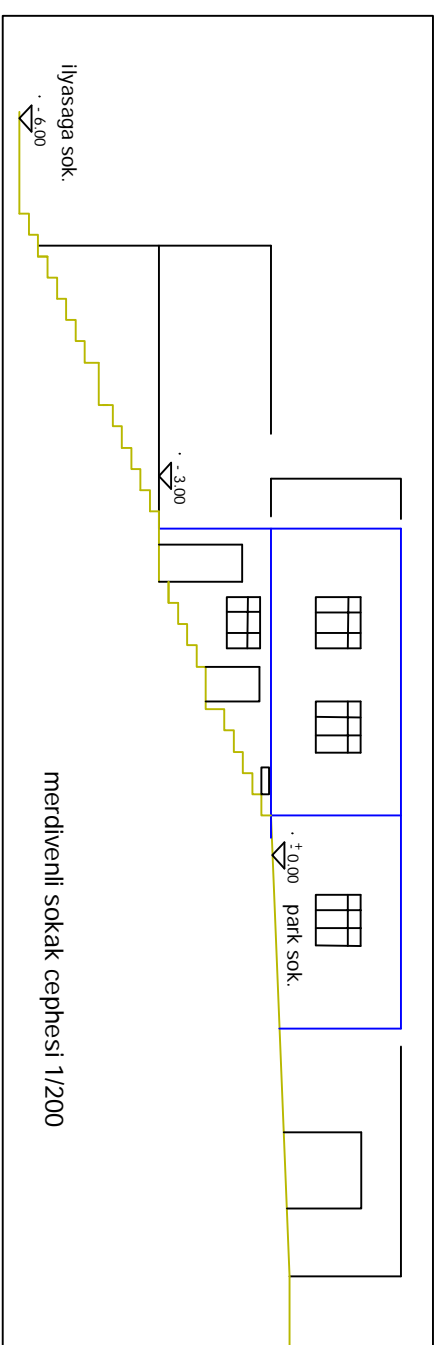
Ev, Park sokak, İlyasaga sokak ve Park sokağı birbirine bağlayan merdivenli yol ve meydana gelen sokakın düğüm noktasında yer almaktadır. Ev avlulu ve iç sofalı plan tipine sahip olup iki katlıdır.

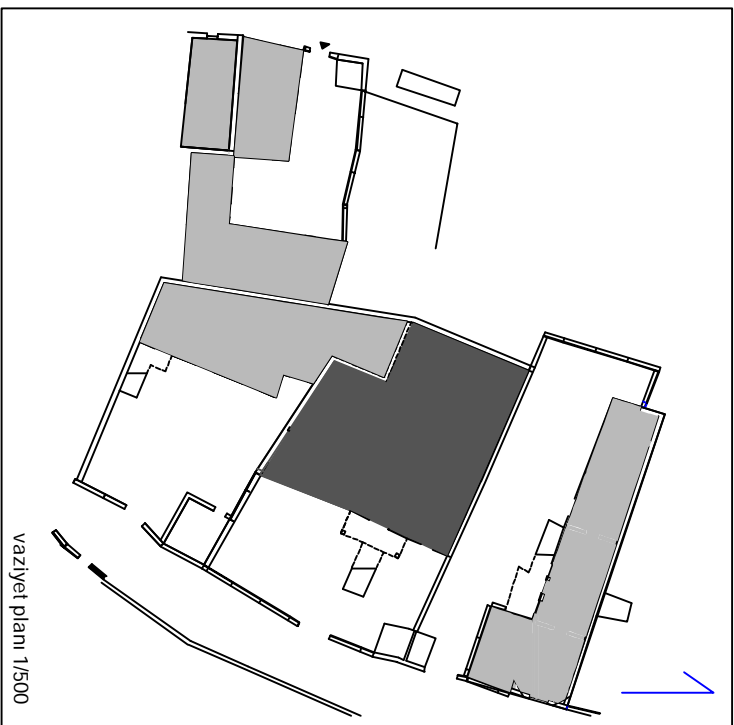
Evin ana yaşama mekânı zemin kat olup, buraya Alaaddin sokak kotundan girilmektedir. Sokaktan önce avluya girilir. Avlunun içinde bağımsız bir oda ile, tuvalet ve deponun yer aldığı diğer bir kapalı mekân bulunmaktadır. Bu mekânın ayrıca sokaktan girişi vardır. Bu mekân için girilemediği için evin kiracısının anlatımına göre rölovenin içine yerleştirilmiştir.

Evin planı merkezi iç sofa etrafında iki oda şeklinde olup, sofa kısmı cumba ile cephede vurgulanmıştır.

Evin Bodrum katına ise, merdivenli sokaktan girilir. Burası tamamen depo olarak kullanılmaktadır. Yine aynı sokağa pencereler açılarak içeri doğal ışık alınması düşünülmüştür.

Bodrum kat Rölovesi içeri girilemediğinden dolayı zemin kat planı ve evin cephesinden gelen izlerden yola çıkılarak oluşturulmuştur.

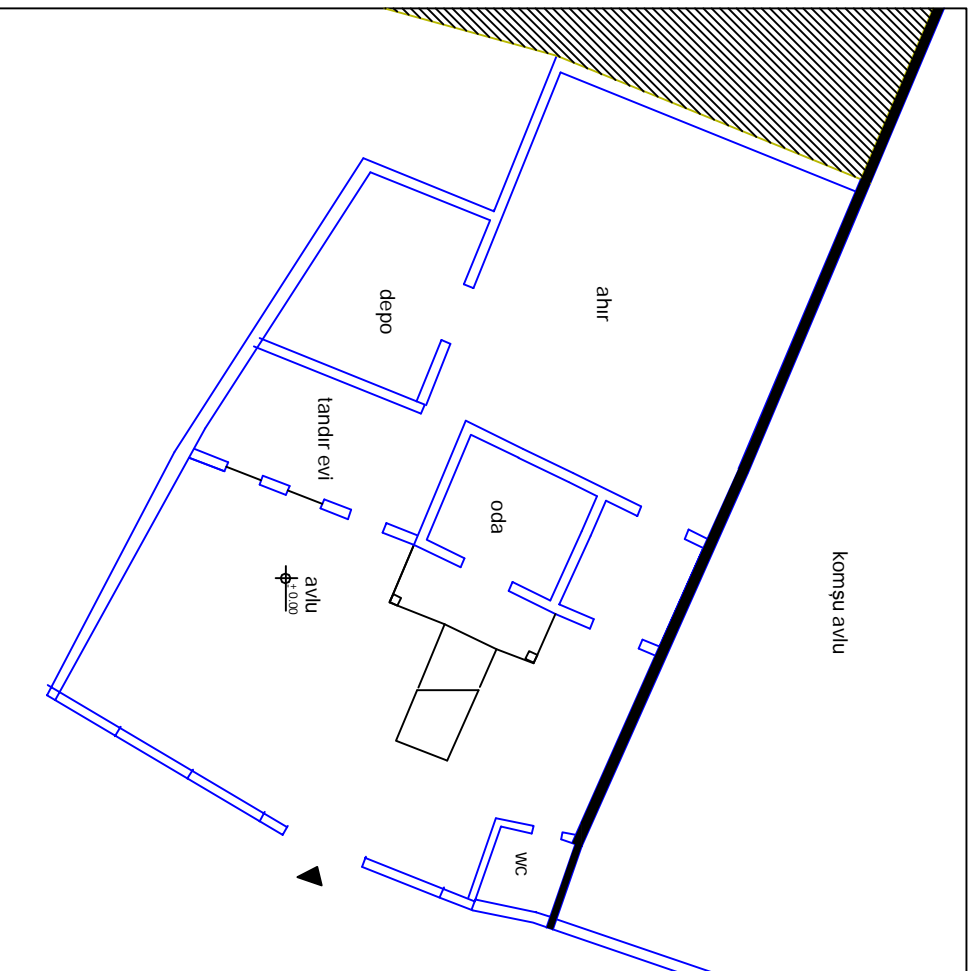
vaziyet planı 1/500

Evin avlu duvan ve girişi

EV NO: 26

Park sokak ta bulunan ev avlulu ve iç sofalı plan tipine sahiptir ve iki katlıdır. Tuvalet mekanı avlu içinde yer almaktadır ve depo, ahır gibi servis mekanları bu katla bulunmaktadır. Avlunun ortasında bulunan merdivenle +3.00 kotundaki balkona ulaşımaktadır. Sofaya erişim bu balkon üzerinden yapılmaktadır. Sofadan da tüm odalara dağılmaktadır. Odaların pencereleri avluya bakmaktadır.

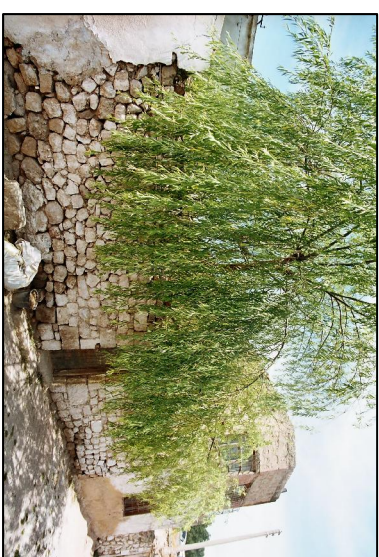
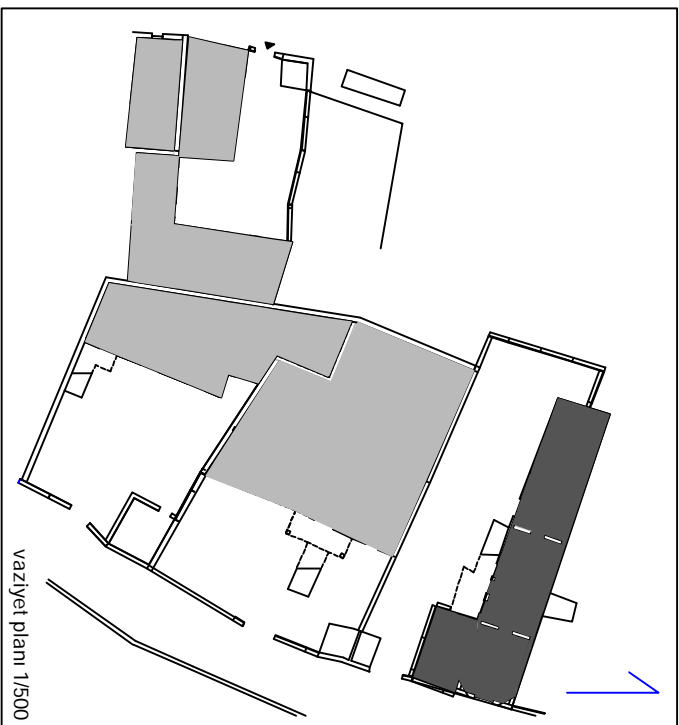

Röleveller ve Fotoğraflar: Korcan Ozbek

zemin kat planı 1/200

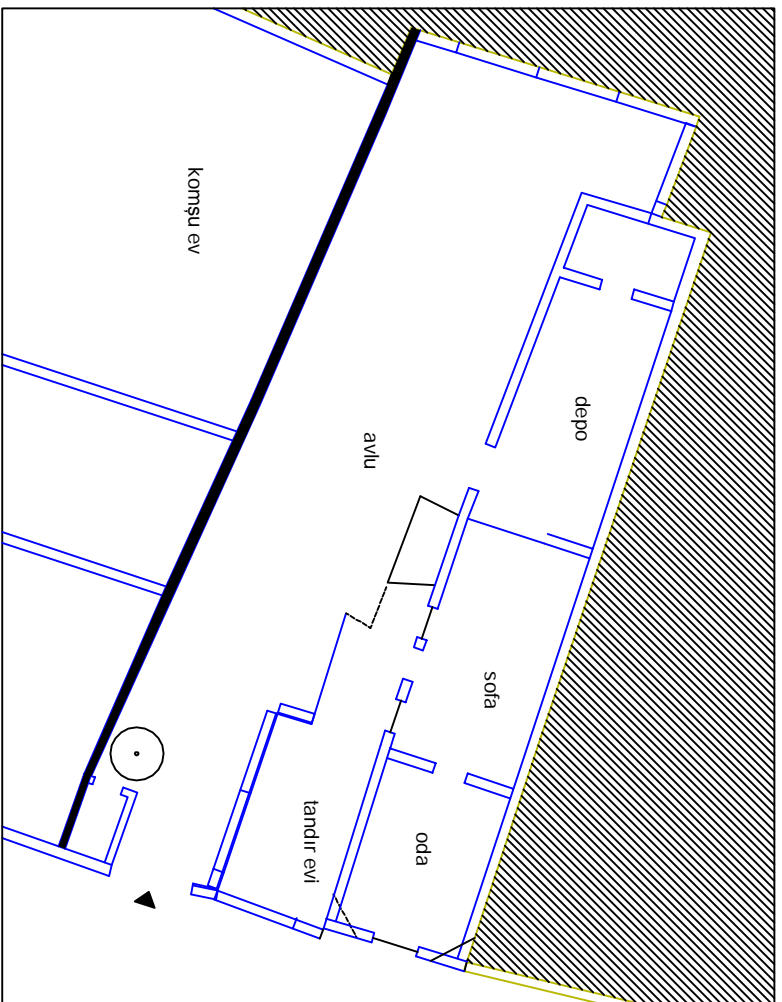

üst kat planları 1/200

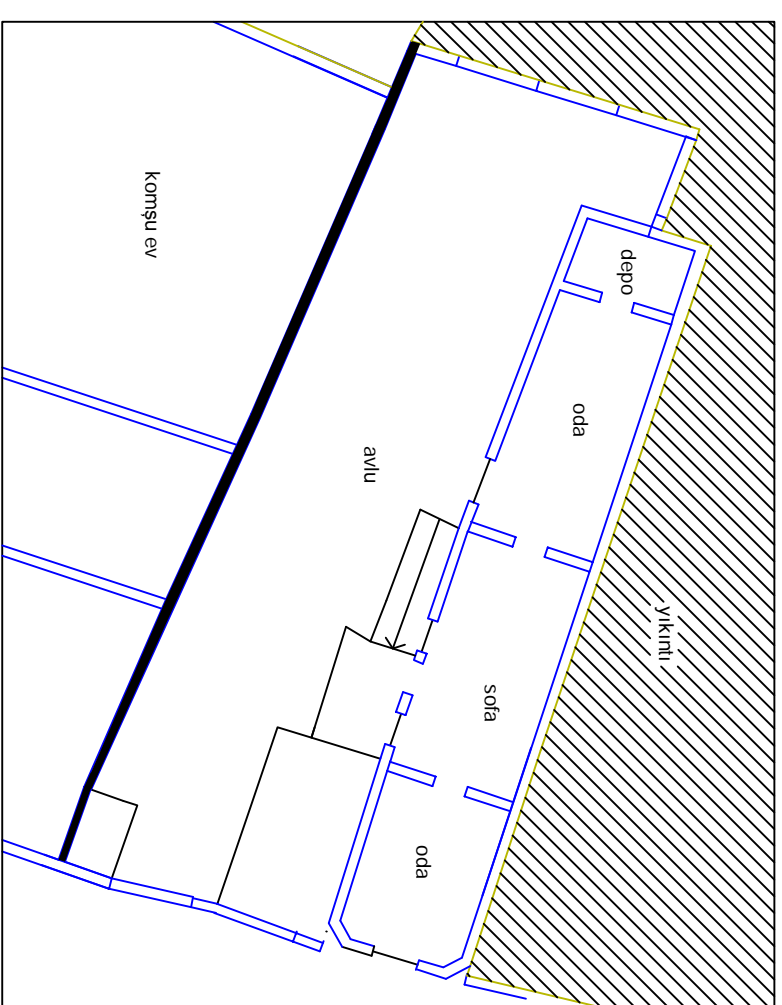

EV NO: 27

Park Sokakta bulunan ev avlulu iç sofalı ve iki katlıdır. Dar uzun parsel yapısından dolayı avlu evin uzunluğu boyunca yer almaktadır ve tandir evi, tuvalet gibi mekanlar yine avludadır. Zemin katta bulunan sofadan diğer iki odaya geçilir. Üst kata avludaki merdiven aracılığıyla ulaşımaktadır ve üst kat planı, zemin katın devamı şeklindedir. Üst katta, sokağa bakan cephede, duvarlar köşeli olarak dönülerek cepheye hareket verilmiştir.

zemin kat planı. 1/200

üst kat planları 1/200

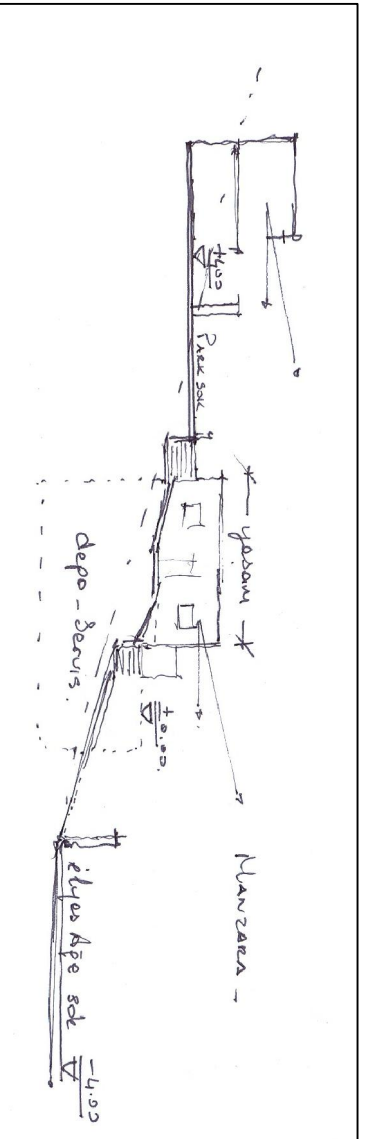
vaziyet planı 1/500

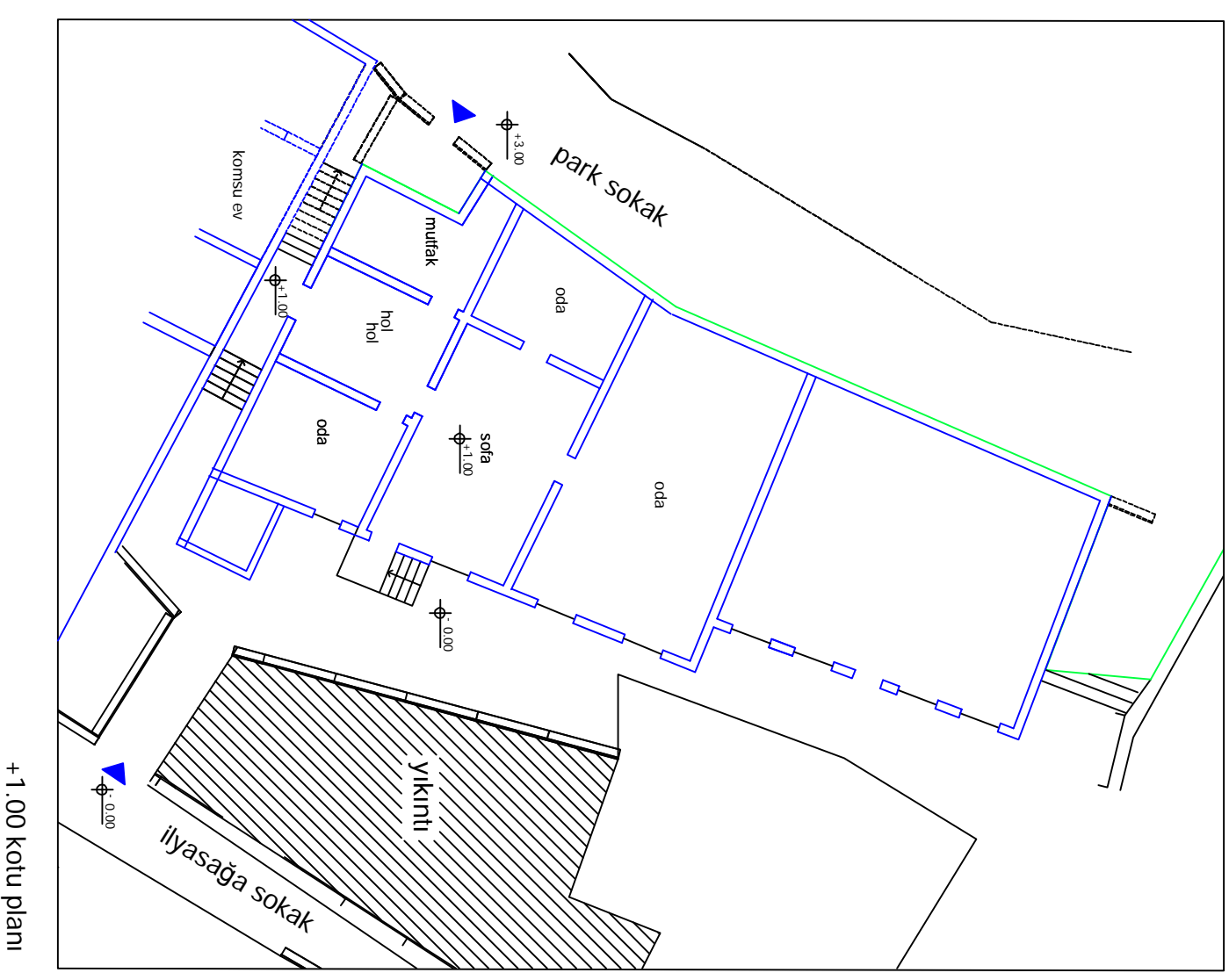
Evin İlyasağa sokak'tan görünüşü

EV NO: 28

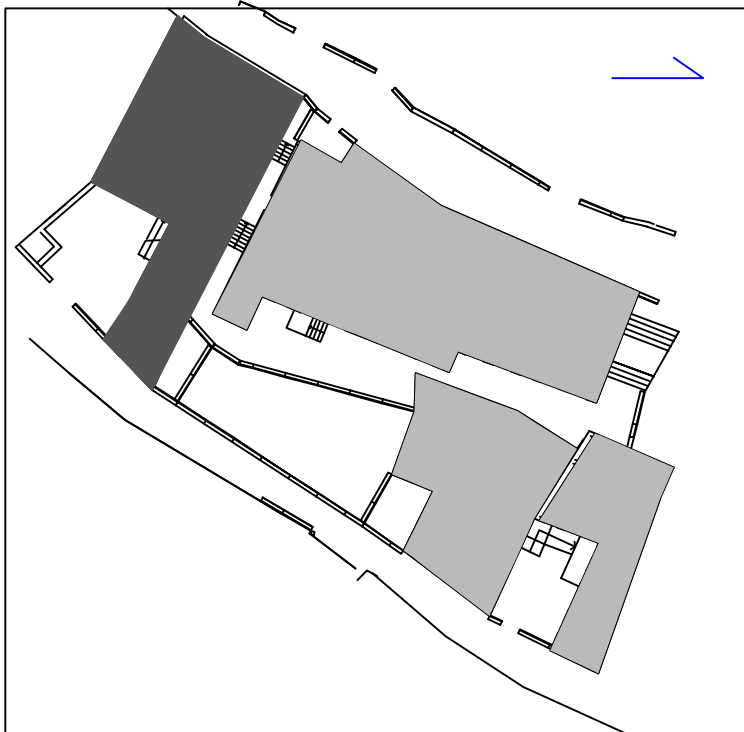
Avlulu Plan tipine sahip olan ev, Park sokak ve İlyasağa sokak arasında yer almaktadır. 8mt ilk kot farkının bulunduğu sokaklar arasında yer alan eve iki sokaktan da girilebilmektedir. Ancak evin İlyasağa sok. tarafındaki bölümü yıkıntı halinde olduğundan bugün eve sadece üst kotta yer alan Park sokaktan girilebilmektedir. Eğitime yerleşen eve park sokaktan merdivenle inilerek girilmektedir. Bu kat ana yaşama alanı olup sofa, odalar ve mutfaktan oluşmaktadır. tuvalet evin dışındadır. Evin alt katına ise girilememektedir. Ancak diğer örneklerle karşılaştırılarak bu katın depo ve ahır gibi işlevler için kullanıldığını söylemek mümkündür..

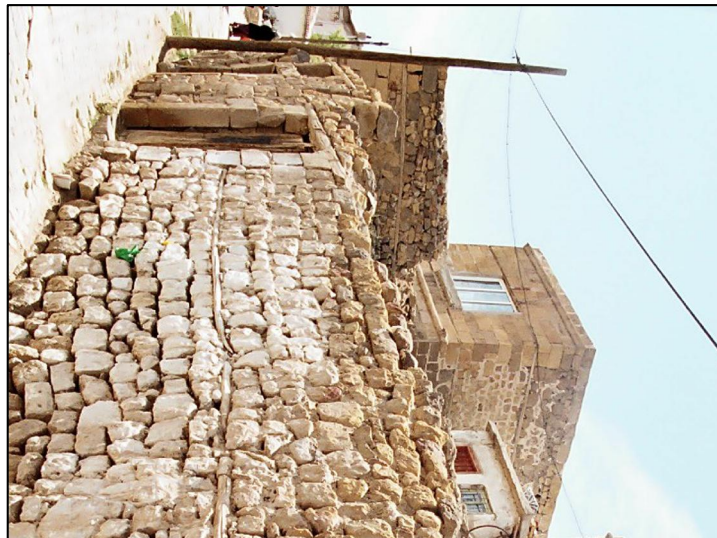
Evin sokaklarla ve topografya ile olan ilişkisi

+1.00 kotu planı

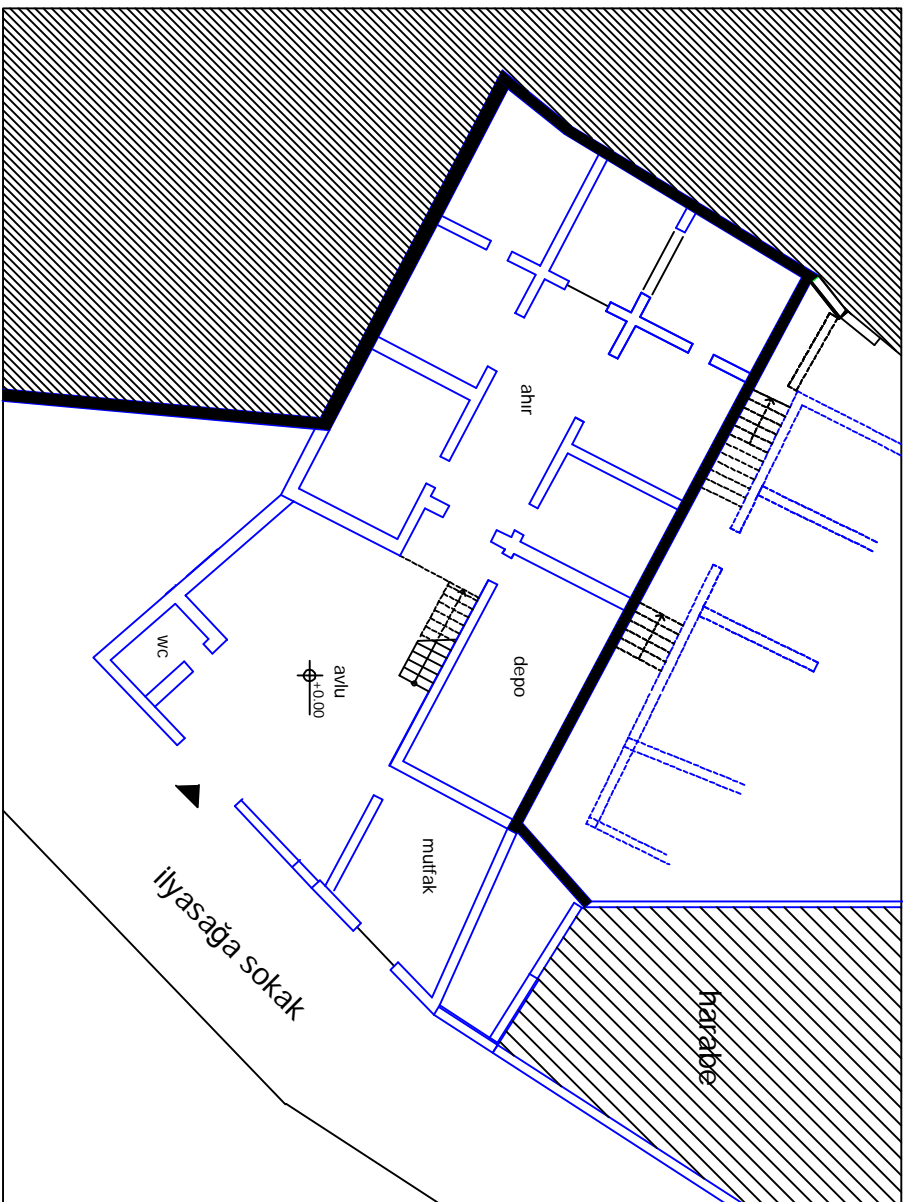
vaziyet planı 1/500

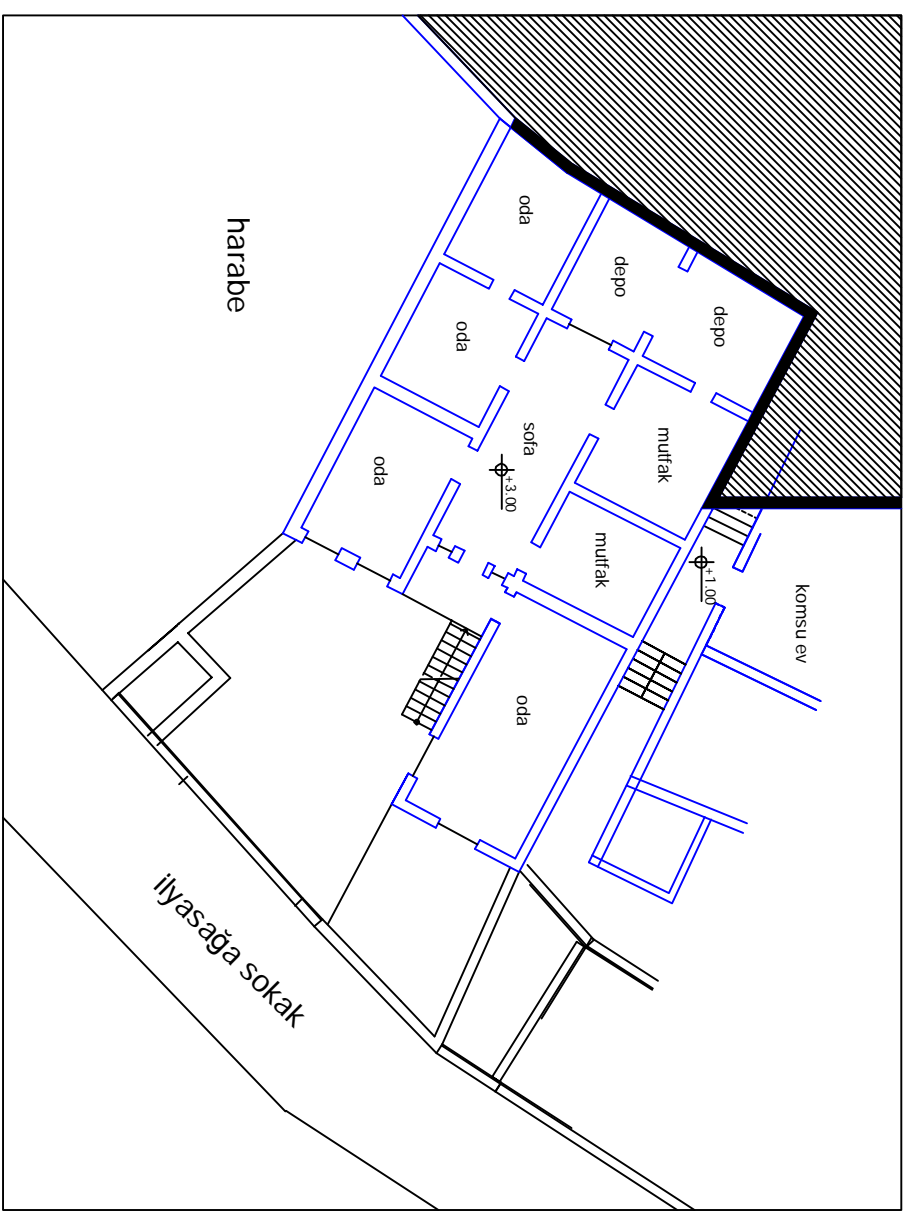
Evin ön cephe görünümü

EV NO: 32

32 numaralı ev iki katlı olup avlulu ve iç sofalı bir plan tipine sahiptir. Avluda, evden bağımsız olarak tuvalet ve mutfak vardır. Zemin katta depolar ve ahır mekanları bulunmaktadır. Üst katta sofa etrafında odalar yer almaktadır.

0.00 kotu planı 1/200

+3.00 kotu planı 1/200

4.3.3. Avlulu Sofasız Ev Örnekleri

vaziyet planı 1/500 (K.Özbek)

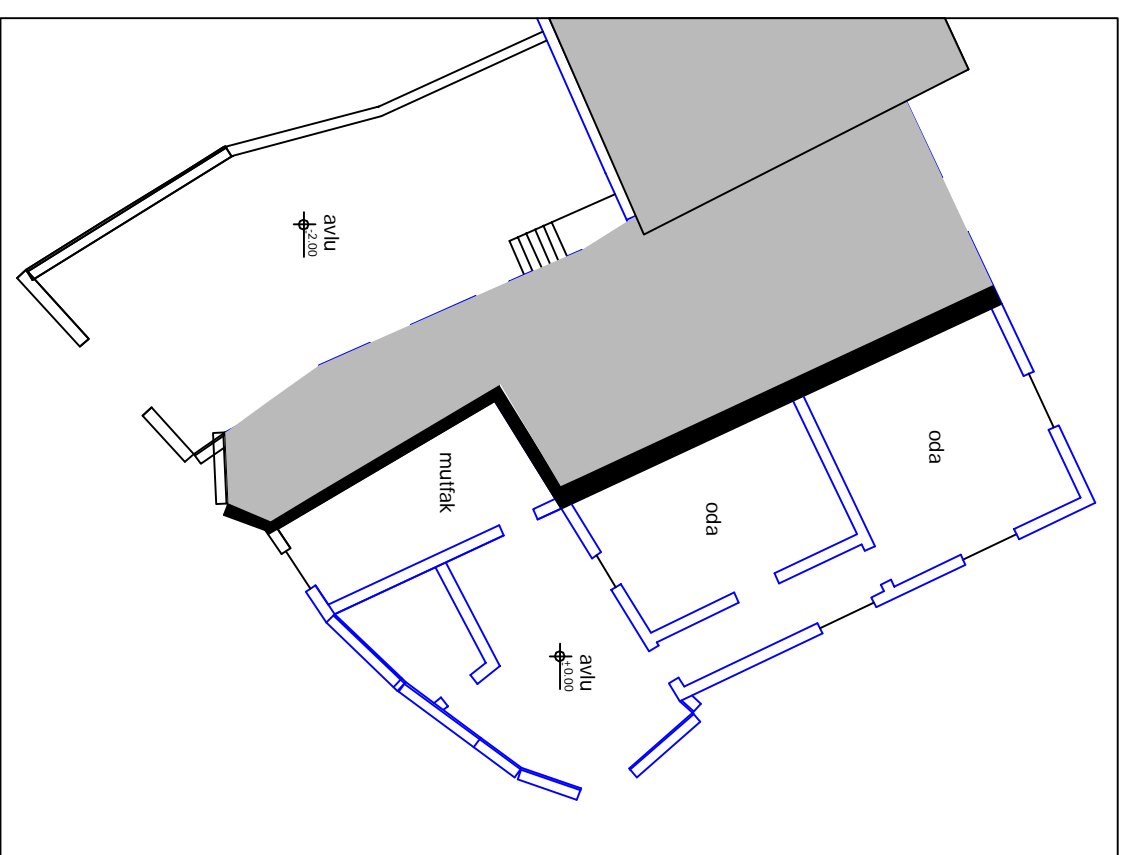

Evin meydana görünüşü

Röleveler ve Fotoğrafları: Korcan Özbek

EV NO: 9

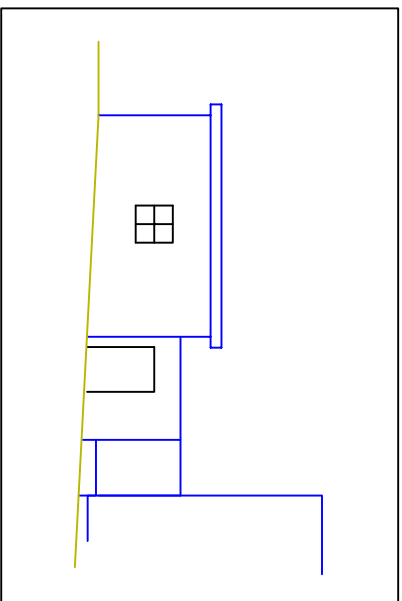
Demirkapı Sokakta bulunan ev tek katlıdır.
9 numaralı ev avlulu ve sofasız plan tipine sahiptir. Tuvaleti avludadır.
Avludan mutfığa ve odalara dağılım sağlamaktadır.

zemin kat planı 1/200

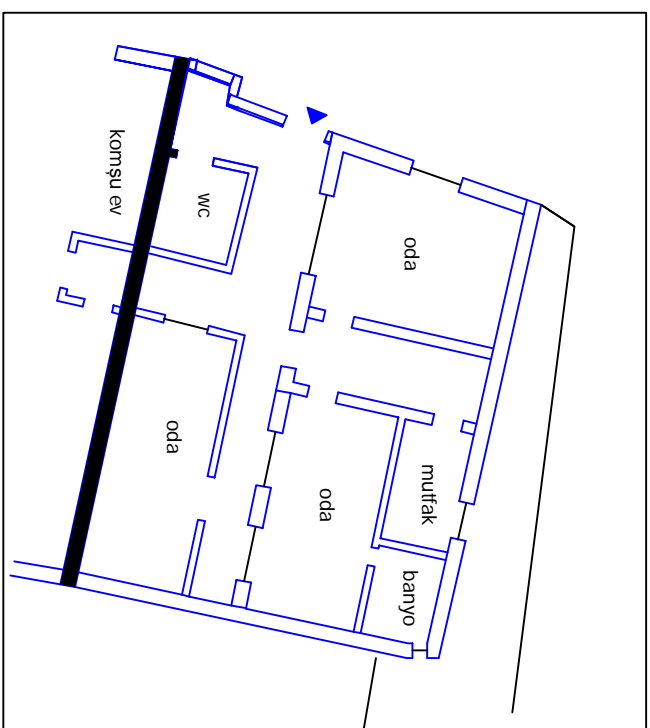
vaziyet planı 1/500

Giriş Cephesi 1/200

EV NO: 12

Hatiroğlu sokakta bulunan ev avlulu ve sofasız plan tipine sahiptir. Mekanlara dağılım avlu üzerinden sağlanmaktadır. Tek katlı olan bu evde odalardan birinin penceresi sokağa açılırken diğer iki odanın penceresi avluya bakmaktadır. avluda bir tuvalet vardır. Ayrıca mutfak ve banyonun meydana pencereleri vardır. komşu parsel duvarına yanaşmıştır.

zemin kat planı 1/200

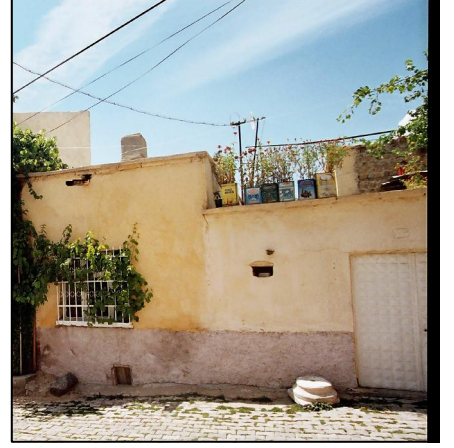

Evin cephe görünümü

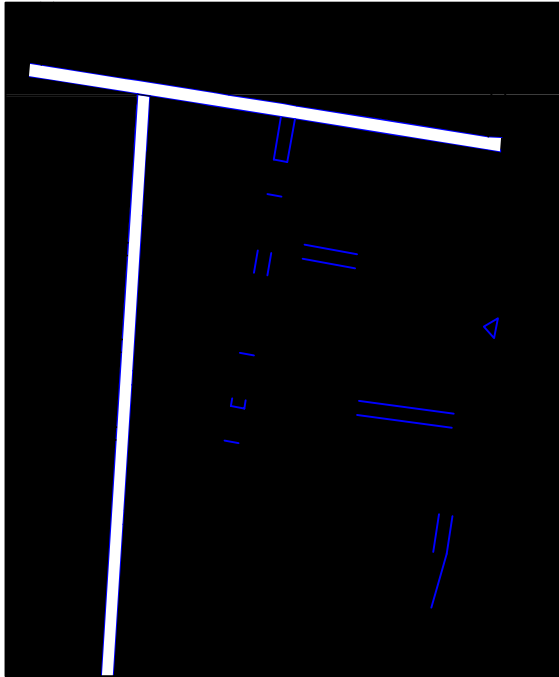

EV NO: 15

Alaaddin sokakta bulunan ev avlulu plan tipine sahiptir. Sokaktan girilen avluda tuvalet ve lavabo yer almaktadır. Odalara dağılım avludan olmakta ve avlunun iki yanındaki odaların sokağa cephesi bulunmaktadır.

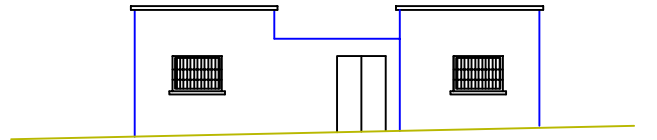

Evin ön cephe görünüşü

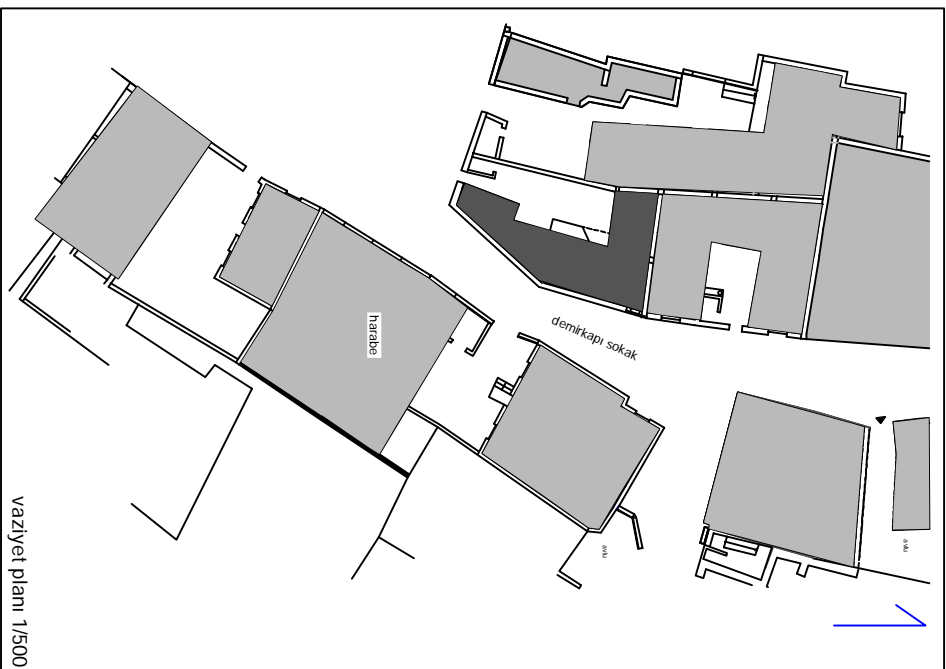

Röleleler ve Fotoğraflar:Korcan Özbek

zemin kat planı.1/200

giriş cephesi 1/200

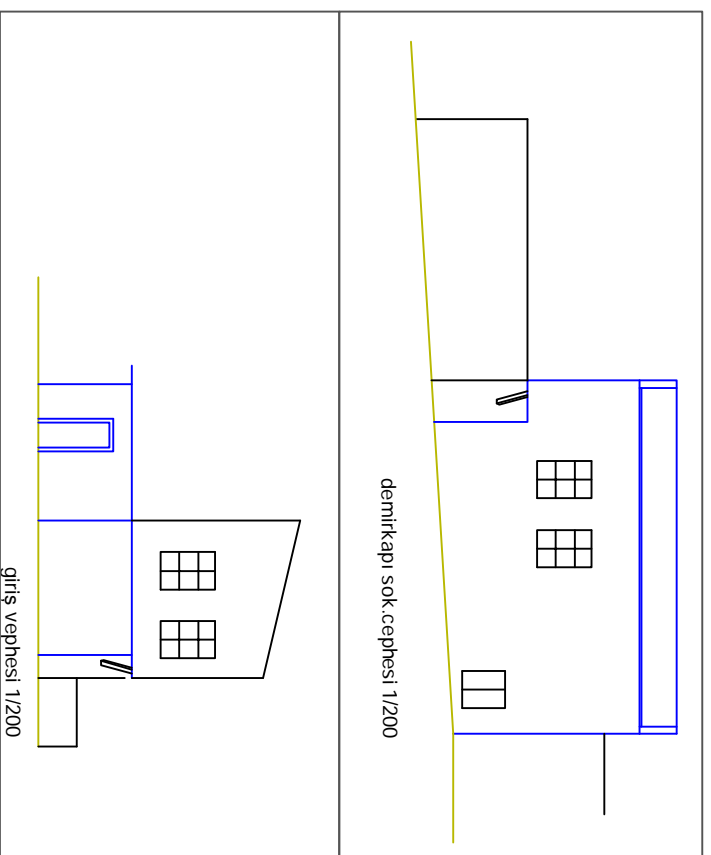
vaziyet planı 1/500

Evin Alaaddin sokaktan görünümü

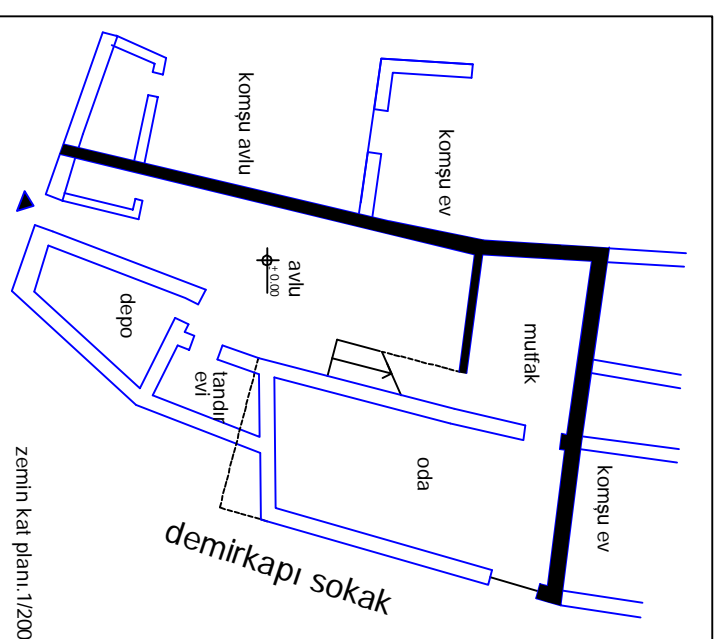
EV NO: 16

Alaaddin sokakta bulunan ev avlulu plan tipine sahiptir. Avlu duvarı etrafına sıralanmış farklı mekanlar direkt olarak avluya açılmaktadır. Evin zemin katında,tandır evi,depo,mutfak ve bir oda vardır. Bu kotta duvarlar tamamen sağırdır. Evin üst katında ise büyük bir oda vardır. Bu oda konsol ile sokağa taşar ve hem avluya,hem de sokağa bakan pencerelere sahiptir.

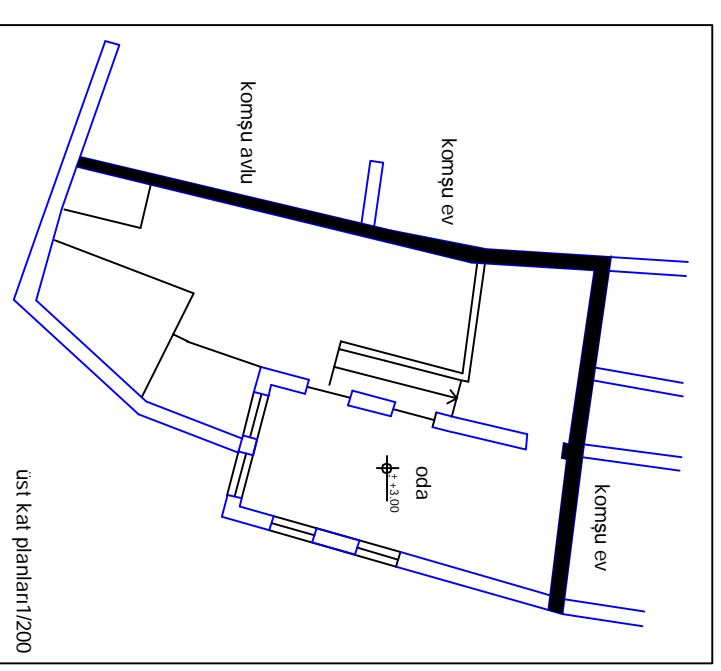

demirkapı sok.cepnesi 1/200

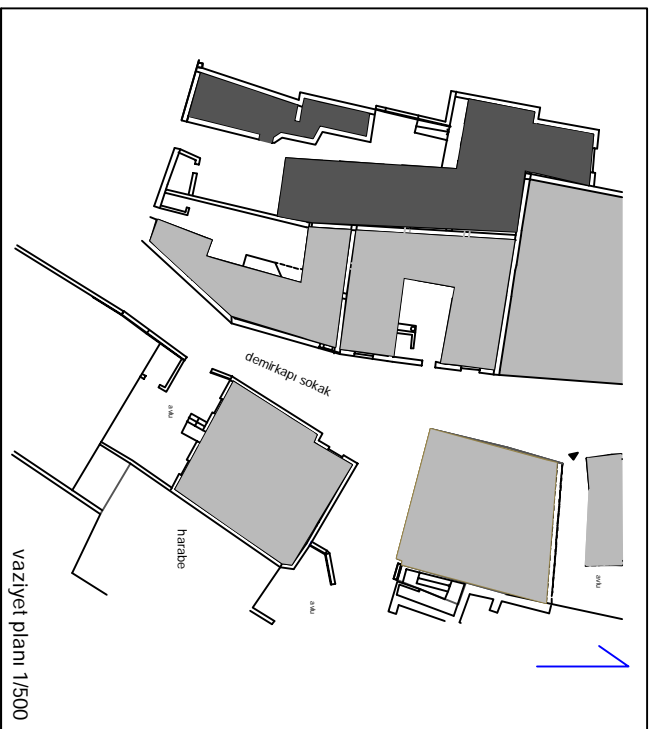
giriş vepnesi 1/200

zemin kat planı 1/200

üst kat planları 1/200

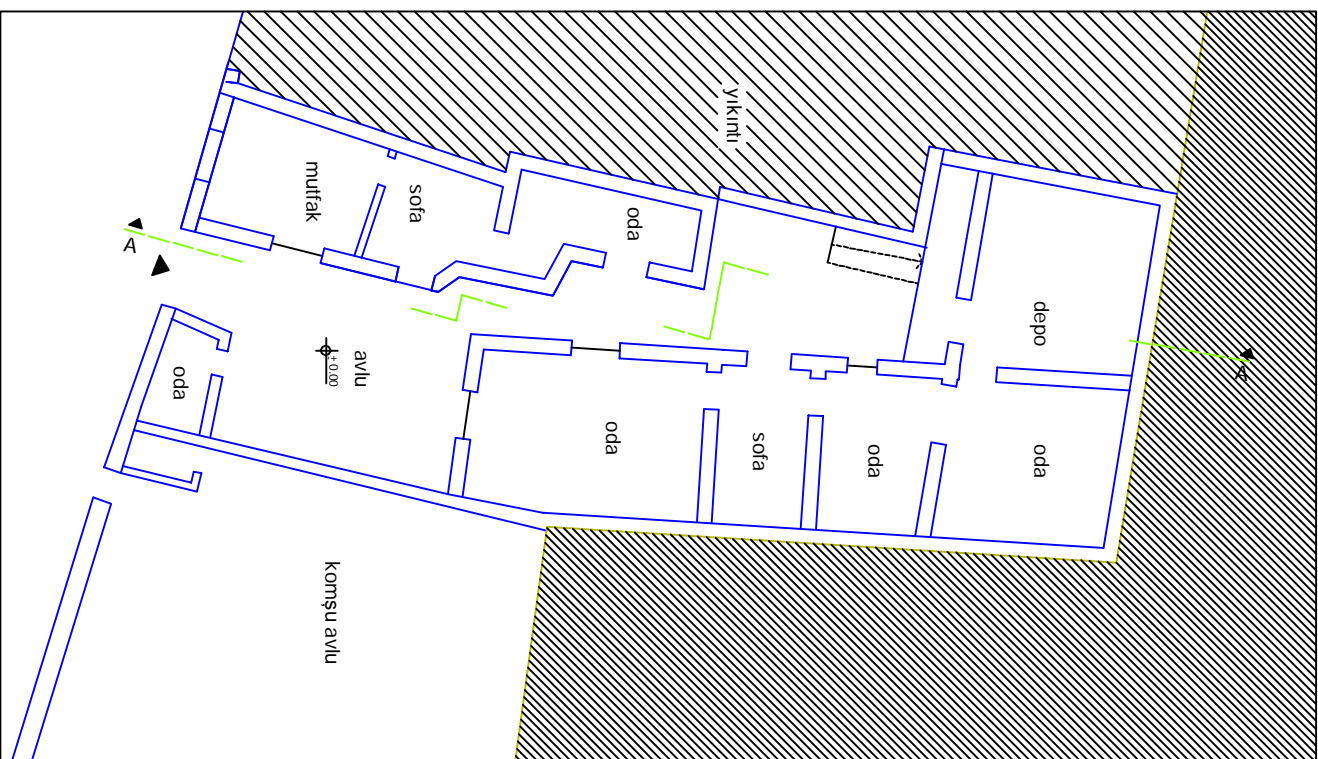
EV NO: 17

Ev Alaaddin camii ve bir alt kottaki meydan arasında yer almaktadır. Evin iki meydana bakan cepheleri arasında 3.50 mt.kı farkı vardır ve eve alt kottan girilir

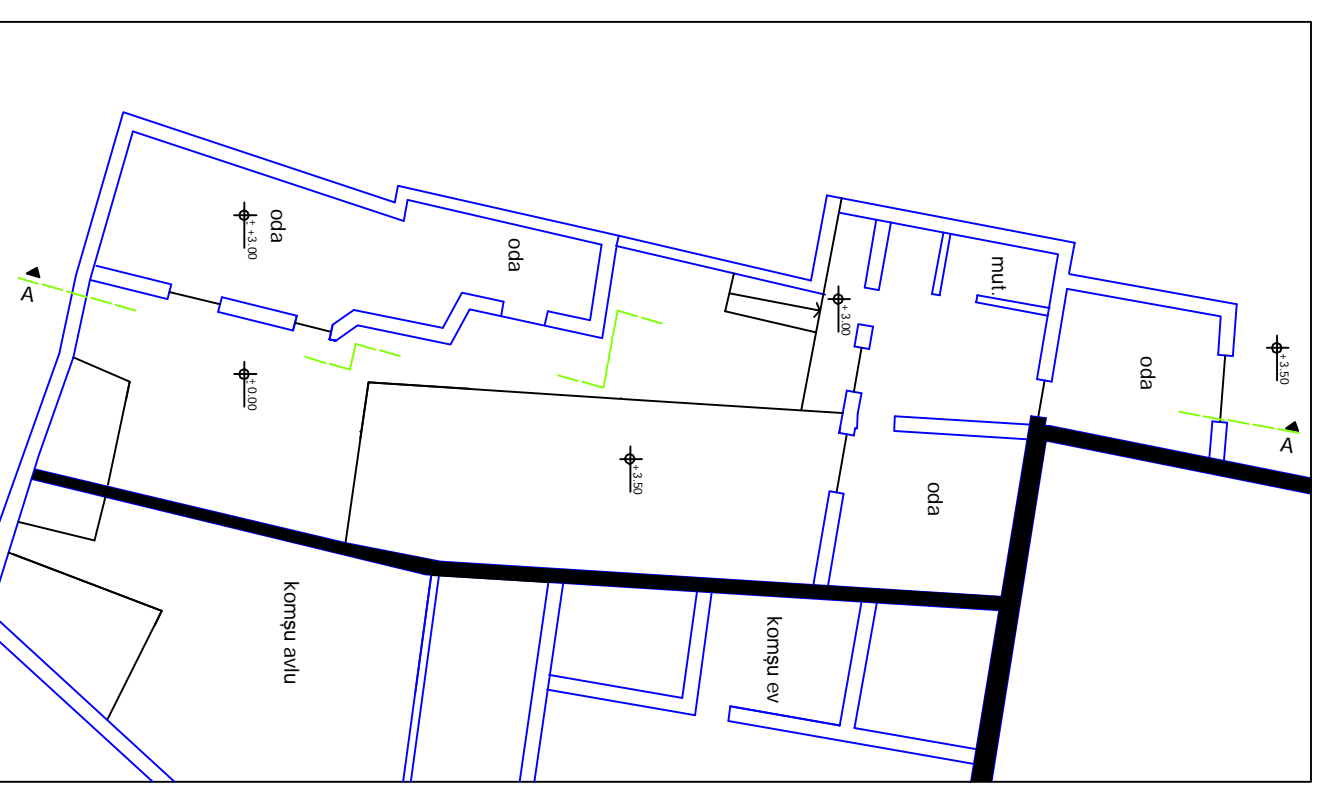
Kapalı alanlar ,avlunun içinde hem komşu parsel duvarına paralel olacak şekilde, hem de meydana cephe verecek şekilde tasarlanmıştır. Bunlardan yan komşu duvarına dayalı olanı tek katlı diğer kısımlar ise iki katlıdır. Avlunun girişinde ,solda yer alan binaya girememiş ,dış kontürlerine ve cephesine dayanılarak Rölövenin içine yerleştirilmiştir. Evin cepheleri iki meydanada açılmaktadır.

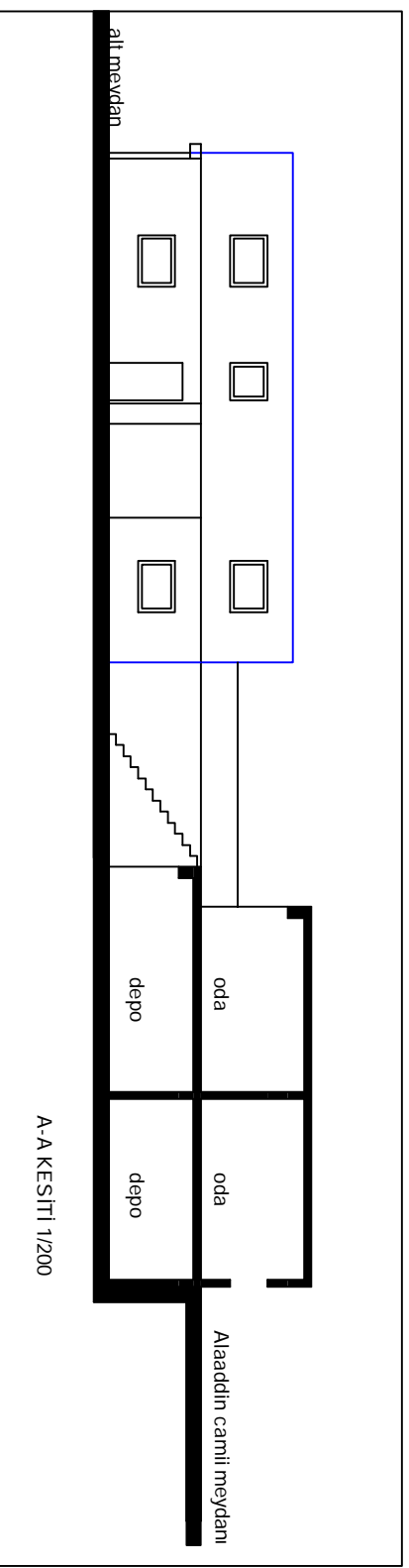
Alaaddin Camii Meydanı

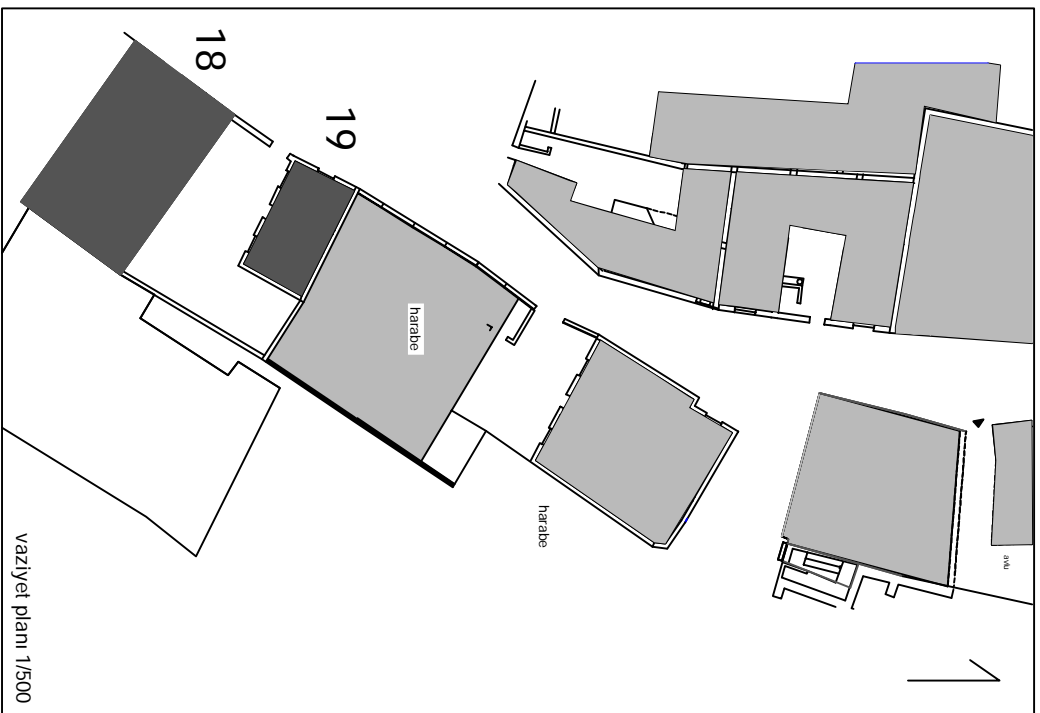
zemin kat planı 1/200

üst kat planı 1/200

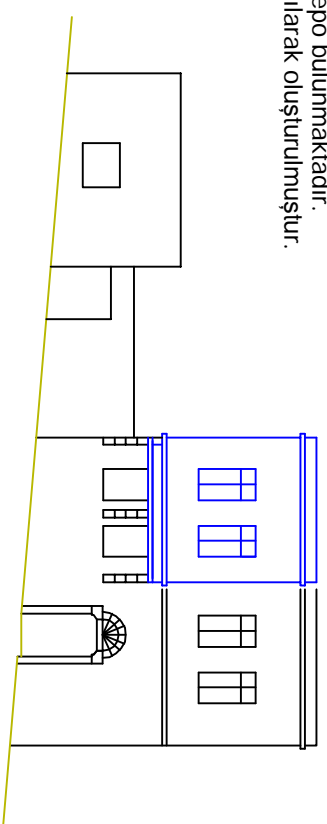
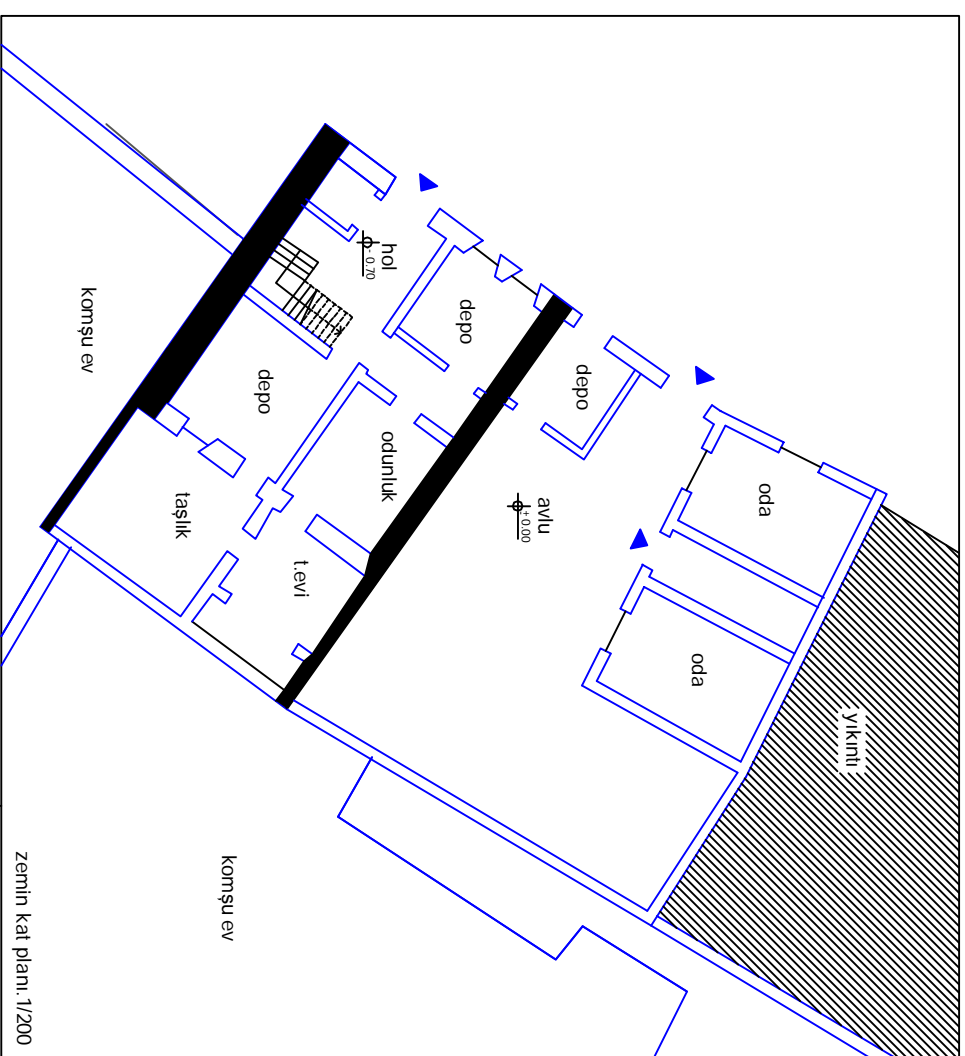

A-A KESİTİ 1/200

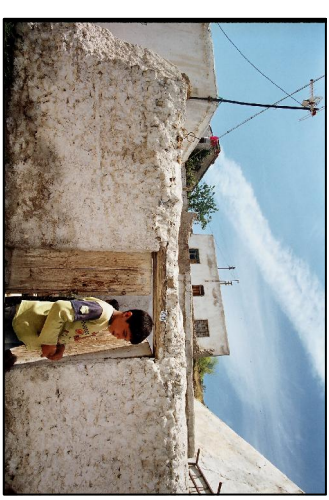
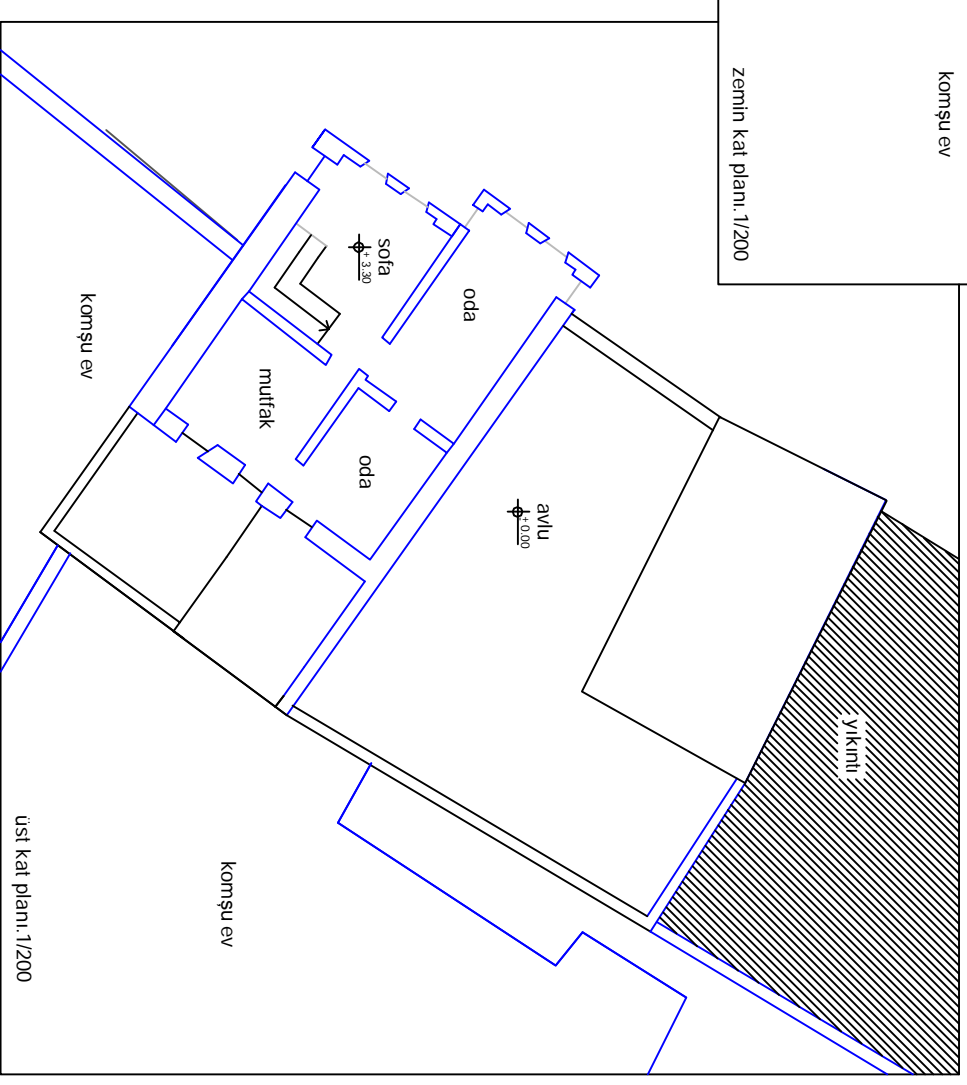
EV NO: 19

19 numaralı ev avlulu -sofasız plan tipine sahip olup tek katlıdır. zemin katta iki odalı bir yapı bulunmaktadır. Bunun dışında yıkıntı halinde bağımsız girişi olan bir depo bulunmaktadır. Evin Rölövesi dış ölçülerinden ve fotoğrafindan yararlanılarak oluşturulmuştur.

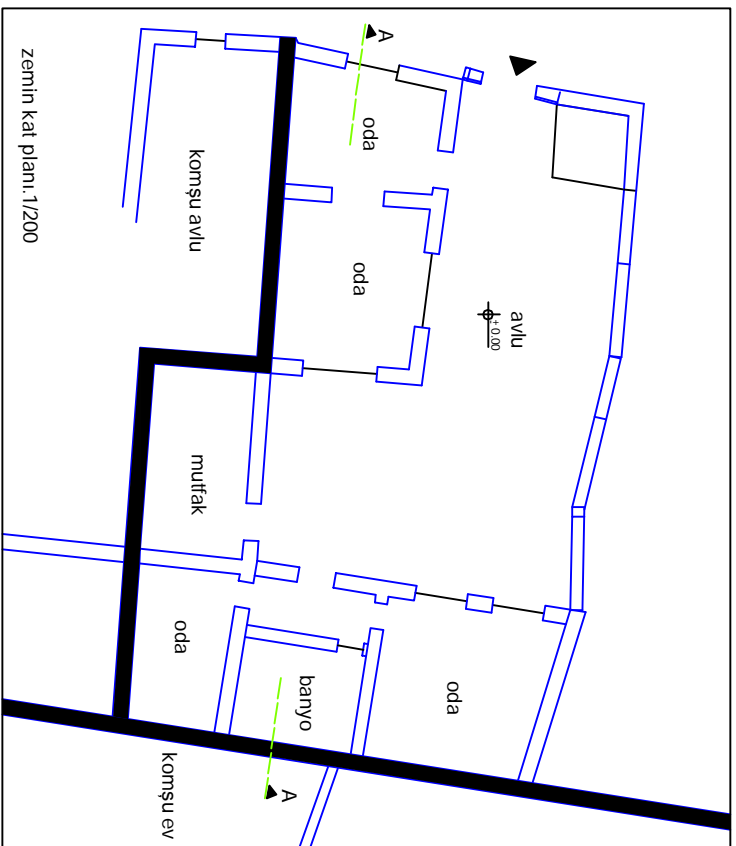

Kyn:Huriye Altuner

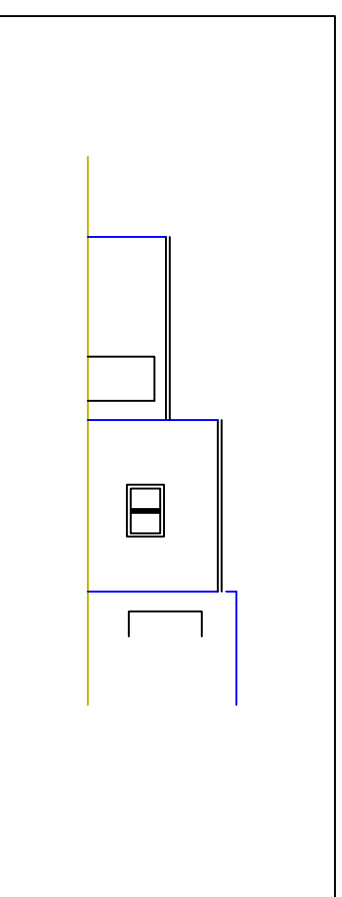
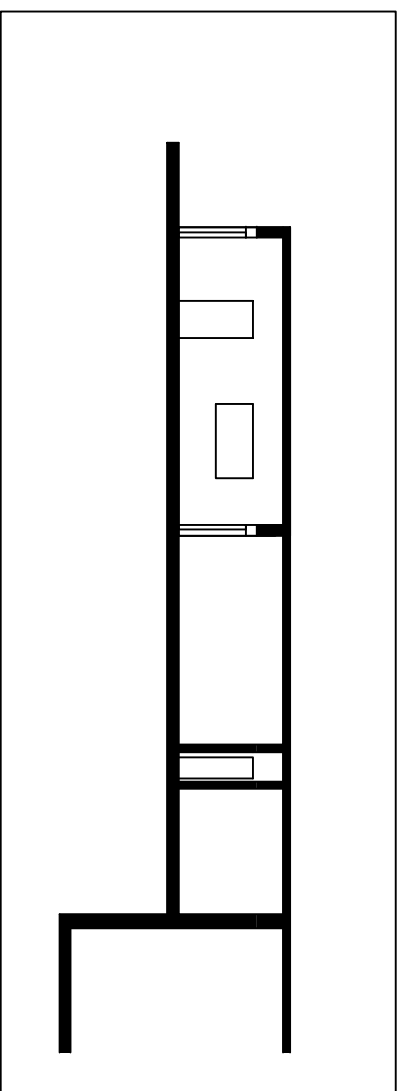
Giriş Cepheleri 1/200 (K.Ozdek)

Evlerin sokaktan görünüşü.

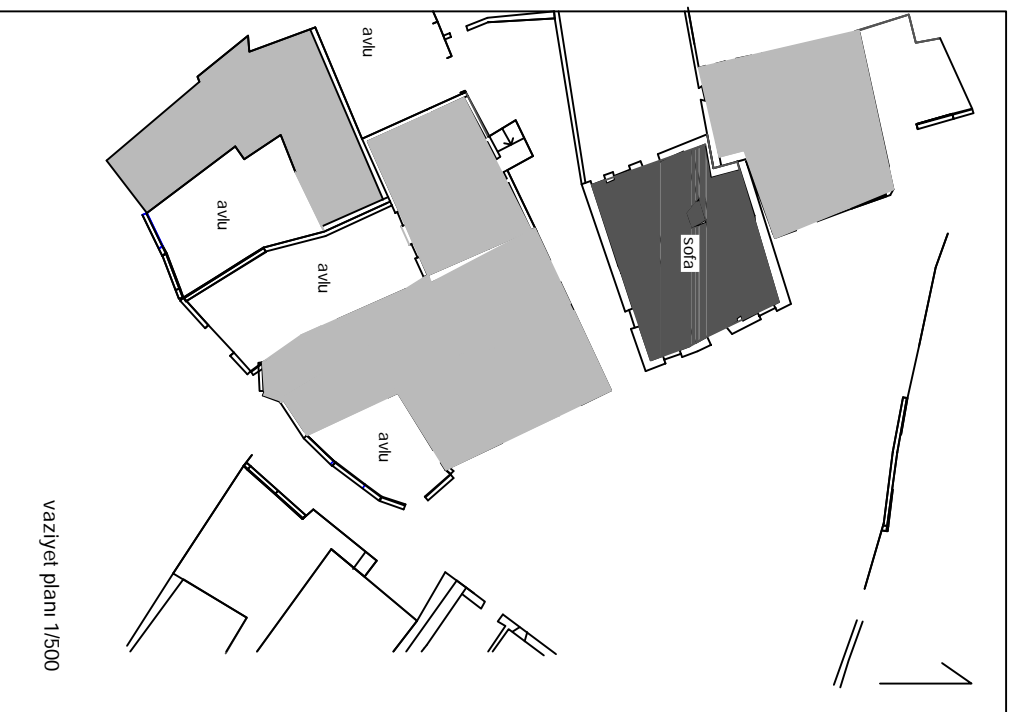

EV NO: 22
 Alaaddin sokakta bulunan ev avlulu-sofasız plan tipine sahiptir.
 Avlu duvarı etrafına sıralanmış farklı mekanlar direkt olarak avluya açılmaktadır.
 Ev tek katlıdır ve Alaaddin Camii'nin hemen yanında bulunmaktadır.
 Odalar avluya bakmaktadır. Sadece avlu duvarına bitişik odanın sokağa bakan penceresi vardır.

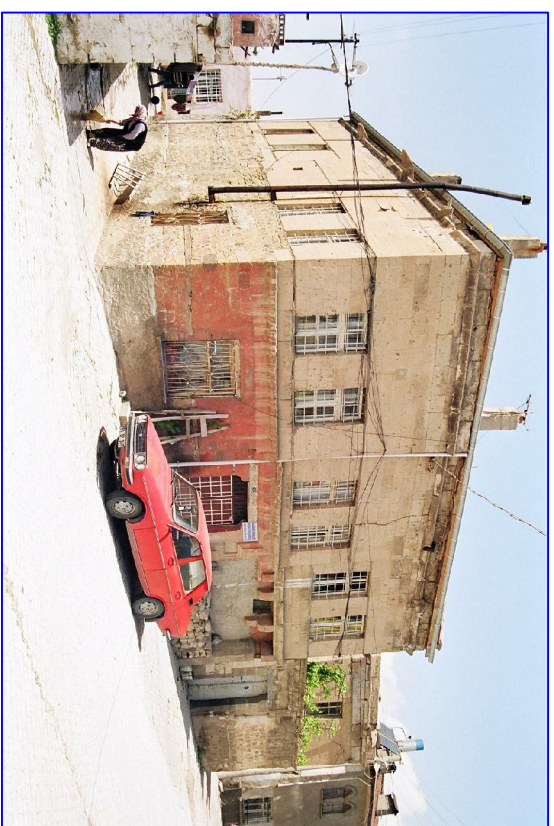

4.3.4. Avlusuz Ev Örnekleri

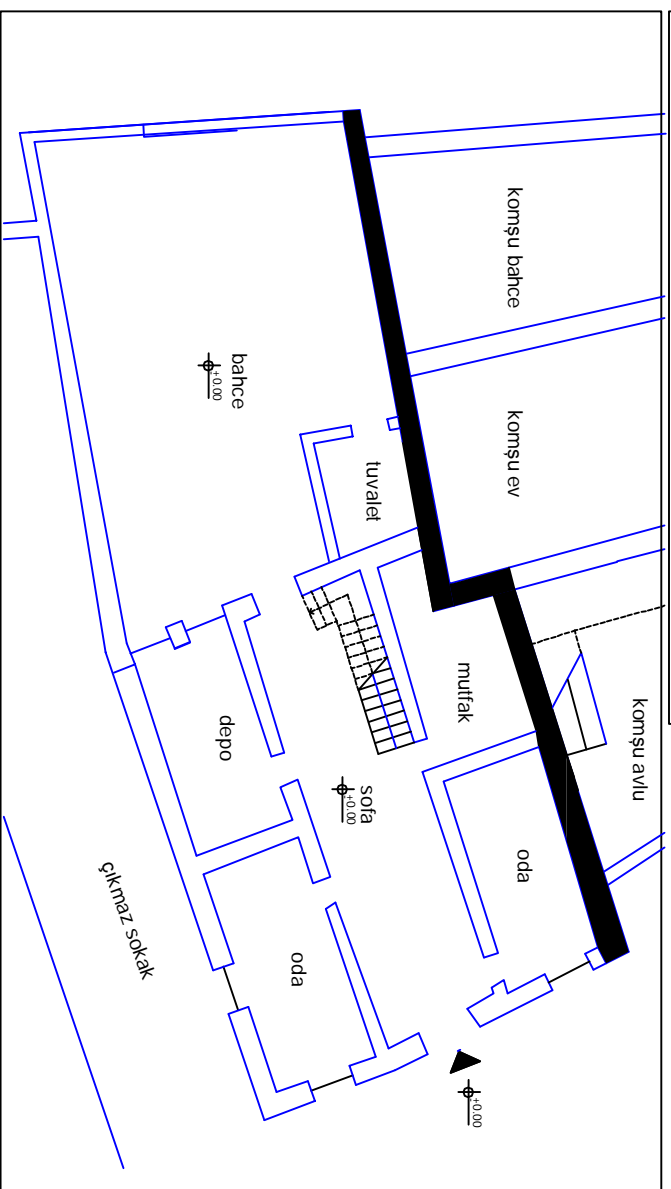
vaziyet planı 1/500

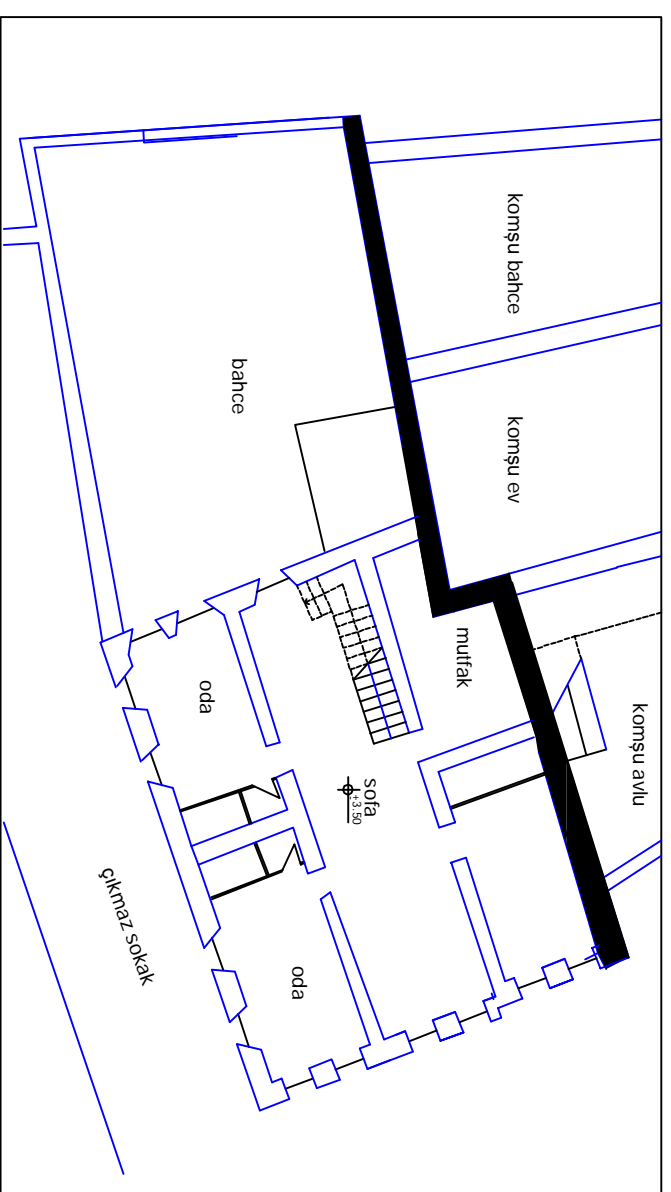
Evin meydana görünüşü (Foto:K.Özbek)

Evin Meydandan Görünüşü (Foto:K.Özbek)

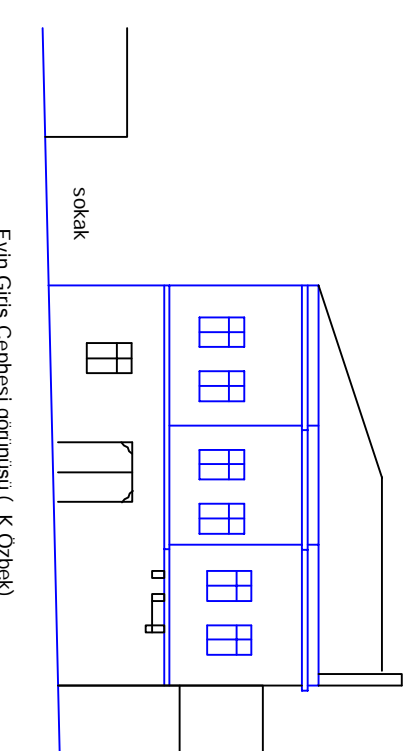
zemin kat planı 1/200 (Kyn:Huriye Altuner)

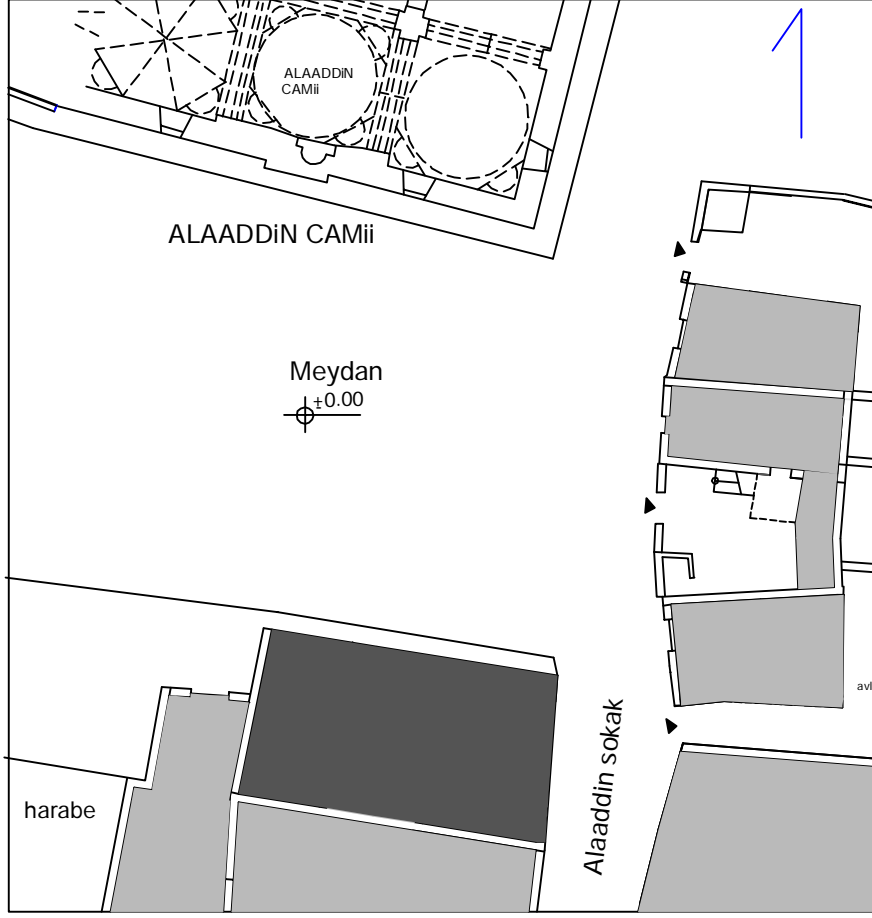
Üst Kat Planı 1/200 (Kyn:Huriye Altuner)

EV NO : 8

Hatiroğu sokakta bulunan ev avlusuuz plan tipine sahiptir. İki katlı olan bu evde zemin kattaki sofadan odalara,mutfağa ve depoya dağılım sağlanırken yine sofadan arka bahçeye geçilir. evin tuvaleti bahçededir. Sofada bulunan medivente üst kata çıkmaktadır. Sofanın solunda yer alan oda meydana bakarken sağ tarafta yer alan oda hem meydana hem çıkma sokağa bakmaktadır.

Evin Giriş Cephesi görünüşü (K.Özbek)

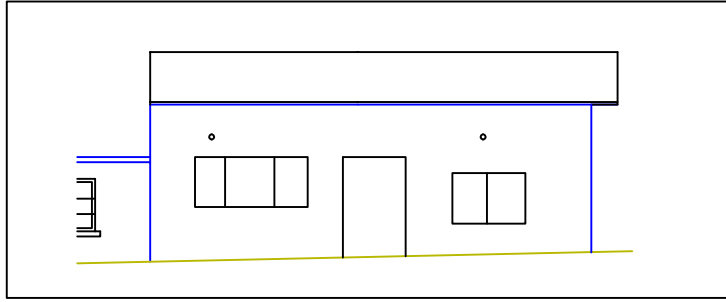
vaziyet planı 1/500

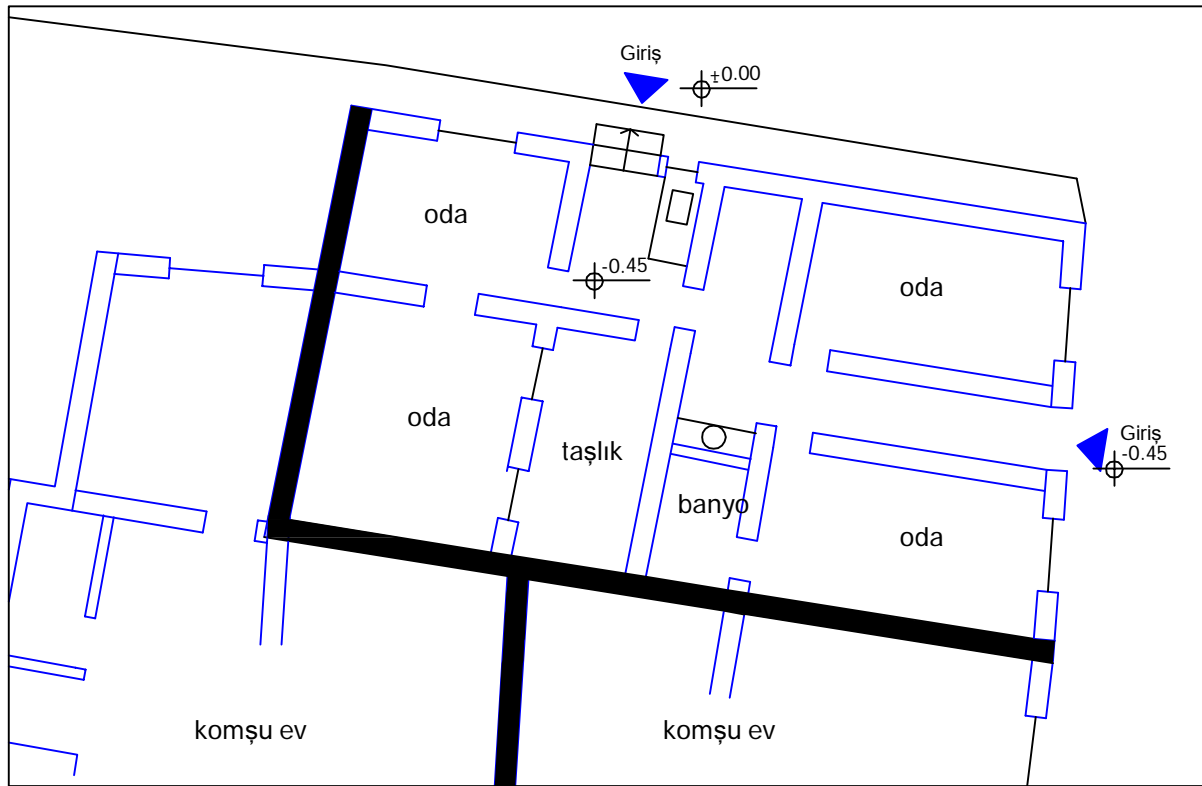
Evin Alaaddin sokaktan görünümü

EV NO: 14

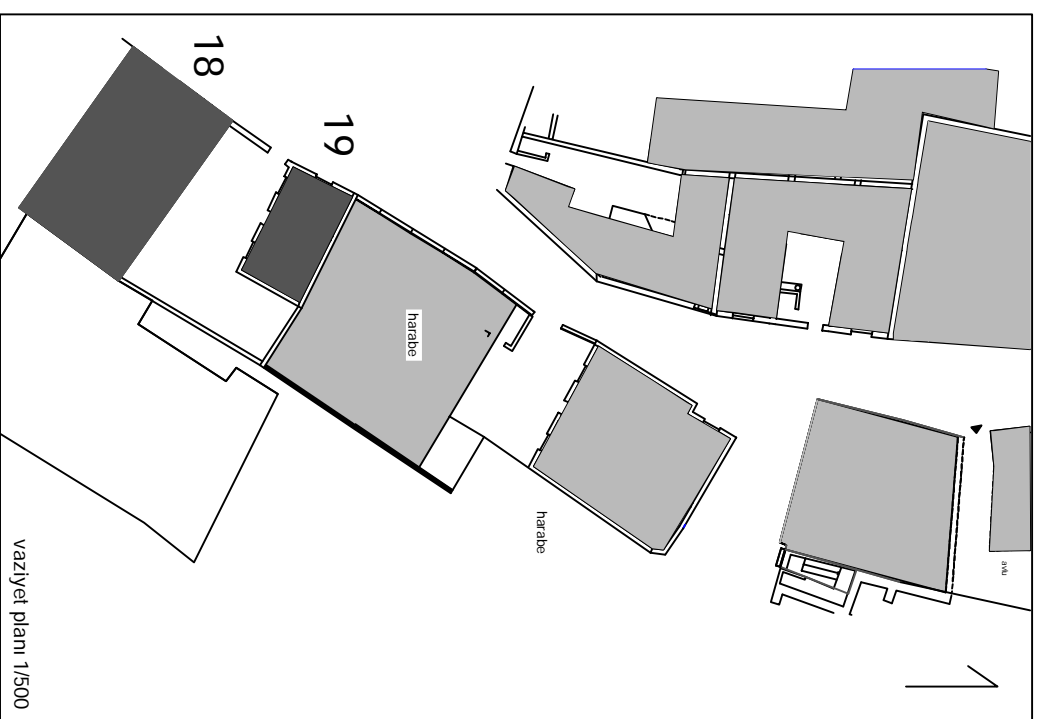
Tek katlı olan ev Alaaddin camii'nin tam karşısında yer almaktadır. Köşe bina olan eve iki sokaktan da girilmektedir. Alaaddin sokak'tan düz ayak girilen eve meydan tarafından merdivenle inilerek girilmektedir. Evin Avlusu vardır, ancak diğer avlulu evlerden farklı olarak eve avludan değil direkt olarak sokaktan girilmektedir.

Evin Alaaddin sokak cephesi 1/200

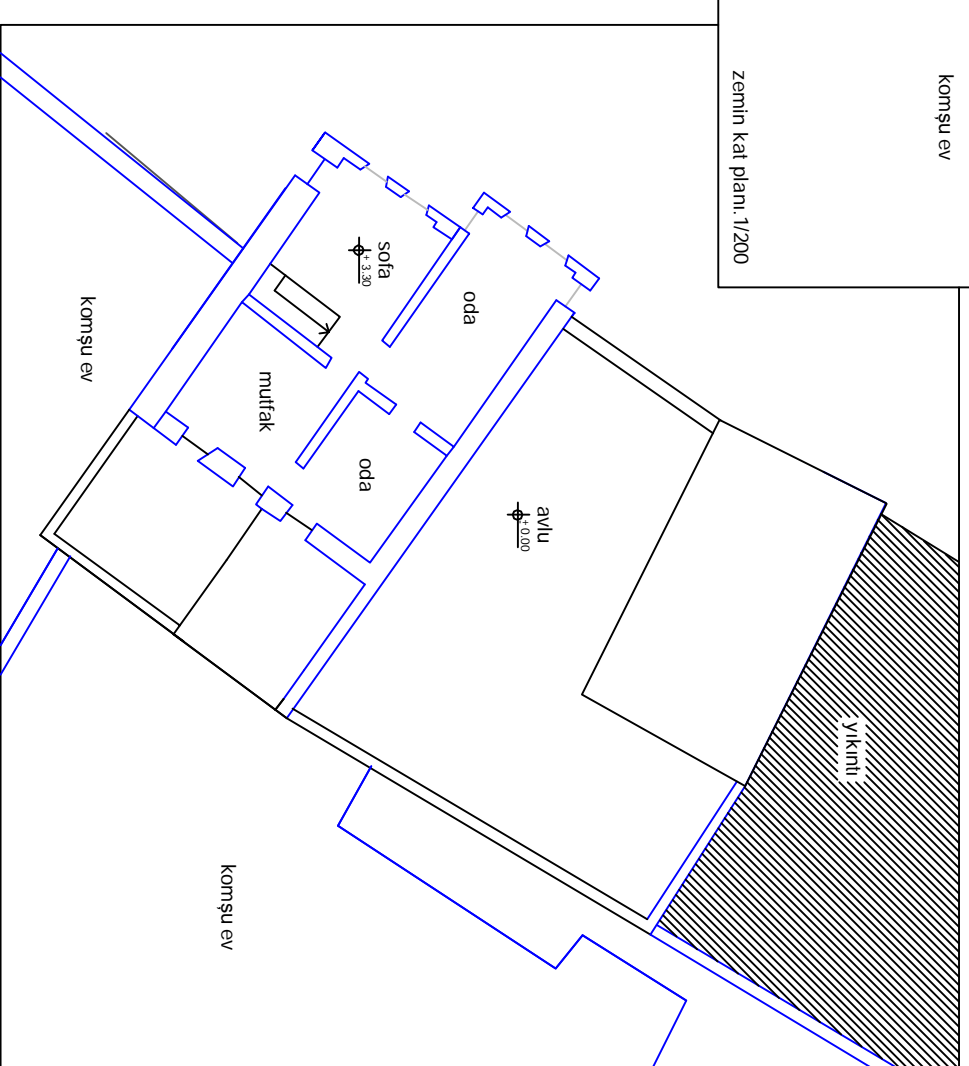
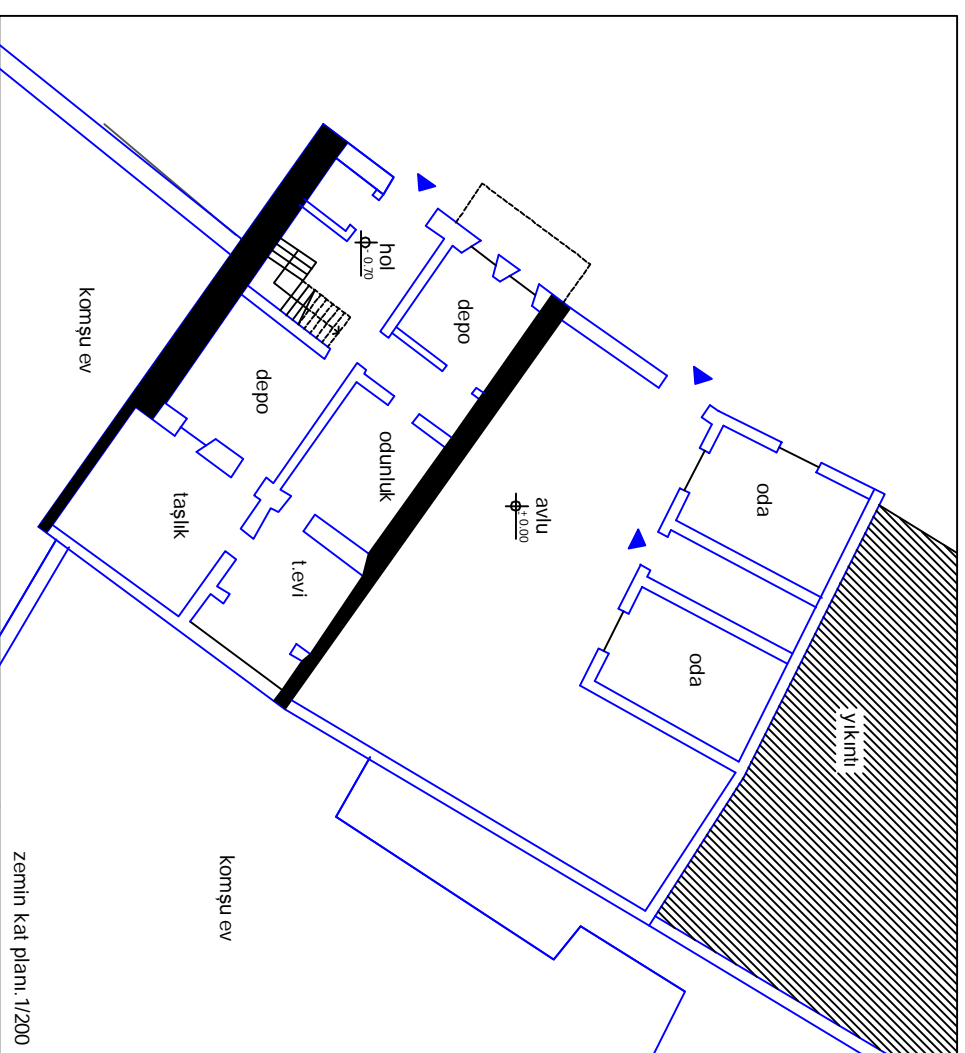

plan 1/200

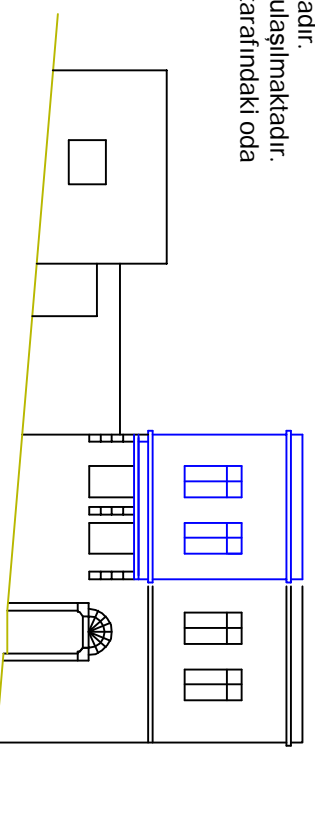

EV NO: 18

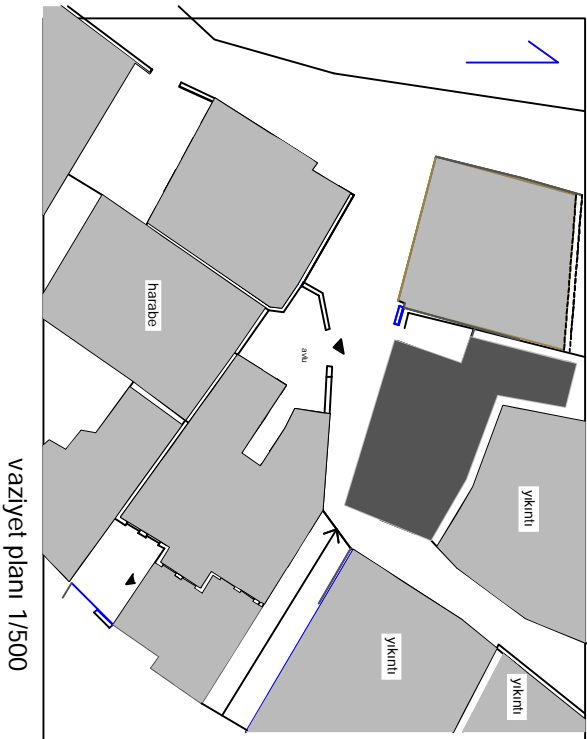
18 numaralı ev avlusuz ve iki katlıdır. sokaktan girilen hol mekânında tuvalet bulunmaktadır ve depolara tandır evi, odunluk ile taşığa geçiş buradan sağlanmaktadır. Holde bulunan merdiven aracılığıyla üst kattaki sofaya ulaşılmaktadır. Üst katta, sofa, iki adet oda ve mutfak bulunur. meydan tarafındaki oda sokaka çıkma yapmaktadır.

Giriş Cephesi 1/200

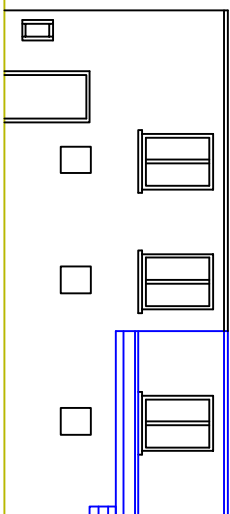
Evlerin sokaktan görünüşü. (Foto:K.Ozbek)

vaziyet planı 1/500

EV NO: 23

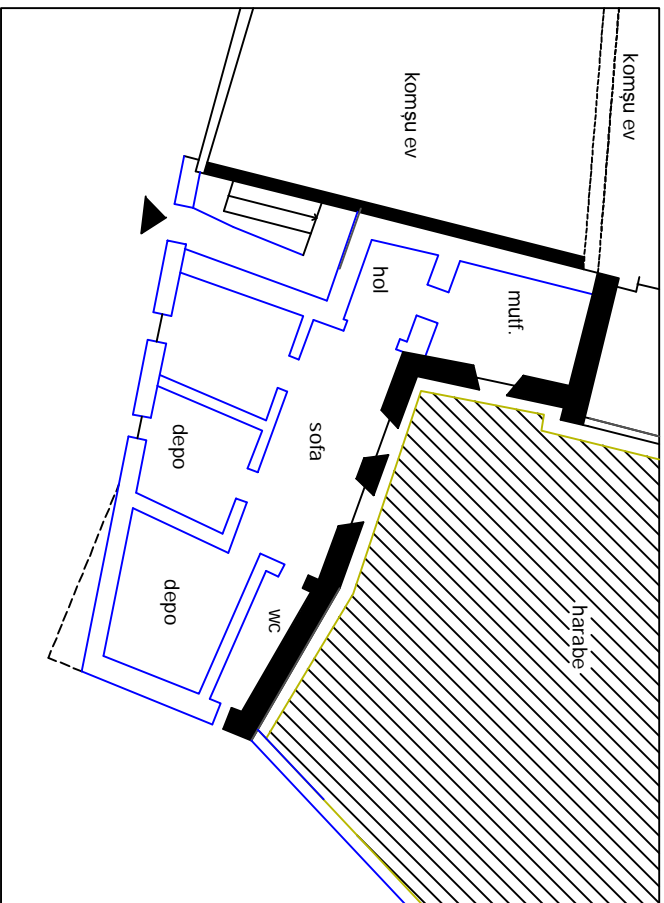
Avlusuuz plan ipine sahip olan evin zemin katı tamamen depo alanlarına ayrılmıştır. Evin üst katı ise yaşama alanı olup ;sofa,burdan dağılınılan üç adet oda,mutfak ve banyo mekanlarını içermektedir. Üst kat köşe oda sokakağa doğru taşmaktadır.

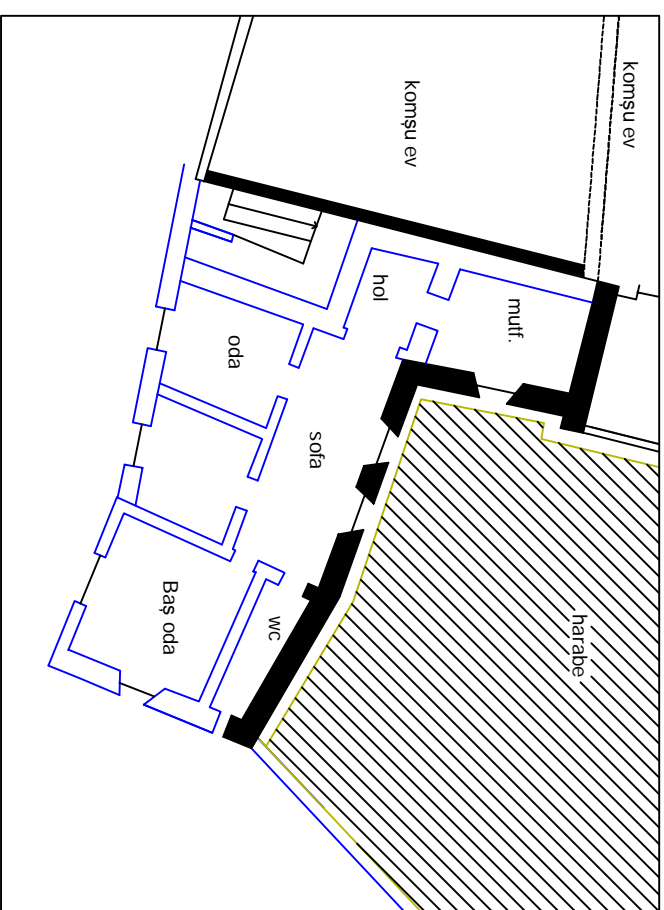
Giriş Cephesi 1/200(K. Özbek)

Giriş Doğu cephesi(Foto:K. Özbek)

zemin kat planı 1/200

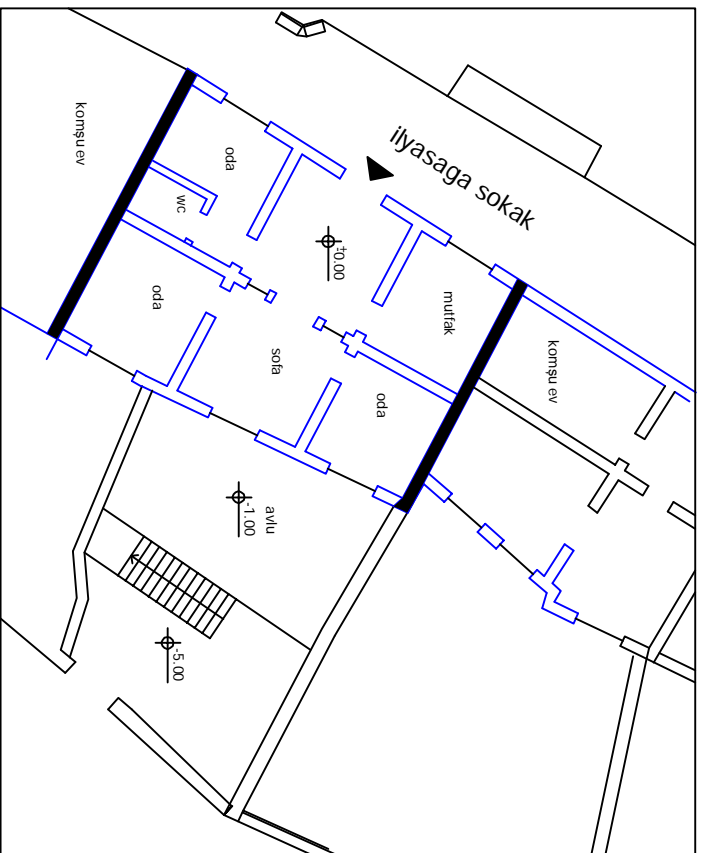

üst kat planı 1/200

4.3.5. Farklı Plan Tiplerine Ait Özellikler Gösteren Ev Örnekleri

vaziyet planı 1/500

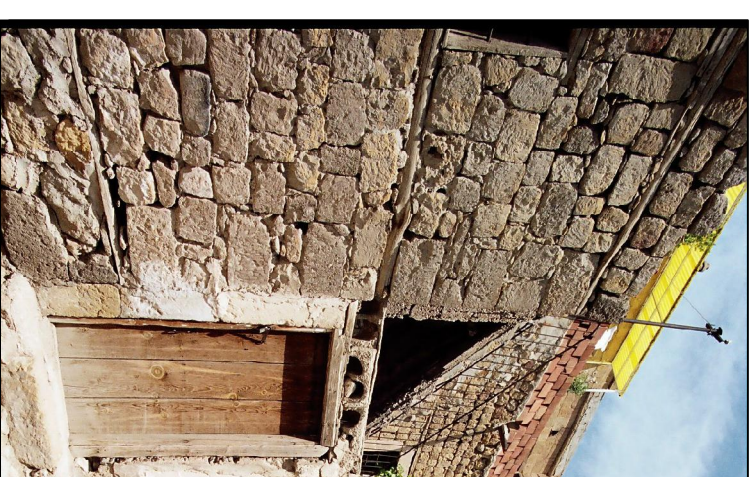

Ilyasaga sokak kotu planı 1/200

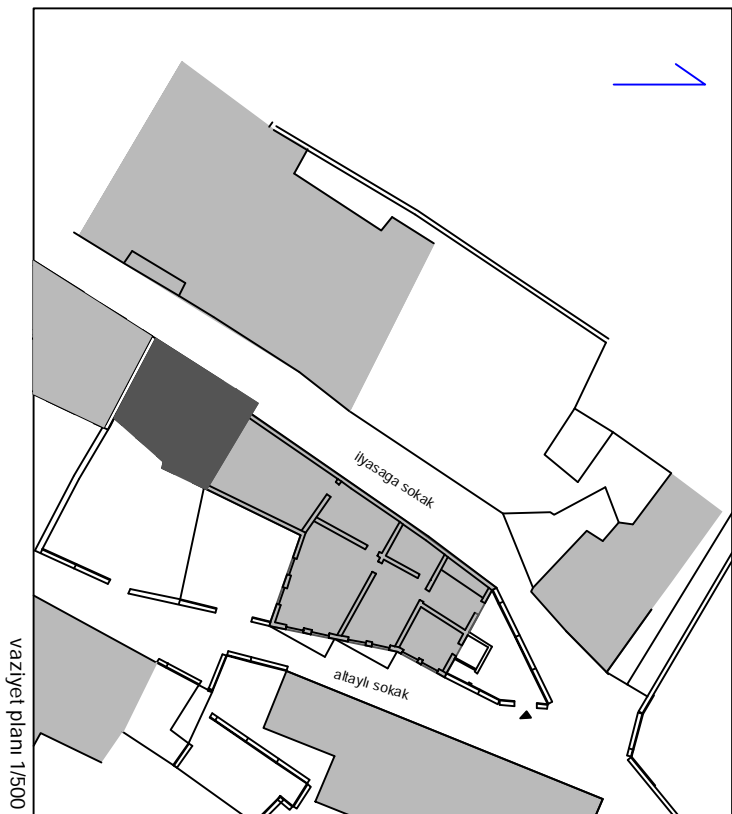
Röleveller ve Foto: Korcan Özpek

EV NO: 29

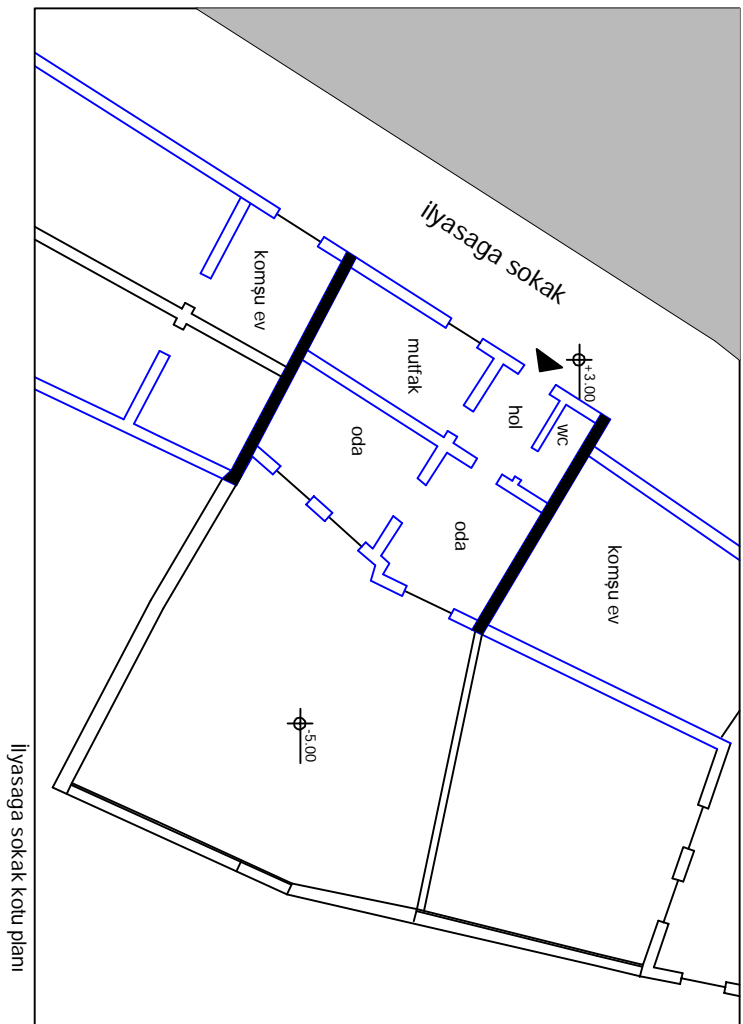
Ev, Ilyasaga ve Altay sokakları arasında yer almaktadır. Topografyanın eğiminden dolayı, Ilyasaga sok. tarafından girildiğinde tek katlı olan ev Altay sok. tarafından bakıldığında 3 katlıdır. Evin Altay sok. tarafı tamamen yıkıntı halinde olduğu için avluya ve içeri girilememiştir. Ancak dışardan avlunun kademeli olarak iki ayrı kote oturduğu görülmektedir. Evin üst kat planı orijinalliğini korumakta ve merdiven bulunmamaktadır. Dolayısı ile, evin üst kat planından evin iki ayrı ailenin yaşaması için bağımsız girişleri olacak şekilde tasarlandığı anlaşılmaktadır. Evin Ilyasaga sokak kotunda ki planı Avlusuz ev plan tipine sahip iken, Altay sokak kotu planı avlulu ev plan tipine sahiptir.

Evin Altay sokaktan görünümü

vaziyet planı 1/500

İlyasaga sokak kolu planı

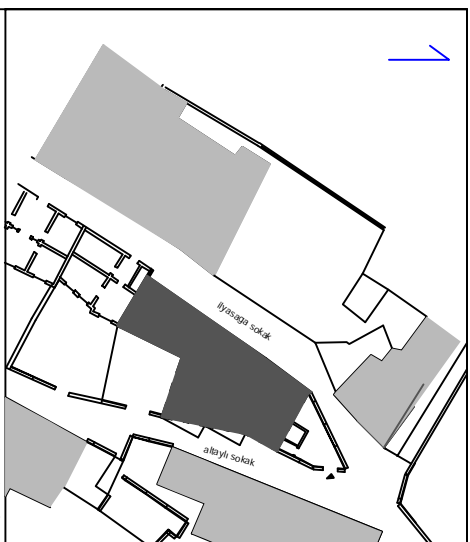
Röleveller ve Foto:Korcan Ozbek

EV NO: 30

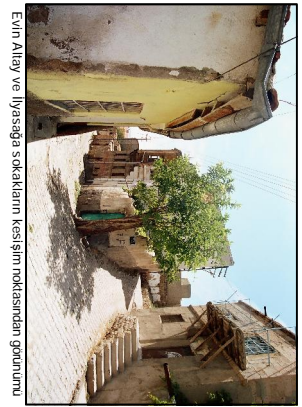
Ev, İlyasaga ve Altay sokakları arasında yer almaktadır. Topografyanın eğiminden dolayı, İlyasaga sok. tarafından girildiğinde tek katlı olan ev Altay sok. tarafından bakıldığında 3 katlıdır. Evin Altay sok. tarafı tamamen yıkıntı halinde olduğu için avluya ve içeri girememiştir. Ancak üst kat planından evin iki ayrı alenin yaşaması için bağımsız girişleri olacak şekilde tasarlandığı anlaşılmaktadır.

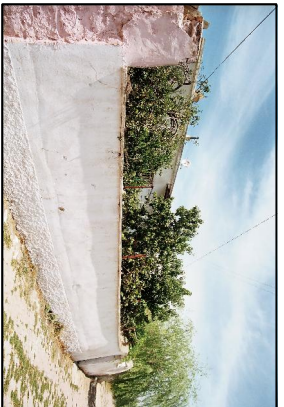
Evin Altay sokaktan görünümü

vaziyet planı 1/500

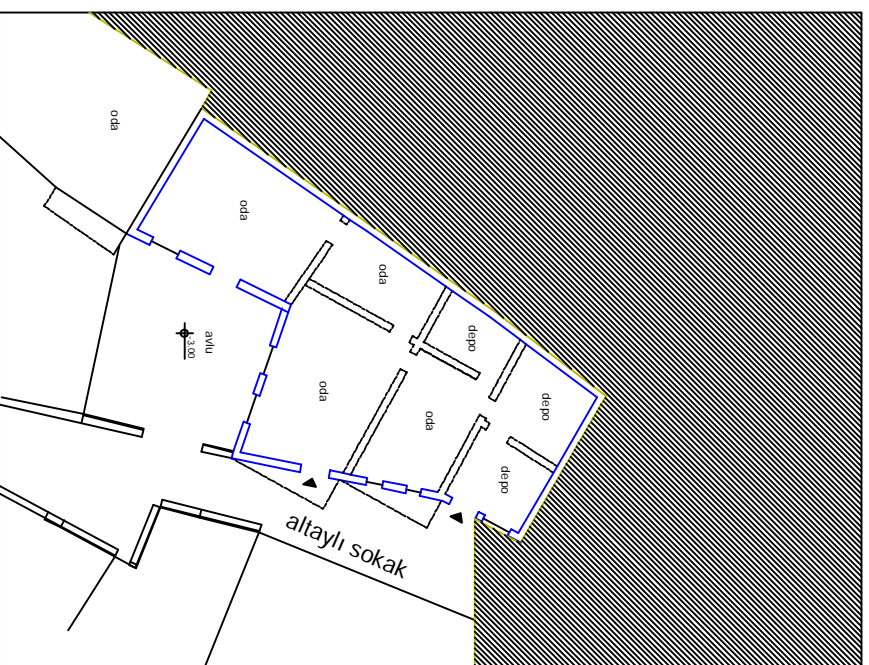
Evin Altay ve Ilyasaga sokakların kesişim noktasından görünümü

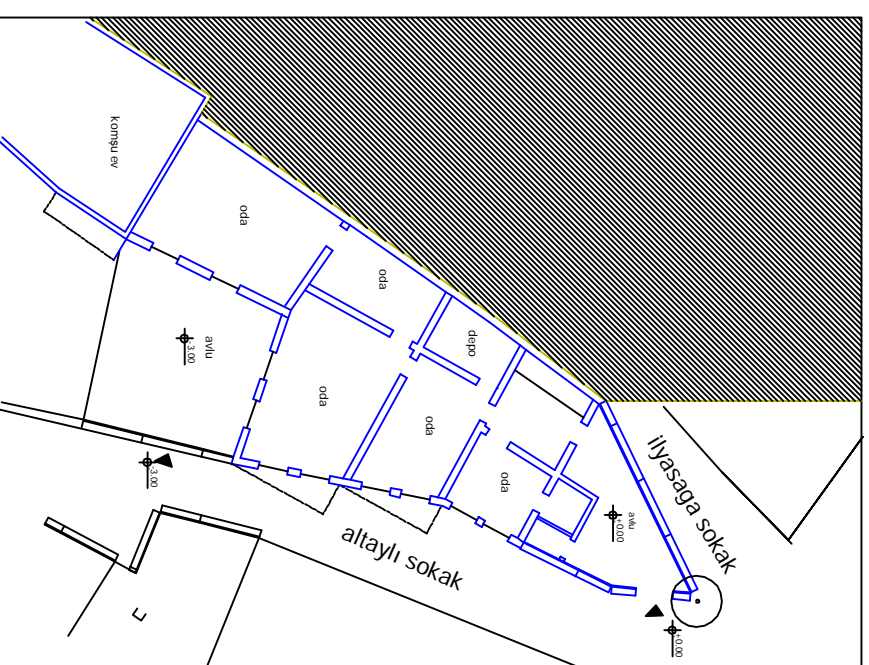
Evin, Altay sokaktan görünümü

EV NO: 31

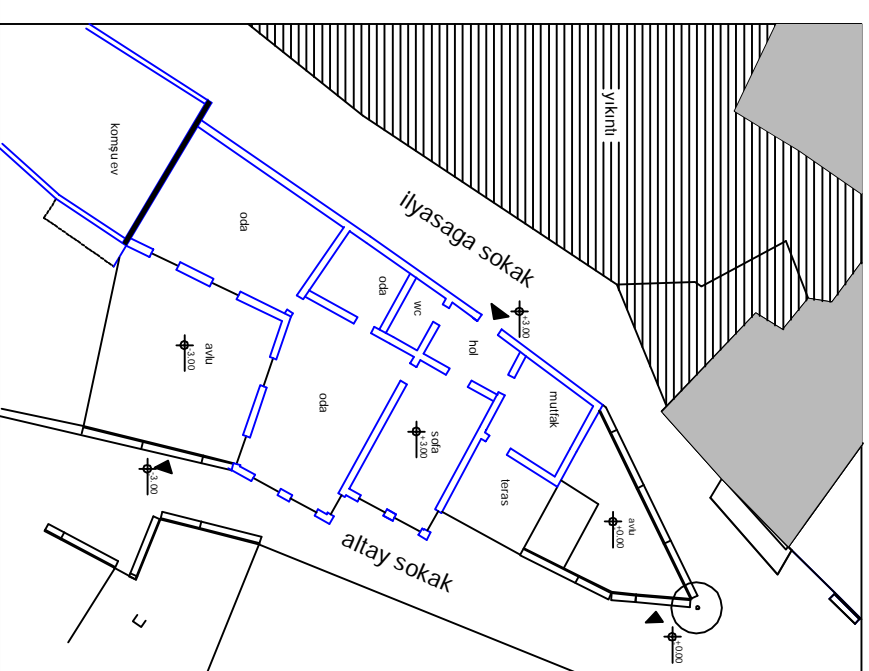
Ev Ilyasaga ve Altay sokaklarının kesişim noktasında yer almaktadır.
Topografyanın eğiminden dolayı Ilyasaga sok. tarafından girildiğinde tek katlı olan ev Altay sok. tarafından bakıldığında 3 katlıdır.
Ev üç ayrı kattan girilen üç ayrı katman oluşmaktadır. Katlar arasında terden bağlantı yoktur.
Ilyasaga sokaktan girilen kat avlusuz plan tipi özellikleri gösterirken, orta kat avlulu plan tipine sahiptir.

3.00 (Altay sokak) katu planı 1/200

+0.00 katu planı 1/200

+3.00 (Ilyasaga sokak) katu planı 1/200

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yerleşim çevrelerinin bütünsel algısı morfolojik analizler bağlamında önemli bir yer tutarlar. Yerleşimi oluşturan öznel doku, o yerleşime ait olanı ya da diğer bir deyişle, kendi içindeki dinamikleri verir.

Yerleşim dokusunu oluşturan yollar, meydanlar, binalar gibi tüm elemanlar, bir araya gelerek bir anlamlar bütünü sunarlar. Bu durum morfolojik okumaların özünü oluşturur.

Bir yerleşimi oluşturan bina tiplerinin tipolojik evrimine baktığımızda, yerleşim çevresinin geçirdiği değişimden daha hızlı ve daha fazla değişime uğradığını görürüz. Yani bina tipleri değişirken, parsel izleri, sokaklar, sınırlar yerleşimin ortak morfolojisini hatırlatacak izler taşırlar. Bu bağlamda geleneksel yerleşimlerde binaların tipolojisini çözümlerken, yerleşim ölçeğinden alt ölçeklere yaklaşan bir diğer sağlamayı yapmak doğruyu bulmayı kolaylaştırmaktadır. Nitekim yerleşimi oluşturan bütün parçalar o yerin öznel yapısının ipuçlarını taşımaktadır.

Geleneksel Anadolu evi olgusu yüzyıllardır mimarisinin öznelliğini koruyan ve farklı coğrafyalarda dahi ortak mekansal kurgusunu kaybetmeyen tipolojisiyle etkin bir formdur. Geleneksel yaşam formlarının kültürel, coğrafik, malzeme ve yapım sistemleri ile örgütlendiği bir bütün olarak hem formel hem de fonksiyonel işleyişi açısından önemli mimari mirasımızdır. Planimetrik özellikleri, hem bina ölçeğindeki formel hem de oluşturduğu üst ölçek mahalle örüntüsünde özgünlüğünü sunmaktadır.

Geleneksel Anadolu Evi'nin oluşumu ve gelişimine baktığımızda aslında geleneksel dünyanın ortak dilini okumak mümkündür. Temel ihtiyaç ve kültürel altyapı ile şekillenen oran ve birbirleriyle kurduğu ilişki ile başarılı yerleşim örneklerini sergilemektedirler. Doğru bir yerleşim kurgusu, mekanlar arası güçlü ilişki ve sosyal hayatın ortak paydada bir noktaya gelmesiyle

oluşur. Anadolu'da her noktada varlığını gösteren Türk Evi anonim bir yaşam şeklini bize göstermektedir.

Bazen bir çeşme ya da bir dinsel merkezin bulunduğu meydanı çevreleyen sokaklarla oluşan mahalleler, yerleşmenin özelliğini yansıtır. Sokaklar topografik özelliklere uyar ve genellikle insanla beraber yüklü bir hayvanın geçebileceği ölçektir. Bazı yerleşmelerde sokak üzerine taşan saçaklar kapalı, samimi ve değişken perspektifli mekân etkileri oluştururlar. Binaların serbest düzende akması, tek yapı ölçeğinden beliren bütünsel sistemi anlatmaktadır ve bütünsellik geleneksel Anadolu kentinin organik gelişimini sağlar. Evlerin belirlediği organik sokakları bölgesel özelliklere göre bazen ahşap payandalı ya da taş konsollu çıkmaları ile yapı kütleleri, bazen de yüksek bahçe ya da avlu duvarları sınırlar.

Müslüman bir toplumun mekansal yansıması olarak kendini belirleyen Geleneksel Türk Evi iç ve dış mekan anlayışında önemli özellikler taşımaktadır. Diğer binalarla bir arayüz oluşturan avlu ya da bahçe Türk Evi'nde plan şemasının etkin bir birimidir ve iç mekana bağlantıda bazen bir giriş niteliğinde bazen de dağıtıcı özelliğiyle karşımıza çıkmaktadır.

Odaları birbirlerine bağlayan sofa anlayışı ortak birliktelik mekanları olup coğrafik etkilere göre bazen iç sofa bazen de dış sofa ve orta sofalı olarak karşımıza çıkıyor. İster avlulu isterse avlusuz örnekler olsun sofa planının asıl belirleyicisidir. Özenle bezenerek dekore edilen sofa, bütün ailenin bir araya geldiği, misafirlerin ağırlandığı bir yaşama ve sirkülasyon alanı olarak, kapalı mekan düzenlenmesinin odak noktasını oluşturan ana birimdir. İki katlı örneklerde merdiven sofa da yer almakta ve üst katta yer alan sofa, seki altı ve üstü olarak iki kısma ayrılabilir. Bu örneklerde seki altı, sofanın rolü olan odalara dağılımı sağlamakta, sofa tamamen oturma işlevine ayrılmaktadır

Geleneksel Niğde Evleri mekan örgütlenmesi açısından avlulu ve avlusuz olmak üzere iki ana plan tipine ayrılmaktadır. Bu evler arasındaki temel fark, dış mekan ile kurdukları ilişkide gözlemlenmektedir. Ne yapım sisteminde ve teknolojisinde, ne de oda, sofa gibi evi oluşturan elemanların temel özelliklerinde büyük bir fark bulunmamaktadır. Türk Evi odasının tüm işlevlere (yatma, yıkanma, yemek yeme gibi) cevap veren yapısı incelediğimiz gayri Müslim evlerinde de görülebilmektedir. Yukarıda anlatıldığı gibi çoğunlukla azınlıklara ait olan avlusuz örneklerde, avlu ortadan kalkmakta ya da son bölümde incelediğimiz bazı evlerde olduğu gibi, küçülüp evin arka tarafına doğru kaymaktadır. Yani ev ile sokak arasında bir arayüz olmaktan çıkıp, bir arka bahçeye ya da bugünkü bildiğimiz anlamıyla aydınlığa dönüşmektedir. (Bkz: Ev No: 8.14.18)

Sokakla ilişkiyi ve evin parsel içindeki konumunu yönlendiren ana eleman avlu iken kapalı mekan oluşumunun asıl belirleyicisi ise sofadır. Türk evinin odaları hem açık-serin hem de kapalı-iyi korunmuş bağımsız birimler olarak düşünülmüşse de her odanın sofa ya da avlu ile bağlantısı kurulmuştur.

Avlu ya da bahçe gibi elemanlar geleneksel Türk Evinin hem kendi plan özelliği ile olan ilişkide hem de üst ölçeklerle kurduğu ilişkide çok önemli bir arakesit niteliğindedir. Sokaktan önce bahçeye veya avluya girilir. Avluyu merkez alan aile yaşamı ıslak hacimler, tandır evi ve ahırlar gibi öğelerle zenginleştirilmiştir. Bu hacimleri birleştiren bir taş duvar avluyu sokaktan ayırır bu taş duvar parsel sınırlarını belirleyen bir iz niteliğindedir ve yan parsellerle olan mahremiyet ilişkisinin de sınırlarını belirler. Zemin katta servis hacimleri yer alırken üst kat yaşama mekanlarına ayrılmıştır. Zemin katta sokağa bakan duvar mahremiyet açısından olabildiğince sağır tutulurken avluya bakan duvarlarda pencereler açılarak avlu ve iç mekan arasındaki ilişki güçlendirilmiştir.

Tezde araştırma bölgesi olarak seçilmiş olan Alaaddin ve Kale Mahallelerinin içinde bulunduğu Sur içi bölgesi geleneksel dokunun hemen hemen yok

olmuş olduğu Niğde ilindeki sit alanı olmasından dolayı korunmuş yegâne bölge olmasından ve Geleneksel Türk Kenti izlerini yıpranarak da olsa korumasından dolayı seçilmiştir. Yerleşimin en yüksek noktasında bulunan Alaaddin cami ve Niğde Kale'si yerleşimin nirengi noktalarıdır ve konut dokusu bu iki anıtsal yapının etrafında eğime paralel olarak şekillenmiştir. Yerleşimin batı noktasındaki sur duvarları yerleşimin yapay sınırını belirlerken doğu bölgesini saran eğimli bölge de yerleşimin yapay sınırlarını belirlemektedir.

Alaaddin ve kale mahallelerinde, daha önceki bölümde anlatılan Geleneksel Niğde Evi tipolojik çeşitlemelerinin tamamı görülebilmektedir. Bu doku da tipik Niğde evlerinde görülen plan tiplerinde olduğu gibi parselin darlığı veya konumuna göre farklı tipolojideki evlere de rastlanmaktadır. Farklı parsel şekli – büyüklüğü ve sokak – komşu parsel ile olan ilişkilere göre avlunun konumu farklılık göstermektedir. Bu da avlulu ev plan tipolojisinde farklı plan tiplerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Avlu mekanı, Geleneksel Türk Kentinde görülen kamusal - özel alan arasındaki kademelenmede en önemli kademe diyebiliriz. Çünkü ikili yapısı ile fiziksel anlamda hem sokak yapısına , hem de kapalı alan biçimlenmesine etkide bulunduğu için hem morfolojik yapı hem de tipolojik yapının oluşmasında çok belirleyici bir rol oynamaktadır.

Bu kademelenme üst ölçeekte,sokaktan meydana doğru giderken,alt ölçeekte de avlu ile kalmaz ve kapalı alan içinde de devam eder.Bu kademelenmeyi en tepeden aşağı doğru sayarsak ,meydan –sokak- çıkmaz sokak – avlu – sofa – oda olmaktadır.

Kale ve Alaaddin mahalleleri örneğinde mahremiyet kurgusunda oluşan bu kademelenme çok net okunabilmektedir.

Alt kotlara doğru gidildikçe mekansal genişleme ve işlevde karmaşıklıklaşma evlerin avluları için de geçerlidir. Genel olarak meydana saran evlerin avlularının bölgenin alt kotlarındaki evlerin avlularına oranla daha küçük tasarlandığı görülmektedir. Bunun mantıksal olarak akla ilk gelen nedeni Alaaddin Cami çevresindeki yerlerin mekansal değerinden dolayı parsellerin

içinde olduklarını ve Niğde Kale mahallesinin temsil ettiği geleneksel Türk Kent dokusunun bu yaklaşım çerçevesinde bütünden parçaya ya da parçadan bütüne bakıldığında bize tipoloji-morfoloji ilişkisi hakkında kesin ve net ipuçları verebildiğini görmekteyiz.

6. KAYNAKÇA

- Altuncan Mehmet **Geleneksel Niğde Evleri**, Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi. S:3,2003
- Altuner Huriye **Geleneksel Niğde Evleri**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst. Yüksek Lisans Tezi, Ankara,1999
- Büyükmihçi Gonca, **Anadolu'da Konut I: Nevşehir Evleri**, Arkitekt Dergisi, Nokta Basın A.Ş., sayı:478, Ağustos 2000, İstanbul
- Büyükmihçi Gonca, **Anadolu'da Konut II: Niğde Evleri**, Arkitekt Dergisi, Nokta Basın A.Ş., Sayı:479, Eylül 2000, İstanbul
- Büyükmihçi Gonca **Anadolu'da Konut III: Aksaray Evleri**, Arkitekt Dergisi, Nokta Basın A.Ş., Sayı:480, Ekim 2000, İstanbul
- Büyükmihçi Gonca **Anadolu'da Konut IV: Kayseri Evleri**, Arkitekt Dergisi, Nokta Basın A.Ş., Sayı:490, Ekim 2001, İstanbul
- Büyükmihçi Gonca **Anadolu'da Konut V: İç Anadolu Bölgesi'nde Yer Alan Taş Sivil Mimarlık Örneklerinin Ortak özellikleri**, Arkitekt Dergisi, Nokta Basın A.Ş., Sayı:481, Kasım 2000, İstanbul.
- Panerai P. **Beaubourg, Tipin Ölümü Ya da Dirilişi**, Türkçesi: Atilla Yücel, Çevre Dergisi, Sayı 6, sf:71–79,1979,İstanbul
- Castex J.,Panerai P. **Kentsel Mekanın Yapısı Üzerine Notlar**, Türkçesi: Aykut Köksal, Selçuk Batur İçin Mimarlık Yazıları,sf.110–122,Mimarlar Odası Yay. Haz.2005, Ankara
- Conzen,M.R.G. **Alnwick:Numberland:A study of Town-Planning Analysis**,Institute of British Geographers Publication 27 1960
- Cerasi Maurice **Osmanlı İmparatorluğu'nda18.ve 19.yüzyıllarda Kent Uygarlığı ve Mimarisi**, Yapı Kredi Yay. İst.
- Can Zeki **Bor Tarihi**,Erciyes Üni.Sos.Bil.Ens.,Kayseri, 1991

- Eldem,Sedad
Hakkı **Türk Evi Plan Tipleri, İTÜ Mim. Fak.1968**
- Eldem Sedad
Hakkı **Türk Evi Osmanlı Dönemi, İstanbul 1984**
- Eldem Sedad
Hakkı. **Türk Evi Plan Tipleri, İstanbul 1955**
- Gabriel Albert **Niğde Tarihi, Ankara 1962**
- Hayri Mehmet **Niğde Sancağı, Niğde 1922**
- İmamoğlu Vacit **Kayseri Bağ Evleri, İş Bankası Yayınları.**
- Karaman A. **Defining Regional Identity Conceptual Parameters of Urban Morphology, 4th Int.Seminar on Urban Form-University of Birmingham,Bildiri,England,18-21 Haz.,1997**
- Kazmaoğlu Mine,
Tanyeli Uğur **Anadolu konut mimarisinde bölgesel farklılıklar, Yapı,1979**
- Küçükerman Önder **Anadolu'da Geleneksel Türk Evinde Mekan Organizasyonu Açısından Odalar, İstanbul 1973**
- Küçükerman Önder **Mesken Türk Evi Kavramının Kökenleri, İDGSA Akademi Bülteni,1973**
- Kuban Doğan **Türkiye'de malzeme koşullarına bağlı geleneksel konut mimarisi üzerinde gözlemler, Mimarlık, Sayı: 4, 1966,İstanbul**
- Mutlu Asım **Geleneksel Türk Evinde Mekan, Y.M.B. İç Mekan Düzenleme Kursüsü Konferansları, İDGSA,1977,1977-Basılmamış**
- Norberg-Schultz **Existing, Space and Architecture NY 1971 Praeger**
- Norberg Schulz, C. **Genius Loci, Towards a Phenomenology of Architecture, Rizzoli, 1979.**
- Petruccioli A. **Bellek Yitiminin Ardından Akdeniz İslam Dokusu, YEM Yay. İstanbul 2008**
- Rudolf Naumann **Eski Anadolu Mimarlığı, Ankara 1991**

- Sey Yıldız **Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme**, Tepe Mimarlık Kültür Merkezi, İstanbul,1999
- Sözen Metin, **Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü**, İstanbul 1992
- Tanyeli Uğur
- Tanyeli Uğur **Bizans, Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Dönemlerinde Yerleşme ve Barınma Düzeni, Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme**, İstanbul 1996
- Tanyeli Uğur **Anadolu-Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci (11-15.yy)** Doktora Tezi, İTÜ Mimarlık Fak. Baskı Atölyesi, İstanbul 1987
- Özkarcı Mehmet **Niğde'de Türk Mimarisi,Türk Tarih Kurumu Yay., VI. Dizi-Ankara,2001**
- Öztürk İbrahim **Niğde Sancağının idari ve Demografik Yapısı**, Erciyes Üni.Sos.Bil.Ens.,Kayseri, 1991
- Ünlü Alper **Geleneksel Çevrelerde Tasarım Verilerinin Saptanması İçin Bir Model**, Doktora Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Aralık 1986
- Whitehand, J.W.R. and Larkham, P.J. **Urban landscapes: international perspectives** 1992 Routledge, London
- Yılmaz Faruk **İlkçağdan Günümüze Niğde Tarihi**, Kültür Kitabevi, Türkiye'de Şehir Tarihleri, Niğde 1999